بسم اللہ الرحمن الرحیم

نحمدہ و نصلی علی رسولہ الکریم

فقد لبثت فیکم عمرا من قبلہ افلا تعقلون

اللہ اکبر

و مبشرا برسول یاتی من بعدی اسمہ احمد

جری اللہ

فی

حلل الانبیاء حضور اقدس حضرت مسیح موعود و مہدی معہود

علیہ الصلوٰۃ و السلام کی

سوانح عمری

المعروف بہ

چمکار احمدی

مصنفہ

منشی جھنڈے خان صاحب عالم مرحوم مصنف چمکار محمدی وغیرہ

شائع کردہ

حکیم محمد عبد اللطیف گجراتی اردو رائٹر کتب از الشافی دواخانہ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

خداوند کریم و رحیم کی حمد و ثنا اور اس کے حضور میں دعا و التجا

سبھ حمد خداوند تائیں جو صفتاں دا سائیں
قدرت عالی قادر والی وچہ شمار نہ آوے
کل دا والی شان اوچالی والی روز جزا دا
سدھے راہ چلا اساں نوں اے قادر سبحانی
جنہاں غضب سراں پر جا کے مل لئی گمراہی
میر مسلم پر عصیاں عاجز عجزوں کرے دعائیں

خالق مالک ہر اک شئی دا رازق سنج صباحیں
رحم رحیمی کرم کریمی سب دے کم چلاوے
اوہ معبود حقیقی دائم سدا سہار اساڈا
جس راہ چل کے لئے بزرگاں درجے پاک روحانی
اونہاں والے راہ نہ پاویں کر کے کرم الٰہی
بخش خطائیں یا رب سائیں جنت بخشیں جائیں

مدح در شانِ سرورِ دوجہان جناب حضرت محمد مصطفٰے صلے اللہ علیہ وسلم

پاک محمدؐ انور اطہر مظہر نور الٰہی
مکے اندر پیدا ہوئے جس دن پاک پیغمبر
چودہ کنگرے اس مندر دے جھڑ دھرتی پر آئے
سرد ہوئے سبھ آتش خانے اندر ملک ایرانے
عبداللہ سی باپ نبیؐ دا تے آمنہ مائی
عمر ہوئی جد چالی سالاں حج حضور وچ آئی
جاں حضرت تبلیغ کرندا حکم الاہوں پایا
... بت پرستی ہے بجا یہو ناکاری

مرسل ربی حضرتؐ عربی کیتی دور سیاہی
ایرانی شاہ کسرے سندے تھر تھر کنبے مندر
بہت نشان تمام جگت وچہ قادر نے وکھلائے
اوندھے منہ ڈگے بت سارے اندر ہر بتخانے
نوری بجے مرسل سچا دتا آپ الٰہی!
تاں حضرت نے شرک کفر دی کیتی شروع تباہی
وچہ جگت توحیدی ڈنکا تاں حضرت بجوایا
اک خدا دی کرو عبادت جو ہے قادر بازی

ایہہ پتھر جو اپنے ایر دن مکھی نہیں اوڈاندے
بت پرستی روکن کارن حکم الٰہی آیا
سن قرآن ایمان لے آؤ تے بت توڑ سٹاؤ
سن کے فرمان منصف لوکاں رب دل میں جھکایا
آنحضرتؐ دے وچہ تکلیفاں لمبے وقت وہانے
دین محمدیؐ کل عرب وچہ قادر نے پھیلایا
اللہ اکبر دے نعرے ہون لگے چو پھیرے
بدر منور اسلامی تھیں چمکیاں نور شعائیں
آیا حق گیا نس باطل وچہ قرآن جو آئیا
ایسا رب نے پاک نبیؐ دا اعلے شان بنایا
یعنی باہجوں مہر محمدیؐ نبی نہ کوئی آسی!
جانشین جیوں پہلے نبیاں آہے صاف طریقے

پھر کہیہ نکو کہیہ ویلے آون کم نساندے
ایہہ قرآن مکمل نسخہ ہے میںنوں سکھلایا
دین دی وچہ عزت پاؤ جے مومن بن جاؤ
پر مغروراں بے شعوراں حضرت نوں جھٹلایا
پر آخر پھر فتح نبیؐ نوں بخشی رب یگانے
تے پھر اکثر بادشاہاں نوں تابعدار بنایا
دین اسلام تے برکت پائی دور ہوئے اندھیرے
شرک کفر دیاں کالیاں راتاں دور ہٹایاں سائیں
اوہ وعدہ من اللہ مولا پورا کر دکھلایا
توہیں خاتم کل نبیاں دا وچہ قرآن سنایا
جو آسی اوہ پاک نبیؐ دا تابعدار کہاسی
تیویں تیری امت اندر ہوسن خاص خلیفے

میر علم رب قادر آگے ہر دم کریں دعائیں
پاک نبیؐ تے خلفاواں دا تابعدار بنائیں

در مدح چہار یار کبار معہ دیگر اقربا و محبان اسلام و تعریف و توصیف اماماین معہ حضرت امام مہدی علیہ السلام

آہے پاک رسول اللہ دے یار چہار اکابر
بعد خدیجہ پاک عقیدہ بھایا شاہ علےؓ نوں
عثمانؓ کاتب وحی الٰہی لکھ قرآن سنایا
حضرت حمزہؓ پاک نبیؐ دا چاچا پاک ارادت
سی حضرت عباسؓ نبیؐ دا چاچا پاک ایمانی
حضرت حسنؓ حسینؓ نبیؐ دے آہے پاک نواسی

ابوبکرؓ صدیقؓ عمرؓ تے عثمانؓ علیؓ بہادر
نال صداقت ابوبکرؓ نے منیاں پہلے نبیؐ نوں
حضرت عمرؓ اسلام کفر وچہ کر کے فرق وکھلایا
جس نے جنگ احد وچہ پائی دینی پاک شہادت
حضرت پر ایمان لیا کے پہلیاں راہ عرفانی
پاک شہادت پا کے چل گئے بھلکے اتے جہانی

 یعنی آئندہ تا قیامت مہر محمدیؐ کے بغیر کوئی نبی نہ ہوگا۔ منہ

سن کنیہہ وچہ آن ایمانی جان کیتی قربانی	جا جنت وچ کھانے کھا دے پی کوثر تھیں پانی
صدی تیرہویں ہجری دیوچہ زور کفر [illegible]	قادیان حضرت تہاڈی آیا رہڑدا دین بچایا
میر علم وچہ حق مقبولاں ہر دم کرنہ دعائیں	پڑھو سلام درود ہمیشہ شوقوں سنج صبائیں

نزول اکملت لکم دینکم آیت قرآنی اور صحابہ کرامؓ کی طرف سے بخدمت جناب آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم گذارش برائے اظہار معافی

صحاباں چہ خدمت نبویؐ اک دن عرض گذاری
عالمین پر رحمت کر کے مرسل رب پہونچایا
اکملت لکم دینکم جو ہے آیت نازل ہوئی
ملک عرب تھیں ہے کجھ ہلکیں دینی کھری ہرنی
انشاء اللہ پورے ہوسن وعدے ٹھیک الٰہی
آخرین لوکاں دیاں صفتاں وچہ قرآن جو آیاں
اوہ ایسے خوش قسمت مومن کس دی نسلوں آسن
تیسری عرض اساڈی اس کے واضح کر سمجھاؤ
کر دے ہو جو وچہ نمازاں تیتن ہمیش دعائیں
کون دجال مسیح ہے کیہڑا فتنہ کیوں لے جاسی
تے دجال کمال دکھا کے کیوں نقصان کریگا
آخرین منھم دیوچوں کیہڑا بزرگ کامل
صحاباں نے جاں ایہہ عرضاں عجزوں آکہہ سنایاں
ایہہ جو پاک نبیؐ سہارے فرمایاں تفسیراں
کن دھر کے کھولو بھائیو آئی کلام گرامی

یا حضرت جی تساں خدا تھیں منصب پایا بھاری
تساں کل جگت دا ہادی اللہ نے فرمایا
فرماؤ تفسیر بھی اس دی تاں ہووے دلجوئی!
پر تبلیغ اجے وچہ عالم نہیں مکمل ہوئی
پر ایہہ آیت بن تفسیروں سمجھاں وچہ نہ آئی
اوہ بھی بالتفسیر اسانوں چاہیئے سب سمجھایاں
جیہڑے وچہ اخیر زمانے اعلیٰ رتبے پاسن
مسیح الدجال ہے فتنہ کیسا جس تھیں سدا ڈراؤ
اس فتنے تھیں یا رب سانوں کر کے فضل بچائیں
دین اسلام نوں اس فتنے تھیں کون بزرگ بچاسی
کیونکہ اہل ایماناں تائیں بے ایمان کریگا!
اس فتنے نوں دور کریگا ہو قرآن پہ عامل
تاں سن پاک نبیؐ نے عرضاں تفسیراں فرمایاں
قرآنوں تے پاک زباں توں سنیاں پاک ضمیراں!
ایس کلاموں صدقے جاواں قربانی قربانی

میں علم بن جلدی جلدی اگے قلم چلائیں
وچہ سمندر غوطہ ماریں موتی کڈھ وکھائیں!

صحابہ کرام کے استصواب کا آنحضرت صلعم کی طرف سے تسلی بخش جواب

حضرت نے جاں اصحاباں تھیں ایہہ عرضاں سن پایاں
قرآنوں کجھ پاک زبانوں دسے سچ اشارے
میں نوں رحمت عالمین ہے جو رب نے فرمایا
دتی حیاتی گراں ہدایت جو ہے دیچہ نصیباں
دین اپنے دی قادر مولا کرسی آپ حفاظت
ٹوٹنے کجھ جیونکر آئے مرسل پاک طریقے
ہر اک صدی نے سر تے ہوسن مومن خاص مجدد
یاد رکھو جاں صدی تیرہویں سنہ ہجری تھیں آسی
ورڈے وہو کے خاص الوہیے لوکاں نوں بھرماسی
اس زمانے قوم نصاریٰ اعلیٰ شان تھکھاسی
شاہ شاہاں سنگ کرن لڑایاں شور شرابے جاسی
اونٹنیاں بیکار رہاسی دنیاں پلٹا کھاسی
دھوئیں دار عجیب سواری جلدی سفر مکاسی
وچہ جہانے چھاپے خانے جاری خوب کراسی
اشتہار تے اخباراں دی گنتی کوئی نہ پاسی
واعظ گمراہی دی بھاہی خود گل اپنے وچ پاسن
گم ہوسی توحید پرستی شرک دکھاسی زورا
بازاراں تے راہاں دیوچہ پھیلے گی بدکاری!
اس زمانے باطل مذہب ہوسن ظاہر گھنیرے

تاں حضرت نے نال تسلی دل جویاں فرمائیاں
حق اشارے بہر منوتج پورے ہو گئے سارے
ہادی کل جگت دا میں نوں ہے رب نے فرمایا
کر سن بعد خلیفے میرے دنیاں تج تبلیغاں
بعد میرے تار و ز قیامت کھلسی راہ خلافت
تیویں میری امت وچہ قادر کرسی قایم خلیفے
تے مدت ہر یک صدی دی سمجھو سالاں یکصد
تاں اس نت دجالی ٹولہ آن فتور مچاسی
جو دنیاں وچہ عشرت چاہسی اوہناں کیج لیجاسی
بڑے پہاڑاں چیر سٹاسی رستے صاف بناسی
زوراور کمزوراں تائیں اندر خاک رلاسی
چھڈ کے گاڑی دی سواری اتول کوئی نہ جاسی
جلدے وقت تے ٹھہرن دیلے کر آواز بلاسی
چھاپیاں جاسن بہت کتاباں انت شمار نہ آسی
ڈاک تار تھیں ساری دنیا اک شہر بن جاسی
دنیاں بلے دین گواون اوڑک خالی جاسن
مل کے نال صلیب پرستی کرسی طعن نہورا!
اکثر لوگ شرابی ہوسن یا دن سخت خوریں!
شرک کفر دکھلاسی زورا ہر سمت جو فقیرے

[1] قال اللہ تعالیٰ وعد اللہ الذین امنوا منکم وعملوا الصلحت لیستخلفنھم فی الارض کما استخلف الذین من قبلھم (نور)

[2] ان اللہ یبعث لھذہ الامۃ علیٰ رأس کل مائۃ سنۃ من یجدد لھا دینھا۔ (رواہ ابوداؤد الحاکم)

[3] ھو الذی ارسل رسولہ بالھدیٰ ودین الحق لیظھرہ علی الدین کلہ۔ ولو کرہ المشرکون (صف۔ پ ۲۸)

ترجمہ:۔ اللہ وہ ذات پاک ہے۔ جس نے اپنے رسول کو ہدایت اور حق اور حقیقت سے بھرے ہوئے دین کیساتھ بھیجا۔ تاکہ اسکی رو سے غلبہ حاصل کرے۔ گو یہ آیت بظاہر جناب حضرت رسول مقبول محمد مصطفیٰ صلے اللہ علیہ وآلہٖ وسلم کی شان ہے لیکن اس [illegible]

تاں پھر میری امت وچوں جیہڑا غلام ہوسی
چھپی ہوئی کتاب اک مہدی اینہو اس رکھیگا
آخرین منہم دے وچوں سلمان دی لاڑوں
اوہ مسیح موعود بھی ہوسی مہدی اتے مجدد
دست بکف شمشیر قلم دی احمد جنگ مچاسی
قادر اس دی کوشش دے وچہ ایسی برکت پاسی
تحریراں تے تقریراں وچہ حق قرآن بتاسی
اوہ سلطان القلم جگت فتح حق دی قلم چلاسی
تقویٰ۔ زہد۔ عبادت اس دی قادر ایسے لاسی
پوری پوری پیروی میری اس دی شان بڑھاسی
نور محمدی اس احمد نے جہاں جاوہ چمکاسی
اوہ تبلیغ کریسی جگ وچہ وقت مناسب پاسی!
گرہن لگیسن وچ رمضانے چندتے سورج تائیں

کدعہ٥ نام بستی وچ آکے وچہ میدان کھلوسی
تن سو تیراں (۳۱۳) بدریاں وانگوں مخلص یار لکھیگا
ایرانی اور مرد روحانی کرسی بند جہادوں!
منصب بھاری دیسی باری اسم ہووے گا احمد
کوئی مخالف تاب نہ لاسی دین خوب چمکاسی
جے ایمان ثریا جاسی واپس موڑ لے آسی
کوئی مخالف تاب نہ لاسی نام نشان ڈر جاسی
تیغ دا کم قلم تھیں کرسی دشمن خاک رلاسی
درجہ نبی بروزی دا الارب عطا فرماسی
وچہ غلامی اوہ الہامی نور نبوت پاسی
عین ہی ظل میرا ہو جاسی فرق نہ سمجھا جاسی
احمدیت وچ شان محمدی پوری شان دکھاسی
اوہ تاریخاں خاص بتایاں میںنوں قادر سائیں

حضرت مسیح موعود کیطرف بھی اشارہ ہے۔ کیونکہ حضرت رسول کریم صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کے زمانے میں تمام ادیانِ باطلہ کو تبلیغ نہیں کی گئی۔ کیونکہ ان ایام میں سفر کے ذرائع ایسے نہ تھے۔ جن سے کہ تمام دنیا کے لوگوں کو تبلیغ کرنے کیلئے موقع مل سکتا۔ کیونکہ اس وقت امریکہ کا سراغ ملا تھا۔ اور نہ اور اور دیگر جزیروں کا پتہ معلوم تھا۔ لہذا صریح اشارہ نکلتا ہے۔ کہ اس آیت کا پورا پورا ظہور حضرت مسیح موعود کے وقت میں ہوگا۔ اس لئے کہ سوائے مسیح موعود کے اور کسی کی بھی آمد کی جناب حضرت رسول مقبول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے خبر نہیں دی۔ اور اگر مسیح موعود سے کوئی ایسا کام ظہور پذیر نہیں ہونا تھا۔ تو پھر کیونکر جناب حضرت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بار بار اُن کا ذکر کرتے۔ اور قسمیں کھا کھا کر تاکید فرماتے رہے۔ اور پھر دجال کا ان کے ذکر کے ساتھ کیوں تذکرہ کرتے رہے۔ جس سے پایا جاتا ہے۔ کہ دنیا میں ایسا بڑا فتور برپا ہوگا۔ کہ ایماندار آدمیوں کو سخت قلق اور بے قراری ہوگی۔ اور دین کی حالتِ زار دیکھ کر اُن کی حالت مایوسی تک پہونچ جاویگی۔ اس لئے جناب رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ایمانداروں کی تسلی کے لئے بار بار قسمیں کھا کر مسیح موعود کے آنے کی خبر دی۔ لہذا اشد ضروری ہے کہ اسلام کی تبلیغ کل روئے زمین پر مسیح موعود علیہ السلام کے ہاتھ سے ہو۔ اور یہ اقرب قیاس بھی معلوم ہوتا ہے۔ کیونکہ ہم دیکھتے ہیں۔ کہ اب دنیا کا کوئی کونہ ایسا نہیں ہے۔ کہ انسان کا وہاں تک گذر نہ ہو سکتا ہو۔ اب ہر جگہ انسان پہنچ سکتا ہے۔ اور جس قدر آسان ذرائع اس وقت موجود ہیں۔ اس سے پچاس برس پہلے کب موجود تھے۔ تیرہ سو برس کا تو ذکر ہی کیا ہے۔ لہذا نفی قرآنی صرف حضرت مسیح موعود کی آمد ظاہر کرتی ہے۔ گو اس میں شک نہیں۔ کہ جو کچھ حضرت مسیح موعود کے ہاتھ سے ہوگا۔ وہ سب کچھ حضرت محمد مصطفیٰ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کا سمجھا جائے گا۔ کیونکہ ہمیشہ تابعداروں کی کارروائی

تیرھویں چن اٹھیویں سورج گرہن [illegible] سالے
جس زمانے وچہ رمضانے ایہہ نشانہ ربانی
مومن کہسن آگیا مہدی جیہڑا [illegible] بتایا
پھیلوانے نال بہانے مہدی نوں [illegible] کہاسن
جھوٹے فتوے اس مرسل دا کجھ بھی نہ بگاڑاسن
منصف دانے لوگ سیانے چل مہدی ول آسن
جو جو بندے دل دے گندے نہ ایمان لیاسن
شاذ و نادر جے کجھ مومن وچ وبا چل جاسن
عام حج نہ حج کر سکسن رستے رُک کے جاسن
پر اوہ ہادی حضرت مہدی تبلیغاں نت کرسی
پھیلے گی تبلیغ احمد دی اندر ملکاں شہراں
اوہ تبلیغ میری ہی ہوسی رحمت نفس غفوری
جو مومن اسلامی نسبوں اوہ زمانہ پاوے
میوہ علم شکر گزارن جنہاں زمانہ پایا

ایہہ مہدی دی آمد دا خاص نشان پیارے
ظاہر ہوسن من کھلوسن جو صاحب عرفانی
ملاں کہسن ہے گل جھوٹی اساں نظر نہیں آیا
حلوے منڈے کھانے کارن فتوے کفر لگاسن
ناحق فتوے دیون والے بے مقصد مر جاسن
نال تسلی بیعت کر کے دل دے مقصد پاسن
طاعوں امراض زبونوں تڑپ تڑپ مر جاسن
اوہ درجات شہادت پاسن جنت ڈیرے لاسن
اس مرسل دے دشمن تھیں بے مقصد مر جاسن
منصف خلقت بیعت کرسی غضب الہٰوں ڈرسی
خشکی اتے تری وچ سارے اندر براں بحراں
اکملت لکم دینکم والی آیت ہوسی پوری
اوتا السلام علیکم میرا مہدی نوں پہونچاوے
تے پیغام والسلام محمدی مہدی نوں پہونچایا

بقیہ حاشیہ: ان کی اپنی نہیں سمجھی جاتی۔ بلکہ متبوع کی سمجھی جاتی ہے جیسے قیصر و کسرےٰ کے خزائن کی کنجیاں خود آنحضرت رسول کریم صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کے ہاتھ میں نہیں آئیں۔ ان کے خلفا کے ہاتھ میں آئیں۔ لیکن تمام امت محمدیہ میں بالاتفاق اسی خاتم المرسلین فخر الاولین والآخرین کے ہاتھ پر ہی مفتوح سمجھی گئیں۔ اور یہ نکتہ بھی یاد رکھنے کے لائق ہے کہ آیت وَآخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ سے صاف ظاہر ہوتا ہے کہ آخری زمانہ میں حضرت محمد مصطفیٰ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ہی احمدی بروزی شان میں تشریف لاوینگے۔ منہ

٥ عن محمد بن علی قال ان لمھدینا آیتین لم تکونا منذ خلق السموٰت والارض ینکسف القمر لاول لیلۃ من رمضان وینکسف الشمس فی النصف منہ۔ ترجمہ یعنی محمد بن علی باقر علیہ السلام نے فرمایا کہ ہمارے مہدی کیلئے دو نشان ہیں جو پہلے کبھی واقع نہیں ہوئے۔ یعنی رمضان کے مہینہ میں چاند کی گرہن کی مقررہ تاریخوں میں سے پہلی تاریخ کو گرہن ہوگا۔ اور اسی ماہ کے سورج گرہن کے مقررہ دنوں میں سے درمیانے دن کو سورج گرہن ہوگا چنانچہ یہ عظیم الشان نشان آسمانی بھی ۱۳۱۱ھ ہجری مطابق ۱۸۹۴ء واقع ہو چکا۔ یعنی چاند گرہن ۱۳ ماہ رمضان کو واقع ہوا۔ جو چاند گرہن کی مقررہ تاریخوں یعنی ۱۳۔۱۴۔۱۵ میں سے پہلی تاریخ ہے۔ اور سورج گرہن ۲۸ ماہ رمضان کو واقع ہوا۔ جو سورج گرہن کے دنوں یعنی ۲۷۔۲۸۔۲۹ میں سے درمیانی دن ہے۔

(دیکھو حجج الکرامہ صفحہ ۳۴۴ و سنن دار قطنی جلد ۸ ص ۱۸۸)

حضرت محمد مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وآلہٖ وسلم کی وفات پر حضرت ابوبکر صدیقؓ کے خطبے ہدایات از قرآنی آیات پہلے تمام انبیاء کی وفات کا اثبات تمام صحابہ کرام کے اجتماع کی خاموشی سے تصدیق و تسلیمات

جس دن پاک محمدؐ کر لئے کم تمام ضروری
تاں اللہ نے سد بلائے اپنی وچ حضوری!

عمر ترسیٹھ ۶۳ سال نبیؐ دی ہو گئی آہی پوری
ہن دنیا تھیں رحلت پائی پاک محمدؐ نوری!

یاراں جان نثاراں تائیں سی مشکل مہجوری
پر کوئی مخلص ٹال نہ سکے تقدیری منظوری

فوراً شہر مدینے اندر گھر گھر چھڑیاں باتاں!
پاک محمدؐ کر گئے رحلت مظہر نور صفا تاں

رحلت والی بات عمرؓ تھیں سنی جری نہ جاوے
پھر جوشوں تلوار پکڑ کے کر اعلان سناوے

جو محبوب الٰہی تائیں فوت ہویا بتلاسی
اس تلواروں سر اپنے نوں جدا جسم تھیں پاسی

ایہہ اعلان لیا سن لوکاں فوراً وچ شہر دے
ہن اوہ ڈر دے گل نہ کر دے ہو چپ اندر وڑدے

ابوبکر ایہہ ویکھ کے حالت فوراً جرأت کر کے
ٹرت لگے قرآن سناون منبر اوتے چڑھ کے

وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُوْلٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِہِ

فرمایا اے عمرؓ بہادر میرے پیارے بھائی
نبی محمدؐ اج اساں تھیں کر گئے ٹھیک جدائی

ایں قرآنوں کھول سنایا جو ارشاد الٰہی!
ایہہ ارشاد الٰہی سن کے غور کرو سب بھائی

موت ہمیشہ امر الٰہوں سب نبیاں نوں آئی
اس تھیں پہلے کل نبیاں بیشک رحلت پائی

پس جیکر اج پاک محمدؐ موجب حکم الٰہی!
رحلت پائی تاں اس حکموں کیونکر پھریئے بھائی

تساں محبت نبویؐ کارن ہے تلوار اٹھائی!
پر ہن صابر شاکر ہو کے منوں حکم الٰہی

تاں تلوار عمرؓ فوراً اوتھ نیامے پائی
دفن کیتے وچ حجرے عائشہؓ آنحضرت مولائی

ہن تک حضرت عیسیٰؑ زندہ کہندے سی عیسائی
جا بیٹھا ہے آسماناں اوتے پھر آ کرسی شاہی

ابوبکرؓ نے خطبہ پڑھ کے کیتی خوب صفائی
پہلے کل نبیاں دی رحلت موت نال فرمائی

حضرت عمرؓ تے کل اصحاباں عذر نہ کیتا کائی
نہ کوئی حضرت عیسیٰؑ بابت خاص بات بتلائی

آنحضرت جناب رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم کی وفات اور پہلی صدی ہجری کے خلفائے کے مختصر حالات و واقعات بطور اشارات

بعد نبیؐ دے ابوبکرؓ نوں بخشی رب خلافت
شاہنشاہ اسلامی ہو کے صادق ہویا ثابت

دین چمکایا ملک فتح نا بیٹھا رب دی ہوئی عنایت
وچہ رعایا ابوبکرؓ دی نہ کوئی کرے شکایت!

اک کذاب مسیلمہ نامی جھوٹا نبی کہایا
اوس اوپر اسلامی لشکر ابوبکر چڑھایا

اوہ کذاب مسلماناں نے جانوں مار گوایا
نال ملک سب اس موذی دا قبضے دے وچ آیا

ابوبکرؓ نے اس دنیا تھیں جاں سی رحلت پائی
عمر خطاب خلیفہ کیتا فضلوں آپ الٰہی

جاں سی عمر خلافت پائی خوب پھڑی جستائی
ہر دم رکھے خوف الٰہی اندر کاراں شاہی

موت رکھائے ابوبکرؓ تھیں جو جو کم ادھورے
اوہ سب کیتے عمر خلیفے فضل الٰہوں پورے

ایرانی تے شامی حاکم جو جو سرکش آہے
حضرت عمرؓ نے ربدے فضلوں تابعدار بنائے

عدل عمرؓ دے دھماں پایاں ظلم نہ ہونا پاوے
عمرؓ خلیفہ پاک سلیقہ واہ واہ راج کماوے

شاہنشاہی کارروائی شرع مطابق رکھی
دینی تے دنیاوی کاراں پائی بہت ترقی

رب دی بھیجی موت عمرؓ ول جاں آئی لے راہی
تدوں خلافت حضرت عثمانؓ امر الٰہوں پائی

سی جب لگ منظور الٰہی واہ واہ کیتی شاہی
اوڑک وچ تلاوت قرآن پاک شہادت پائی

جو بخارب خلیفہ کیتا خاص علیؑ شاہ مرداں
جس نے کیتے دینی دشمن حیراں تے سرگرداں

مفسداں تے مخالف لوکاں اکثر جتھے بنائے
شاہ علیؓ نے فضل الٰہوں توڑ جتھے وکھلائے

مفسد لوکاں جو بنہ طرفاں تھیں ایسی کیتی تنگی
ذوالفقار تلوار علیؑ دی اکثر ہندی ننگی

شاہ علی نے کفاراں دی کیتی بہت تباہی
ات سبتھوں شاہ دے دشمن رکھدے گھات لگائی

سامنے شاہ علی دے ہونا نہ سی کم سکھلا
پر اک دن اک گھاتی ظالم کیتا وار کولا

شہر نہرواں فتح جو کر کے کوفے حضرت آئے
نے کوفے دی اک مسجد اندر سر سجدے وچ آہے

اک دشمن نے پچھوں آ کے کاری وار چلایا
اسد اللہ شاہ مرداں تائیں فوت شہید بنایا

حضرت حسنؓ حسینؓ دے حالوں ہے واقف جگ عامی
جو کجھ ظلم یزید کمایا نال شمر حرامی

اک صدی وچہ ظالم عالم ہو گئے ڈولے ڈولے
پر کال نشر آنی عالم ہلچل وچہ نہ ڈولے

علی دین اسلام دا حافظ سی خود اللہ احد
سبب بنانے سر پر جس نے بھیجے پاک مجدد

دین اندر خود غرضی عالم جو جو غلطیاں کرنے
اوہناں شر گھا چورانی تائیں آن مجدد بھرڑے

ہیچ آگے جاں پیش نہ چلے جھوٹے رہن جھگڑے
ہو لاچار بزرگاں اوتے کفروں فتوی جڑ ڑے

قدیم الایام سے جان مجددین کی قربانیاں اور اُن کے منکرین کیطرف سے سختیاں

منکر لوکاں بنیاں اوپر جو جو ظلم کمائے
اوہنیں وچہ جیکار محمدی[1] اکثر لکھ سنائے

کوئی بنی نہ ولی مجدد چھڈن منکر سکا
خود غرضاں نے حرص دے ہاتھ ناحق کرنے دہکا

قرآنوں جاں ثابت ہووے حال منکراں مندا
دلدے گندے واانگ درندے مارن ظلموں پنجا

بعض مولوی جھوٹے جھگڑن ڈنڈا اک ڈھو دکھاون
چار کتاباں تے اکڑ نڈا اعرشاں تھیں بتلاون

اکثر بھاباں ڈنڈے شاہیاں ناحق ظلم کمایا
حضرت شاہ علی پر جنہاں فتوی کفر لگایا

خواجہ ادیس قرنی دے اُتے ناحق جرم جمایا
آکھن اس نے رب بھلایا تے خود رب کہایا

حضرت بایزید بسطامی وطنوں کڈھ ترا ہیا
ست بار اوہ مڑ مڑ آیا پر رہنے نہ پایا

سلیمان درانی حضرت گھر تھیں چا کڈھوایا
تے مصری ذوالنون دنیا تیں بھی زندیق بتایا

سی منصور قصور نہ کیتا اوہ سولی چڑھایا
بغدادی جنید ولی نوں پھڑ کافر ٹھہرایا

حضرت شبلی دی زنجیراں تھیں بے پیراں بندھوایا
عبد کریم علامہ جی دا ملحد نام رکھایا

عبد الرحمن حضرت جامی مولویاں جھٹلایا
رافضیاں دے نال ملایا ناحق جھوٹ بنایا

امام غزالی ابو محمد بھی بد نام کرایا
کر کر شکوہ اوڑک فتوی کفر دلی اُتے لایا

عبد القادر شاہ جیلانی گیلانوں کڈھوایا
آ بغداد بسیرا پایا سائنس سو کھلا آیا

حضرت شیخ احمد سرہندی خاص مجدد آیا
پر علماواں لین نہ دتا اس نوں سکھ دا ساہا

مولویاں نے واہری اسدی بہلی پٹ سنائی
گوالیار وچہ قید کرا کے وافر خوشی منائی

شاہ ولی اللہ اشہم معنے سر پر رب واسایا
خاص محدث دلی دے وچہ اللہ نے وڈیایا

مولویاں نے بڑا بدعتی اُسدا نام رکھایا
تے پھر مرزا جان جاناں نوں آپ شہید بنایا

[1] دیکھو رسالہ ریویو آف ریلیجنز ماہ اکتوبر ۱۹۲۳ء صفحہ نمبر ۳۱ ۔ حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کی پنجابی سوانح عمری

محی الدین بن عربی تائیں کافر جا ٹھہرایا
نال ہی اُسدے ہمراہیاں اُوپر فتوی کفر جمایا

ابو حنیفہ حق خلیفہ علماواں حبس کرایا
ابو عبد اللہ بن شافعی دا شیطان نام دھرایا

امام احمد بن حنبل تائیں ڈاہڈا دکھ پہنچایا
ماہ اُٹھائی قیدی کر کے بے حرمت ظلم کمایا

وقت فجر دے مکھ پر تھاکے رب تھیں خوش نہ کہانے
مغرب والے مشکاں بنھ کے جا بک سخت لگانے

جگڑا ابھی پھر الیسا تحریم ا گھسر گیا اک بانوہ
اک دن اوڑک عمل تمامی تکس وچ ترازوہ

لکھی جس حدیث بخاری خاص امام بخاری
مولویاں کڈھایا شہروں دے دے تنگی بھاری

بعد امام نسائی اُتے ظلموں تیغ چلائی
پاک امام شہادت پائی اوہناں روح سباہی

شاہ شمس دی کھل اُتاری بھوسے نال بھرائی
ظلم کماون ترس نہ کھاون ظالم لوگ قصائی

خداوند کریم کا حفاظتِ قرآن کریم اور اسلام کی بابت خود وعدہ فرمانا اور اس وعدے کے مطابق ہر صدی کے سر پر مجدد دین کا تشریف لانا

سی حفظِ اسلام دا وعدہ جو رب نے فرمایا
بھیج مجدد اس وعدے نوں پورا کر دکھلایا

ہو حضرت وچ تیراں صدیاں خاص مجدد آئے
ہیں انہاں دے اسم مبارک حاشیئے[1] وچہ دکھلائے

بعد بارھویں صدی تیرھویں حد دی ظہور لے آئی
بہت فتور پئے وچ دنیا پھیل گئی گمراہی

اس صدی دا الفصف حصہ جاں سی گذر رہایا
شرک کفر تے بدکاری نے جگت تے غلبہ پایا

پیشین گوئیاں آنحضرت نے جو جو سی فرمائیاں
اوہ سبھے وچ صدی تیرھویں تھیں اندر آیاں

یورپ تے امریکہ والے خوش آہے تثلیثوں
باقی ملکاں روگردانی کیتی رب لطیفوں

مسلماناں انکار سناون پاک کلام مجیدوں
گمراہی دی پھس کے پھاہی بھلے راہ توحیدوں

[1] اسمائے مجدد دین جو گذشتہ تیرہ صدیوں میں حامی دین اسلام تسلیم کئے گئے (۱) حضرت عمر بن عبد العزیز دیکھو نجم الثاقب جلد ۲ صفحہ ۹ (۲) حضرت احمد بن خالد الخلال دیکھو نجم الثاقب جلد ۲ صفحہ ۱۴۱ (۳) حضرت امام بقی بن مخلد قرطبی (۴) حضرت ابو عبد اللہ بن عبد اللہ المعروف بالحاکم نیشاپوری (۵) امام غزالی رحمۃ اللہ (۶) حضرت سید عبد القادر جیلانی سرتاج طریقہ قادریہ (۷) حضرت خواجہ معین الدین چشتی رح (۸) حضرت صالح بن عمر ارسلان قاضی بلقی (۹) حضرت سید محمد جونپوری رح (۱۰) حضرت شیخ احمد سرہندی المعروف امام ربانی مجدد الف ثانی (۱۱) حضرت احمد شاہ ولی اللہ محدث دہلوی (۱۲) حضرت سید احمد بریلوی رح بعض صدیوں میں علاوہ بزرگان متذکرہ بالا اور بزرگ بھی مجدد تسلیم کئے گئے

اکثر لوکاں چھوڑ نمازاں بھیڑے کوتے چالے
کھان کباب تے پین شراباں رہن سدا متوالے

آہو یا دجال بھی حاضر پھیل گیا چوپھیرے
شہراں تے وچ برّاں بحراں خوب جمائے ڈیرے

نال صفائی نے جُنّائی چلدا نت اگیرے
مٹھیاں مٹھیاں کر کر باتاں کل اپنو دل پھیرے

کفایے دا وعظ سنایا دولت مال دکھایا
کئی ہزاراں مومناں تائیں اپنے نال ملایا

پادری کہن محمدؐ کتھے ملاں کہن مدینے
دفن ہویا ہے وچ مدینے دیکھو نال یقینے

پادری صاحب پھیر مڑ پچھن حضرت عیسیٰؑ بابت
دسو حال مسیح دا کیسا ہے قرآنوں ثابت

مولوی آکھن اسماناں اُوپر ہے زندہ سدایا
مرزا آکے تلوار پکڑ کے کرسی خوب صفایا

پادری آکھن واہ وا بھائی سچی بات سنائی
آؤ ترت بنو عیسائی دیر لگاساں کیوں لائی

بیشک ہو گیا فوت محمدؐ ہویا دفن مدینے
بس ہو کے اسلام بھی مردہ ہو گیا دفن زمینے

سن ایہ باتاں صدہا مومن ایماں چھوڑ سدھائے
پادریاں نے نال تسلی اپنے نال ملائے

ملک ہند وچ کل مذاہب خاص مخالف آہے
مولویاں سنگ بحث کریندیاں سو سو طعن سنائے

ڈبن لگا سی بحر کفر وچ جد بیڑا اسلامی
تاں رب نے اس بیڑے کارن بھیج دتا اک حامی

یعنی حضرت مرزا مہدی قادر نے بھجوایا
دینی بیڑا ڈبا ڈبدا اُس نے آن بچایا

غلام احمدؑ اس نام رکھایا قادیاں وچ آیا
کدعہ نام سی قادیاں والا پاک نبیؐ فرمایا

کیونکہ اس اسلام بچایا پھر میں لکھ دکھاساں
پہلے حالی حسب نسب دا لکھ کے حال سناساں

ایہہ نسلوں سلمانؓ فارسی قادیاں کیونکر آیا
پھر کیونکر وچ ساری دنیاں جلوہ نور کھنڈایا

ہیں آ علم ہن دیر نہ لائیں جلدی قلم چلائیں
رب دے فضلوں سوا لخیری ساری لکھ سنائیں

جناب حضرت اقدس مرزا غلام احمد صاحب مسیح موعود قادیانی کے حالات خاندانی

سن سلمانؓ اک مرد فارسی حضرت دا اصحابی
جس دی نسلوں احمدؑ آیا رخ انور ماہتابی

اوہ سلمان ایرانی بزرگ سی اولاد اسحاقوں
تے اسحاق سی ابراہیموں مرسل پاک صفاتوں

صدی تیرھویں دا حال جاں پاک نبیؐ فرمایا
اس سلمانؓ دی پشت اُتے سی حضرت ہتھ ٹکایا

فرمایا سی اس دی نسلوں حضرت مہدی آسی
جیکر دین ثریا جاسی واپس موڑ لے آسی!

یعنی اندر صدی تیرھویں مہدی برکت پاسی
دینی بیڑا ڈبدا ڈبدا بے شک آن بچاسی!

پاک محمدؐ نے جو کیتی آہی پیشین گوئی
سن کے غور کرو ہن بھائیو کیونکر پوری ہوئی

سرور عالم دی ایہہ گل پوری ہوئی فضلوں
خاندان تیموری ہویا اُس سلمانؓ دی نسلوں

ایہہ تیمور بادشاہ آہا اندر ملک ایرانے
اک چاچا برلاس سی اس دا اندر اوس زمانے

کش نامی اک شہر تے اس دی سرداری گرد نواحی
سی برلاس کریندا اوتھے خود مختاری شاہی

جاں تیمور نے حرص ودھا کے کش تے قبضہ پایا
تاں پھر سب برلاسی کنبہ سمرقند وچ آیا

ہادی بیگ بزرگ اک عابد سی وچ اس گھرانے
اوہ سردار سی برلاساں دا اندر اوس زمانے

پھر کیتی تیموری لوکاں سمرقند ول دھائی
ہادی بیگ تے سب کنبے نوں تنگی آن پہنچائی

ہادی بیگ سدھایا اوتھوں پھر سن کنبے بھائی
تے دو صد (۲۰۰) تعداد اوہناں دی گنتی اندر آہی

جا پہنچے پنجاب ملک وچ متوکل مولائی
خوب زمین ایہہ قادیاں والی جنہاں نوں خوش آئی

سی دریا بیاس بھی نیڑے نو کوہاں پینڈ سارا
ہادی بیگ نے پڑھ بسم اللہ ایتھے لیا اوتارا

پھر خوش قسمت اس زمین وچ گاؤں ترت بسایا!
تے اسلام پورہ اس پنڈ دا ہادی نام رکھایا

ہادی بیگ سی عابد زاہد تے علمیّت والا
تاں اس شاہ دہلی دی طرفوں رتبہ ملیا اعلےٰ

یعنی پیچ علاقے بھاری حضرت مرزا ہادی
ہو گئے شاہ دہلی دی طرفوں خاص مقرر قاضی

تاں ہو گئی مشہور ملک وچ ہادی دی آبادی
قاضی دا اسلام پورہ ہے آکھن سب پنجابی

اسلام پورے دا نام مخفف رہ گیا قاضی ماجھی
قاضی ماجھی تھیں پھر قادیاں بن گئی بستی ہادی!

بھاویں قادیاں بستی بھائی دور دلی تھیں آہی
تاں بھی افسر شاہی ہو گئے قاضی جی دے بھائی

قادیاں نے چہ برلاسی مغلاں اعلیٰ عزت پائی!
نال دیانت اتے امانت ہویا فضل الٰہی!

کئی پشتاں وچ دلی کیتی مغلاں شاہنشاہی
قادیاں والیاں مغلاں والی سب نے شان ودھائی

جاں دلی دی شاہی اندر ضعف الاہوں آیا
تاں پنجاب ملک وچ لوکاں شاہی خوف بھلایا

جو جو شہر تے قصبے چنگے نظر کسی دے آئے
پس سرداراں طاقت واراں اوتھے قلعے بنائے

زور آور کمزوراں تائیں زوروں لگے دبان
اک دوجے تے چڑھ چڑھ جاون رہیا خوف نہ کہان

قادیاں والیاں دا ناں مغلاں دل وچ بات چتاری
ہن دتی تھیں شاہی چلی نال ارادے باری

ہے من پیش شاہاں دے آئی اپنی بے پرواہی
اس قادرنوں خوش آئی موڑ نہ سکّے کائی

پنجابی کوئی باغی ظالم جے اِت ول چڑھ آسی
اوہ اساں تخت بناسی ورنہ جنگ مچاسی

کیوں نہ فضل خدا تھیں چاہیئے خود ہمت دکھلائیے
ملے اپنا آپ بچائیے تے کجھ ملک دبائیے

پڑھ بسم اللہ شیر دلیراں جیکر اک لگائیا
تو مختار ریاست قادیاں ہوگئی آہی یکّی ۔
رام گڑھی تر کہاناں سکھاں فوجاں نال ملایاں
احمد جی دے پڑ دادے نے اکثر حملے روکے
پھر حضرت دے دادے ویلے گئی ریاست ساری
قادیاں گرتے وانگ قلعے دے سی دیوار چوفیرے
کل قلعہ خالی کروائیا مغل بنائے قیدی
اے پر قیدوں مغلاں تائیں مل گئی جد رہائی
وچ کپور تھلے جہاں کیتا سولاں سال گذارہ
چھوٹے موٹے سارے راجے ماتحتی وچ آئے
بخشیا پھیر رنجیت سنگھ نے ملکوں کافی حصہ
نالے کُل اراضی قادیاں ملکیت وچ آئی
اک انگریز گریفن صاحب قدر شناس شریفاں
قادیاں والے خاندان دا جو اس لکھیا حالا

سٹھ میل وچ عمارہ رقبہ مفصل خدا بخشیں یا ٹیا
پر جاں زور سکھاں نے پایا یکّی رہی نہ کتی ہا
اکثر فوجاں قادیاں اُوپر کر آئیاں چڑھائیاں
پر اوہ لڑنوں باز نہ آئے جو سکھ بگڑ کھلوتے
فقط قادیاں باقی رہیاں آہی شکل حصاری !
پر سکھاں اس قلعے دوالے مڑ آ گھتے گھیرے
ہن مغلاں نوں قلعہ وطن دی ہوگئی نا اُمیدی
تاں پھر شہر کپور تھلے نوں مغلاں کیتی دھائی
ہُن راجہ رنجیت سنگھ دا چمکیا خوب ستارہ
مرزا صاحب غلام مرتضٰے واپس گئے بلائے
خود مرزا جی ہوئے ملازم چھڈ قضا دا قصہ
لکھدا تاریخ رنجیت سنگھ نے جھگڑا کرے نہ کائی
اُس نے اک کتاب دے اندر لکھے حال رئیساں
حاشیے دے وچ پڑھ لو بھائیو اوہ مضمون اُجالا

سرلیپل گریفن صاحب بہادر کی کتاب پنجاب چیفس اور سمیٹ ایڈیشن میں قادیانی خاندان مغلیہ کا ذکر

شہنشاہ بابر کی عہد حکومت کے آخری سال یعنی ۱۵۳۰ء میں ایک مغل مسمی ہادی بیگ باشندہ سمرقند اپنے وطن کو چھوڑ کر پنجاب میں آیا۔ اور ضلع گورداسپور میں بود و باش اختیار کی یہ کسی قدر پڑھا لکھا آدمی تھا۔ اور قادیان کے گرد و نواح کے ستّر مواضعات کا قاضی یا مجسٹریٹ مقرر کیا گیا۔ کہتے ہیں کہ قادیان اُس نے آباد کیا۔ اور اس کا نام اسلام پور قاضی رکھا۔ جو بدلتے بدلتے قادیان ہو گیا۔ کئی پشتوں تک یہ خاندان شاہی کے عہد حکومت میں معزز عہدوں پر ممتاز رہا۔ اور محض سکھوں کے عروج کے زمانہ میں یہ افلاس کی حالت میں ہوگیا تھا۔ گل محمدؒ اور اس کا بیٹا عطا محمدؒ رام گڑھیا اور گھنیا مثلوں سے جن کے قبضے میں قادیان کے گرد و نواح کا علاقہ تھا ہمیشہ لڑتے رہے اور آخر کار اپنی تمام جاگیر کو کھو کر عطا محمدؒ بیگوال میں سردار فتح سنگھ اہلو والیہ کی پناہ میں چلا گیا اور

باراں سال تک امن و امان سے زندگی بسر کی۔ اس کی وفات پر رنجیت سنگھ نے جو رام گڑھیوں کی تمام جاگیر پر قابض ہوگیا تھا۔ غلام مرتضٰے کو قادیان واپس بلالیا اور اس کی جدی جاگیر کا ایک بہت بڑا حصہ واپس دے دیا۔ اس پر غلام مرتضٰے اپنے بھائیوں سمیت مہاراجہ کی فوج میں داخل ہوا اور کشمیر کی سرحد اور دوسرے مقامات پر قابل قدر خدمات انجام دیں۔ نونہال سنگھ، شیر سنگھ اور دربار لاہور کے دور دورے میں غلام مرتضٰی ہمیشہ فوجی خدمات پر مامور رہا۔ ۱۸۴۱ء میں جرنیل ونچورا کیساتھ منڈی اور کلو کی طرف بھیجا گیا۔ اور ۱۸۴۳ء میں ایک پیادہ فوج کا کمیدان بنا کر پشاور روانہ کیا گیا۔ ہزارہ کے مفسدے میں اس نے کارہائے نمایاں کئے اور جب ۱۸۴۸ء میں بغاوت ہوئی۔ تو یہ اپنی سرکار کا نمک حلال رہا۔ اور اس کی طرف سے لڑا۔ اس موقع پر اسکے بھائی غلام محی الدین نے بھی اچھی خدمات کیں۔ جب بھائی مہاراج سنگھ اپنی فوج لئے دیوان مولراج کی امداد کے لئے ملتان کی طرف جا رہا تھا۔ تو غلام محی الدین اور دوسرے جاگیرداران لنگر خان ساہیوال اور صاحب خان ٹوانہ نے پھر مسلمانوں کو بھڑکایا۔ اور مصر صاحب دیال کی فوج کیساتھ باغیوں سے مقابلہ کیا۔ اور ان کو شکست فاش دی۔ ان کو سوائے دریائے چناب کے کسی اور طرف بھاگنے کو رستہ نہ تھا۔ جہاں چھ سو سے زیادہ آدمی ڈوب کر مر گئے۔ الحاق کے موقعہ پر اس خاندان کی جاگیر ضبط کی گئی ہے۔ مگر سات سو روپیہ کی ایک پنشن غلام مرتضٰے اور اس کے بھائیوں کو عطا کی گئی اور قادیان اور اس کے گرد و نواح کے مواضعات پر اُن کے حقوق مالکانہ رہے۔

اس خاندان نے غدر ۱۸۵۷ء کے دوران میں بہت اچھی خدمات کیں۔ غلام مرتضٰے نے بہت سے آدمی بھرتی کئے۔ اور اس کا بیٹا غلام قادر جنرل نکلسن صاحب بہادر کی فوج میں اس وقت تھا جب کہ افسر موصوف نے تریمو گھاٹ پر نمبر ۴۶ نیٹو انفنٹری کے باغیوں کو جو سیالکوٹ سے بھاگے تھے تہ تیغ کیا۔ جنرل نکلسن صاحب بہادر نے غلام قادر کو ایک سند دی۔ جس میں یہ لکھا ہے کہ ۱۸۵۷ء میں قادیان ضلع گورداسپور کے تمام خاندانوں سے زیادہ نمک حلال رہا۔

غلام مرتضٰے جو ایک لائق حکیم تھا۔ ۱۸۷۶ء میں فوت ہوا۔ اور اس کا بیٹا غلام قادر اس کا جانشین ہوا۔ غلام قادر مقامی حکام کی امداد کے لئے ہمیشہ تیار رہتا تھا۔ اور اس کے پاس ان افسران کے جن کا انتظامی امور سے تعلق تھا۔ بہت سے سرٹیفکیٹ تھے۔ یہ کچھ عرصہ تک گورداسپور میں دفتر ضلع کا سپرنٹنڈنٹ رہا۔ اس کا اکلوتا بیٹا کم سنی میں فوت ہوگیا۔ اور اس نے اپنے بھتیجے مرزا سلطان احمد کو متبنٰے بنالیا۔ جو غلام قادر کی وفات یعنی ۱۸۸۳ء سے خاندان کا بزرگ خیال کیا

جاتا ہے ۔ مرزا سلطان احمد نے نائب تحصیلداری سے گورنمنٹ کی ملازمت شروع کی ۔ اور اب اکسٹرا اسسٹنٹ کمشنر ہے ۔ قادیان کا نمبردار بھی ہے ۔

نظام الدین کا بھائی جو ۱۹۰۴ء میں فوت ہوا ۔ دہلی کے محاصرے کے وقت ہاڈسن ہورس (رسالہ) کا رسالدار تھا ۔ اس کا باپ غلام محی الدین تحصیلدار تھا ۔ یہ بیان کر دینا ضروری ہے کہ غلام احمد جو غلام مرتضےٰ کا چھوٹا بیٹا تھا ۔ مسلمانوں کے ایک مشہور مذہبی فرقہ احمدیہ کا بانی ہوا ۔ یہ شخص ۱۸۳۹ء میں پیدا ہوا ۔ اور اس کو تعلیم نہایت اچھی ملی ۔ ۱۸۹۱ء میں اس نے بموجب مذہب اسلام مہدی یا مسیح موعود ہونے کا دعوے کیا ۔ چونکہ یہ ایک عالم اور منطقی تھا ۔ اس لیئے دیکھتے ہی دیکھتے بہت سے لوگ اس کے معتقد ہو گئے ۔ اور اب احمدیہ جماعت کی تعداد پنجاب اور ہندوستان کے دوسرے حصوں میں تین لاکھ کے قریب بیان کی جاتی ہے ۔ مرزا عربی ۔ فارسی اور اردو کی بہت سی کتابوں کا مصنف تھا ۔ جن میں اس نے جہاد کے مسئلہ کی تردید کی ۔ اور یہ گمان کیا جاتا ہے کہ ان کی کتابوں نے مسلمانوں پر اچھا اثر کیا ہے ۔ مدت تک یہ بڑی مصیبت میں رہا ۔ کیونکہ مخالفین مذہب سے اس کے اکثر مباحثے اور مقدمے رہے ۔ لیکن اپنی وفات سے جو ۱۹۰۸ء میں ہوئی ۔ اس نے ایک ایسا رتبہ حاصل کر لیا ۔ کہ وہ لوگ بھی جو اس کے خیالات کے مخالف تھے اس کی عزت کرنے لگے ۔ اس فرقہ کا صدر مقام قادیان ہے ۔ جہاں انجمن احمدیہ نے بڑا اسکول کھولا ہے ۔ اور ایک چھاپہ خانہ بھی ہے ۔ جس کے ذریعہ سے اس فرقے کے متعلق خبروں کا اعلان کیا جاتا ہے ۔ غلام احمد کا خلیفہ ایک مشہور حکیم مولوی نور الدین ہے جو چند سال مہاراجہ کشمیر کی ملازمت میں رہا ہے ۔ اس خاندان کے سالم موضع قادیاں پر جو کہ ایک بڑا موضع ہے حقوق مالکانہ ہیں اور نیز تین ملحقہ مواضعات پر بشرح پانچ فی صدی حقوق تعلقداری حاصل ہیں :

جناب حضرت اقدس مرزا غلام احمد صاحب کی پیدائش اور طفولیت کے حالات

سن اُتی سو چھتی (۳۶) آیا یا اُتی سو سینتی (۳۷)
غلام مرتضےٰ دے گھر پیدا ہویا حضرت احمد مہدی

نال ہوئی اک لڑکی پیدا پر اوہ کر گئی رحلت
رہے گود وچ ماں اپنی دے مرزا احمد حضرت

والد ویکھ کے لوڑی بچہ بہت خوشی وچ آیا
غلام احمد اس نام رکھایا ایہا دل نوں بھایا

غلام قادر سی جو وڈا بیٹا ہن ایہہ چھوٹا بچیا
جاں آیا تاں سب نوں بھایا اسم مبارک اچھا

آنحضرت جناب رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم کی وفات اور پہلی صدی ہجری کے خلفائے کے مختصر حالات اور واقعات بطور اشارات

بعد نبی ﷺ دے ابوبکرؓ نوں بخشی رب خلافت
شاہنشاہ اسلامی ہو کے صادق ہویا ثابت

دین چمکایا ملک ودھایا رب دی ہوئی عنایت
وچہ رعایا ابوبکرؓ دی نہ کوئی کرے شکایت

اک کذاب مسیلمہ نامی جھوٹا نبی کہایا
اوس اوپر اسلامی لشکر ابوبکر چڑھایا

اوہ کذاب مسلماناں نے جانوں مار گوایا
مال ملک سب اس موذی دا قبضے دے وچ آیا

ابوبکرؓ نے اس دنیا تھیں جاں سی رحلت پائی
عمر خطاب خلیفہ کیتا فضلوں آپ الٰہی

جاں سی عمر خلافت پائی خوب پھڑی جِتائی
ہر دم رکھے خوف الٰہی اندر کاراں شاہی

موت رکھائے ابوبکر رہ تھیں جو جو کم اوہ ہوئے
اوہ سب کیتے عمر خلیفے فضل الٰہوں پورے

ایرانی تے شامی حاکم جو جو سرکش آہے
حضرت عمرؓ نے ربدے فضلوں تابعدار بنائے

عدل عمرؓ دے دھماں پایاں ظلم نہ ہونا پائے
عمرؓ خلیفہ پاک سلیقہ واہ واہ راج کماوے

شاہنشاہی کارروائی شرع مطابق رکھی
دینی تے دنیاوی کاراں پائی بہت ترقی

رب دی بھیجی موت عمرؓ ول جاں آئی لے دہائی
تدوں خلافت حضرت عثمانؓ امر الٰہوں پائی

سی جب لگ منظور الٰہی واہ واہ کیتی شاہی
اوڑک وچ تلاوت قرآن پاک شہادت پائی

جو تھا رب خلیفہ کیتا خاص علےؓ شاہ مردان
جس نے کیتے دینی دشمن حیران تے سرگردان

مفسد اتے مخالف لوکاں اکثر جتھے بنائے
شاہ علیؓ نے فضل الٰہوں توڑ جتھے دکھلائے

مفسد لوکاں چوہنہ طرفاں تھیں ایسی کیتی تنگی
ذوالفقار تلوار علےؓ دی اکثر ہندی ننگی

شاہ علی نے کفاراں دی کیتی بہت تباہی
انت سبتھوں شاہ دے دشمن رکھے گھات لگائی

سنا منے شاہ علی دے ہونا نہ سی کم سکھلا
پر اک دن اک گھاتی ظالم کیتا وار کولا

شہر نہروان فتح جو کر کے کوفے حضرت آئے
نے کوفے دی اک مسجد اندر سجدہ پوجہ آہے

اک دشمن نے پچھوں آ کے کاری وار چلایا
اسد اللہ شاہ مرداں تائیں فوت شہید بنایا

حضرت حسنؓ حسینؓ دے حالوں ہے واقف جگ عامی
جو کجھ ظلم یزید کمایا نالے شمر حرامی

اک صدی وچہ ظالم عالم ہو گئے ڈھیر ڈولے
پر کامل قرآنی عامل ہلچل وچہ نہ ڈولے

اتی دین اسلام دا حافظ سی خود اللہ آہا
سبب بنائے سر جس تے بھیجے پاک مجدد

دین اندر خود غرضی عالم جو جو غلطیاں کردے
اوہناں شرعی چوراں تائیں آن مجدد پھڑدے

ہوئے اگے جاں پیش نہ چلے جھوٹے رہن جھگڑے
ہوا چار بزرگاں اوتے کفروں فتوے جڑدے

قدیم الایام سے حامیانِ دین کی قربانیاں اور اُن کے منکرین کی طرف سے سختیاں

منکر لوکاں نبیاں اوپر جو جو ظلم کمائے
اوہناں وچہ جیکار محمدی اکثر لکھ سنائے

کوئی نبی نہ ولی مجدد چھڈن منکر لوکاں
خود غرضاں نے حرص ہوا دی ناحق کرنے دھرکا

قرآنوں جاں ثابت ہووے حال منکراں مندا
دل دے گندے وانگ درندے مارن ظلموں پنجا

بعض مولوی جھوٹے جھگڑن ڈنڈا اک ڈھو دکھاون
جابر کتاباں تے اک ڈنڈا اعرشاں بھتیں بتلاون

اکثر بھایاں ڈنڈے شاہیاں ناحق ظلم کمایا
حضرت شاہ علی پر جنہاں فتوی کفر لگایا

خواجہ اویس قرنی دے اتے ناحق جرم جمایا
آکھن اس نے رب بھلایا تے خود رب کہایا

حضرت بایزید بسطامی وطنوں کڈھ تراہیا
ست بار اوہ مڑ مڑ آیا پر رہنے نہ پایا

سلیمان درانی حضرت گھر بھتیں چا کڈھوایا
تے مصری ذوالنون دے تائیں بھی زندیق بتایا

سی منصور قصور نہ کیتا اوہ سولی چڑھایا
بغدادی جنید ولی نوں پھڑ کافر پھیرایا

حضرت شبلی دی زنجیراں بھتیں بے پیراں بندھوایا
عبد الکریم علامہ جی دا ملحد نام رکھایا

عبد الرحمن حضرت جامی مولویاں جھٹلایا
رافضیاں دے نال ملایا ناحق جھوٹ بنایا

امام غزالی ابو محمد بھی بدنام کرایا
کر کر شکوہ اوہ ٹک فتوی کفر دلی اُتے لایا

عبد القادر شاہ جیلانی گیلا لوں کڈھوایا
آل بغداد بسیرا پایا سائس سو کھلا آیا

حضرت شیخ احمد سرہندی خاص مجدد آیا
پر علماواں لین نہ دتا اس نوں سکھ دا ساہا

مولویاں نے واہڑی اُس دی پہلا دیٹ نُسائی
گوالیار دے وچہ قید کرا کے وافر خوشی منائی

شاہ ولی اللہ اتہم معنے سر پر زیب دا سایا
خاص محدث دلی دے وچہ اللہ نے وڈیایا

مولویاں نے بڑا بدعتی اُس دا نام رکھایا
تے پھر مرزا جان جاناں نوں آپ شہید بنایا

۱؎ دیکھو رسالہ ریویو آف ریلیجنز ماہ اکتوبر ۱۹۲۳ء صفحہ نمبر ۲۳ ۲؎ حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کی پنجابی سوانح عمری

محی الدین ابن عربی تائیں کافر جا ٹھہرایا
نال ہی اُس دے ہمراہیاں اور فقراں نوں گھبرایا

ابو حنیفہ حق خلیفہ علماواں جھٹلایا
ابو عبد اللہ بن شافعی نوں شیطان امام ٹھہرایا

امام احمد بن حنبل تائیں ڈاہڈا دکھ پہنچایا
ماہ اٹھائی قید کر کے بے حرمت ظلم کمایا

وقت فجر دے مکھ پر تھکدے رب بھتیں خوش نہ کہاندے
مغرب پلٹ مشکاں بھر کے جا یک سخت لگائیاں

جگرا بھی پھر ایسا تگڑا امام گھبر گیا اک بانہہ دو
اک دن اوہ ٹک عمل تمامی تنس وچ ترازو

لکھی جس حدیث بخاری خاص امام بخاری
مولویاں کڈھوایا شہروں دے دے تنگی بھاری

بعد امام نسائی اُتے ظلموں تیغ چلائی
پاک امام شہادت پائی اوہناں ذرہ سہا ہی

شاہ شمس دی کھل اتاری بھو سے نال بھرائی!
ظلم کماون ترس نہ کھاون ظالم لوگ قصائی

خداوند کریم کا حفاظتِ قرآن کریم اور اسلام کی بابت خود وعدہ فرمانا اور اس وعدے کے مطابق ہر صدی کے سر پر مجدد دین کا تشریف لانا

سی حفظِ اسلام دا وعدہ جو رب نے فرمایا
بھیج مجدد اس وعدے نوں پورا کر دکھلایا

ہو حضرت وچ تیراں صدیاں خاص مجدد آئے
ہیں انہاں دے اسم مبارک حاشیئے وچہ دکھلائے

بعد بارھویں صدی تیرھویں جلدوں ظہور لے آئی
بہت فتور پئے وچ دنیا پھیل گئی گمراہی

اس صدی دا النصف حصہ جاں سی گذر رہا یا
شرک کفر تے بدکاری نے جگ تے غلبہ پایا

پیشین گوئیاں آنحضرت نے جو جو سی فرمائیاں
اوہ سبھے وچ صدی تیرہویں سبھ اندر آئیاں

یورپ تے امریکہ والے خوش آہے تثلیثوں
باقی ملکاں رہ گردانی کیتی رب لطیفوں

مسلماں انکار سناون پاک کلام مجیدوں
گمراہی دی کھس کے پھاہی کھلے راہ توحیدوں

۱؎ اسمائے مجدد دین جو گذشتہ تیرہ صدیوں میں حامی دین اسلام تسلیم کئے گئے (۱) حضرت عمر بن عبد العزیز دیکھو نجم الثاقب جلد ۲ صفحہ ۹ (۲) حضرت احمد بن خالد الخلال دیکھو نجم الثاقب جلد ۲ صفحہ ۱۴ (۳) حضرت امام بقی بن مخلد قرطبی (۴) حضرت ابو عبد اللہ بن عبد اللہ المعروف بالحاکم نیشاپوری (۵) امام غزالی رحمۃ اللہ (۶) حضرت سید عبد القادر جیلانی سرتاج طریقہ قادریہ (۷) حضرت خواجہ معین الدین چشتی رح (۸) حضرت صالح بن عمر ارسلان قاضی بلقینی (۹) حضرت سید محمد جونپوری (۱۰) حضرت شیخ احمد سرہندی معروف امام ربانی مجدد الف ثانی (۱۱) حضرت احمد شاہ ولی اللہ محدث دہلوی (۱۲) حضرت سید احمد بریلوی رح بعض صدیوں میں علاوہ بزرگان تذکرہ بالا اور بزرگ بھی مجدد تسلیم کئے گئے

اکثر لوکاں چھوڑ نمازاں پھڑے کوتے چالے
آپہنچا اقبال بھی حاضر پھیل گیا چو فیرے
نال صفائی تے چترائی جلدا انت اگیرے
کفارے دا وعظ سنایا دولت مال دکھایا
پادری کہن محمدؐ کتھے ملاں کہن مدینے
پادری صاحب پھر پچھن حضرت عیسیٰؑ بابت
مولوی آکھن اسماناں اوپر ہے زندہ سدا پایا
پادری آکھن واہ واہ بھائی سچی بات سنائی
بیشک ہوگیا فوت محمدؐ ہویا دفن مدینے
سن ایہ باتاں صدہا مومن ایماں چھوڑ سدہائے
ملک ہند وچ کل مذاہب خاص مخالف آ ہے
ڈوبن لگا سی بحر کفر وچ جد بیڑا اسلامی
یعنی حضرت مرزا مہدی قادر نے بھجوایا
غلام احمد اہن نام رکھایا قادیاں نے وچ آیا
کیونکر اس اسلام بچایا پھر میں لکھ دکھاساں
ایہ نساوں سلمانؐ فارسی قادیاں کیونکر آیا
میں علم ہن دیر نہ لائیں جلدی قلم چلائیں

کھان کباب تے پین شراباں رہن سدا متوالے
شہراں تے وچ تراں بحراں خوب جمائے ڈیرے
مٹھیاں مٹھیاں کر کر باتاں دل اپنو دل پھیرے
کئی ہزاراں مومناں تائیں اپنے نال ملایا
فوت ہویا ہے وچ مدینے دیکھو نال یقینے
دسو حال مسیح دا کیسا ہے قرآنوں ثابت
مرزا آکے تلوار پکڑ کے کرسی خوب صفایا
آؤ ترت بنو عیسائی دیر انساں کیوں لائی
بس ہو کے اسلام بھی مردہ ہوگیا دفن زمینے
پادریاں نے نال تسلی اپنے نال ملائے
مولویاں سنگ بحث کریندیاں سو سو طعن سنائے
تاں رب نے اس بیڑے کارن بھیج دتا اک حامی
دینی بیڑا ڈبدا ڈبدا اس نے آن بچایا
کس عہد نام سی قادیاں دا لاپاک نبیؐ فرمایا
پہلے عالی حسب نسب دا لکھ کے حال سناساں
پھر کیونکر وچ ساری دنیاں جلوہ نور کھنڈایا
رب دے فضلوں سو الخیری بساری لکھ سنائیں

جناب حضرت اقدس مرزا غلام احمد صاحب مسیح موعود قادیانی کے حالات خاندانی

سی سلمانؐ اک مرد فارسی حضرت دا اصحابی
اوہ سلمان ایرانی بزرگ سی اولاد اسحاقوں
صدی تیرھویں دا جاں حالا پاک نبیؐ فرمایا
فرمایا سی اس دی نسلوں حضرت مہدی آسی
یعنی اندر صدی تیرھویں مہدی برکت پاسی

جس دی نسلوں احمدؐ آیا رخ انور ماہتابی
تے اسحاق سی ابراہیموں مرسل پاک صفاتوں
اس سلمانؐ دی پشت اتے سی حضرت ہتھ ٹکایا
جیکر دین ثریا جاسی واپس موڑ لے آسی!
دینی بیڑا ڈبدا۔ ڈبدا بے شک آن بچاسی!

پاک محمدؐ نے جو کیتی آہی پیشین گوئی
سرور عالمؐ دی ایہ گل پوری ہوئی فضلوں
ایہہ تیمور بادشاہ آہا اندر ملک ایرانے
کش نامی اک شہر تے اس دی بھاری گرد نواحی
جاں تیمور نے حرص ودھا کے کش تے قبضہ پایا
ہادی بیگ بزرگ اک عابد سی وچ اس گھرانے
پھر کیتی تیموری لوکاں سمرقند ول دھائی
ہادی بیگ سدھایا اوتھوں پھر سن کنبے بھائی
جا پہنچے پنجاب ملک وچ متوکل مولائی
سی دریا بیاس بھی نیڑے نو کوہاں پیندا سارا
پھر خوش قسمت اس زمین وچ گاؤں ترت بسایا!
ہادی بیگ سی عابد زاہد تے علمیت والا
یعنی وچ علاقے بھاری حضرت مرزا ہادی
تاں ہو گئی مشہور ملک وچ ہادی دی آبادی
اسلام پورے دا نام مخفف رہ گیا قاضی ماجھی
بھاویں قادیاں بستی بھائی دور دلی تھیں آہی
قادیاں نے جیہ برلاسی مغلاں اعلیٰ عزت پائی!
کئی پشتاں وچ دلی کیتی مغلاں شاہنشاہی
جاں دلی دی شاہی اندر ضعف الاہوں آیا
جو جو شہر تے قصبے چنگے نظر کسی دے آئے
زور آور کمزوراں تائیں زوروں لگے دباون
قادیاں والیاں دا نام مغلاں دل وچ بات چتاری
ہے من پیش شاہاں دے آئی اپنی بے پرواہی
پنجابی کوئی باغی ظالم جے ات دل چڑھ آسی
کیوں نہ فضل خدا تھیں چاہیئے خود ہمت دکھلائیے

سن کے غور کرو ہن بھائیو کیونکر پوری ہوئی
خاندان تیموری ہویا اس سلمانؐ دی نسلوں
اک چاچا برلاس سی اس دا اندر اوس زمانے
سی برلاس کریندا اوتھے خود مختاری شاہی
تاں پھر سب برلاسی کنبہ سمرقند وچ آئیا
اوہ سردار سی برلاساں دا اندر اوس زمانے
ہادی بیگ تے سب کنبے نوں تنگی آن پہنچائی
تے دو ہزار تعداد اوہناں دی گنتی اندر آہی
خوب زمین ایہہ قادیاں والی جنہاں نوں خوش آئی
ہادی بیگ نے پڑھ بسم اللہ اتھے لیا اوتارا
تے اسلام پورہ اس نیہہ دا ہادی نام رکھایا
تاں اس شاہ دہلی دی طرفوں رتبہ ملیا اعلیٰ
ہو گئے شاہ دہلی دی طرفوں خاص مقرر قاضی
قاضی دا اسلام پورہ ہے آکھن سب پنجابی
قاضی ماجھی تھیں پھر قادیاں بن گئی بستی ہادی
تاں بھی افسر شاہی ہو گئے قاضی جی دے بھائی
نال دیانت اتے امانت ہو گیا فضل الٰہی!
قادیاں والیاں مغلاں والی سب نے شان ودھائی
تاں پنجاب ملک وچ لوکاں شاہی خوف بھلایا
پس سرداراں طاقت واراں اوتھے قلعے بنائے
اک دوجے تے چڑھ چڑھ جاون رہیا خوف نہ کھاون
ہن دلی تھیں شاہی چلی نال ارادے باری
اس قادیاں نوں خوش آئی موڑ نہ سکے کائی
اوہ اساں تخت بنا سی ورنہ جنگ مچاسی
ملے اپنا آپ بچائیے تے کجھ ملک دبائیے

پڑھ بسم اللہ شیر دلیراں جیکر آک لگائیا
تو مختار ریاست قادیاں ہوگئی آہی پکی
رام گڑھی ترکھاناں سکھاں فوجاں نال ملایاں
احمد جی دے پڑ دادے نے اکثر حملے روکے
پھر حضرت دے دادے ویلے گئی ریاست ساری
قادیاں گرتے وانگ قلعے دے سی دیوار چوفیرے
کل قلعہ خالی کروائیا مغل بنائے قیدی
لے پر قیدوں مغلاں تائیں مل گئی جد رہائی
وچ کپور تھلے جہاں کیتا سولاں سال گذارہ
چھوٹے موٹے سارے راجے ماتحتی وچ آئے
بخشیا پھیر رنجیت سنگھ نے ملکوں کافی حصہ
نالے کل اراضی قادیاں ملکیت وچ آئی
اک انگریز گریفن صاحب قدر شناس شریفاں
قادیاں والے خاندان دا جو اس لکھیا حالا
ستھ مسل وچ عمدہ رتبہ فضل خدا اتھیں پایا
پر جہاں بزور سکھاں نے پایا پکی رہی نہ کچی
اکثر فوجاں قادیاں اوپر کر آئیاں چڑھائیاں
پر او لڑنوں باز نہ آئے جو سکھ بگڑ کھلوتے
فقط قادیاں باقی رہیاں آہی شکل حصاری!
پر سکھاں اس قلعے دوالے مڑ آ گھتے گھیرے
ہن مغلاں نوں قلعہ بچن دی ہوگئی نا امیدی
تاں پھر شہر کپور تھلے نوں مغلاں کیتی دھائی
ہن راجہ رنجیت سنگھ دا چمکیا خوب ستارہ
مرزا صاحب غلام مرتضےٰ واپس گئے بلائے
خود مرزا جی ہوئے ملازم چھڈ قضا دا قصہ
لکھدا تاں رنجیت سنگھ نے جھگڑا کر یو نہ کائی
اس نے اک کتاب دے اندر لکھے حال رئیساں
حاشیے دے وچ پڑھ لو بھائیو اوہ مضمون اجالا

سر لیپل گریفن صاحب بہادر کی کتاب پنجاب چیفس اور اُس میں قادیانی خاندان مغلیہ کا ذکر

شہنشاہ بابر کی عہدِ حکومت کے آخری سال یعنی ۱۵۳۰ء میں ایک مغل مسمی ہادی بیگ باشندہ سمرقند اپنے وطن کو چھوڑ کر پنجاب میں آیا۔ اور ضلع گورداسپور میں بود و باش اختیار کی یہ کسی قدر پڑھا لکھا آدمی تھا۔ اور قادیان کے گرد و نواح کے ستر مواضعات کا قاضی یا مجسٹریٹ مقرر کیا گیا۔ کہتے ہیں کہ قادیان اُس نے آباد کیا۔ اور اس کا نام اسلام پور قاضی رکھا۔ جو بدلتے بدلتے قادیان ہو گیا۔ کئی پشتوں تک یہ خاندان شاہی کے عہدِ حکومت میں معزز عہدوں پر ممتاز رہا۔ اور محض سکھوں کے عروج کے زمانہ میں یہ افلاس کی حالت میں ہو گیا تھا۔ گل محمدؒ اور اس کا بیٹا عطا محمدؒ رام گڑھیا اور کنھیا مثلوں سے جن کے قبضے میں قادیان کے گرد و نواح کا علاقہ تھا ہمیشہ لڑتے رہے اور آخر کار اپنی تمام جاگیر کو کھو کر عطا محمدؒ بیگووال میں سردار فتح سنگھ اہلووالیہ کی پناہ میں چلا گیا اور

باراں سال تک امن و امان سے زندگی بسر کی۔ اس کی وفات پر رنجیت سنگھ نے جو رام گڑھیوں کی تمام جاگیر پر قابض ہو گیا تھا۔ غلام مرتضےٰ کو قادیان واپس بلا لیا اور اس کی جدی جاگیر کا ایک بہت بڑا حصہ واپس دے دیا۔ اس پر غلام مرتضےٰ اپنے بھائیوں سمیت مہاراجہ کی فوج میں داخل ہوا اور کشمیر کی سرحد اور دوسرے مقامات پر قابل قدر خدمات انجام دیں۔ نونہال سنگھ، شیر سنگھ اور دربار لاہور کے دورِ دورے میں غلام مرتضےٰ ہمیشہ فوجی خدمات پر مامور رہا۔ ۱۸۴۱ء میں جرنیل ونچورا کیساتھ منڈی اور کلو کی طرف بھیجا گیا۔ اور ۱۸۴۳ء میں ایک پیادہ فوج کا کمیدان بنا کر پشاور روانہ کیا گیا۔ ہزارہ کے مفسدے میں اس نے کارہائے نمایاں کئے اور جب ۱۸۴۸ء میں بغاوت ہوئی۔ تو یہ اپنی سرکار کا نمک حلال رہا۔ اور اس کی طرف سے لڑا۔ اس موقع پر اس کے بھائی غلام محی الدین نے بھی اچھی خدمات کیں۔ جب بھائی مہاراج سنگھ اپنی فوج لئے دیوان مولراج کی امداد کے لئے ملتان کی طرف جا رہا تھا۔ تو غلام محی الدین اور دوسرے جاگیرداران لنگر خان ساہیوال اور صاحب خان ٹوانہ نے پھر مسلمانوں کو بھڑکایا۔ اور مصر صاحب دیال کی فوج کیساتھ باغیوں سے مقابلہ کیا۔ اور ان کو شکست فاش دی۔ ان کو سوائے دریائے چناب کے کسی اور طرف بھاگنے کو رستہ نہ تھا۔ جہاں چھ سو سے زیادہ آدمی ڈوب کر مر گئے۔ الحاق کے موقعہ پر اس خاندان کی جاگیر ضبط کی گئی ہے۔ مگر سات سو روپیہ کی ایک پنشن غلام مرتضےٰ اور اس کے بھائیوں کو عطا کی گئی اور قادیان اور اس کے گرد و نواح کے مواضعات پر ان کے حقوق مالکانہ رہے۔

اس خاندان نے غدر ۱۸۵۷ء کے دوران میں بہت اچھی خدمات کیں۔ غلام مرتضےٰ نے بہت سے آدمی بھرتی کئے۔ اور اس کا بیٹا غلام قادر جنرل نکلسن صاحب بہادر کی فوج میں اس وقت تھا جب کہ افسر موصوف نے تریمو گھاٹ پر نمبر ۴۶ نیٹو انفنٹری کے باغیوں کو جو سیالکوٹ سے بھاگے تھے تہ تیغ کیا۔ جنرل نکلسن صاحب بہادر نے غلام قادر کو ایک سند دی۔ جس میں یہ لکھا ہے کہ ۱۸۵۷ء میں قادیان ضلع گورداسپور کے تمام خاندانوں سے زیادہ نمک حلال رہا۔

غلام مرتضےٰ جو ایک لائق حکیم تھا۔ ۱۸۷۶ء میں فوت ہوا۔ اور اس کا بیٹا غلام قادر اس کا جانشین ہوا۔ غلام قادر مقامی حکام کی امداد کے لئے ہمیشہ تیار رہتا تھا۔ اور اس کے پاس ان افسران کے جن کا انتظامی امور سے تعلق تھا۔ بہت سے سرٹیفکیٹ تھے۔ یہ کچھ عرصہ تک گورداسپور میں دفتر ضلع کا سپرنٹنڈنٹ رہا۔ اس کا اکلوتا بیٹا کم سنی میں فوت ہو گیا۔ اور اس نے اپنے بھتیجے مرزا سلطان احمد کو متبنےٰ بنا لیا۔ جو غلام قادر کی وفات یعنی ۱۸۸۳ء سے خاندان کا بزرگ خیال کیا

جاتا ہے ۔ مرزا سلطان احمد نے نائب تحصیلداری سے گورنمنٹ کی ملازمت شروع کی ۔ اور اب اکسٹرا اسسٹنٹ کمشنر ہے ۔ قادیان کا نمبردار بھی ہے ۔

نظام الدین کا بھائی جو ۱۹۰۴ء میں فوت ہوا ۔ دہلی کے محاصرے کے وقت ہاڈسن ہورس (رسالہ) کا رسالدار تھا ۔ اس کا باپ غلام محی الدین تحصیلدار تھا ۔ یہ بیان کر دینا ضروری ہے کہ غلام احمد جو غلام مرتضےٰ کا چھوٹا بیٹا تھا ۔ مسلمانوں کے ایک مشہور مذہبی فرقہ احمدیہ کا بانی ہوا ۔ یہ شخص ۱۸۳۹ء میں پیدا ہوا ۔ اور اس کو تعلیم نہایت اچھی ملی ۔ ۱۸۹۱ء میں اس نے بموجب مذہب اسلام مہدی یا مسیح موعود ہونے کا دعوے کیا ۔ چونکہ یہ ایک عالم اور منطقی تھا ۔ اس لیئے دیکھتے ہی دیکھتے بہت سے لوگ اس کے معتقد ہو گئے ۔ اور اب احمدیہ جماعت کی تعداد پنجاب اور ہندوستان کے دوسرے حصوں میں تین لاکھ کے قریب بیان کی جاتی ہے ۔ مرزا عربی ۔ فارسی اور اردو کی بہت سی کتابوں کا مصنف تھا ۔ جن میں اس نے جہاد کے مسئلہ کی تردید کی ۔ اور یہ گمان کیا جاتا ہے کہ ان کی کتابوں نے مسلمانوں پر اچھا اثر کیا ہے ۔ مدت تک یہ بڑی مصیبت میں رہا ۔ کیونکہ مخالفین مذہب سے اس کے اکثر مباحثے اور مقدمے رہے ۔ لیکن اپنی وفات سے جو ۱۹۰۸ء میں ہوئی ۔ اس نے ایک ایسا رتبہ حاصل کر لیا ۔ کہ وہ لوگ بھی جو اس کے خیالات کے مخالف تھے اس کی عزت کرنے لگے ۔ اس فرقہ کا صدر مقام قادیان ہے ۔ جہاں انجمن احمدیہ نے بڑا اسکول کھولا ہے ۔ اور ایک چھاپہ خانہ بھی ہے ۔ جس کے ذریعہ سے اس فرقے کے متعلق خبروں کا اعلان کیا جاتا ہے ۔ غلام احمد کا خلیفہ ایک مشہور حکیم مولوی نورالدین ہے جو چند سال مہاراجہ کشمیر کی ملازمت میں رہا ہے ۔ اس خاندان کے سالم موضع قادیاں پر جو کہ ایک بڑا موضع ہے حقوق مالکانہ ہیں اور نیز تین ملحقہ مواضعات پر بشرح پانچ فی صدی حقوق تعلقداری حاصل ہیں ۔

جناب حضرت اقدس مرزا غلام احمد صاحب کی پیدائش اور طفولیت کے حالات

سن اُنی سو چھتی[۳۶] آیا یا اُنی سو سینتی[۳۷]
نال ہوئی اِک لڑکی پیدا پر اوہ کر گئی رحلت
والد دیکھ کے نوری بچہ بہت خوشی وچ آیا
غلام قادر سبھ توں وڈا بیٹا ہن ایہ چھوٹا آیا

غلام مرتضےٰ دے گھر پیدا ہویا حضرت احمد مہدی
رہے گود وچ ماں اپنی دے مرزا احمد حضرت
غلام احمد اس نام رکھایا ایہا دل نوں بھایا
جاں کریا تاں سب نوں بھایا اسم مبارک اچھا

تن سال دی عمر ہوئی تاں قدرت کھیل کھلایا
مرگیا جدوں رنجیت سنگھ تاں باغیاں شور مچایا
ہُن پنجاب دا راج تمامی انگریزاں نے پایا
سب جاگیر قادیانوالی ہن ضبطی وچہ آئی
تاں حضرت دے والد جی دا جی اکثر گھبرایا
کھل گئے جدوں عدالت خانے پورا زور لگایا
ناکامی وچ فکر مدامی جاری رہن دلیلاں
زیادہ دولت خرچ کرائی دانشمند وکیلاں
ستر ہزار روپیہ مرزے گھر وچ خرچ لگایا
حضرت جی نے ہے خود لکھیا والد جی دا حالا
وچہ غماں تے ڈونگھیاں فکراں زندگی اپنی گزاری
گو پنشن معقول اوہناں نوں سبھی ملدی سرکاروں
ایہہ حالت نت والد جی دی مینوں سبق سکھاوے
اس عبرت نے نفرت دا الا دل تے نقش جمایا
عالم ۔ فاضل ۔ عاقل آہے والد صاحب سیانے
خوف خدا نہ دلوں بھلایا بہت دفعہ فرمایا
اتنی کوشش دین دی خاطر جے وچہ زہد اُٹھاندا
پھر وچ قادیاں مسجد اقصےٰ اعلےٰ خوب بنائی
ایتھے میری قبر بناناں ناں کرناں کوتاہی
ایہہ بھی برحق سخن زبانوں بہت دفعہ فرمایا
یعنی اس نوں نال عبادت ہردم ہے دلچسپی
فرزنداں دی بہتری کارن پورا زور لگایا
وڈا بیٹا خوب پڑھایا عہدے دار بنایا

مہاراجہ رنجیت سنگھ نوں موت سنا لیسا آیا
تدوں حکومت قادیانوالی پھر خطرے وچہ آئی
انگریزاں ایہہ ملک تمامی دلی نال ملایا
نہ الحاقی صورت دے وچہ عذر نہ سُندا کائی
اوہ ناجاگیر ملے مڑ واپس مقصد دلی بتایا
غوغنیاں پرچے تے وچہ خرچے تن من دھن نوں لایا
اکثر دعوے دائر رہندے کدھر ہون اپیلاں
اوہ نا جاگیر مڑی نہ واپس کیتیاں بہت سبیلاں
پر جاگیر مڑن دا دیلا پھر مڑ کے ناں آئیا
والد جی نوں بہت اندیشہ آنا دنیاں دالا
پر جاگیر ملی نہ واپس تے نہ خود مختاری
پر جنہاں نے راج کمائے سمجھن کس شماروں
جو دنیا سنگ پیار ودھاوے اکثر دکھ اٹھاوے
دنیا طرفوں خیال ہٹایا مولا دل کھچ کائیا
تے لاثانی علم طب وچ آہے اوس زمانے
ہن فانی دنیاں وچ جس کے ضائع وقت گوایا
غوث ۔ قطب ۔ یا ولی مکمل ہو کے جنت جاندا
وچ احاطے اک کونے وچہ خاص جگہ بنالائی
نت اذان جاں کیتیں سُنساں ہوسی فضل الٰہی
غلام احمد ہے جو کم جایا اصلی مقصد پائیا
یاد خدا دی دلچسپی بن ضائع جاوے ہستی
دو فرزنداں لبنداں نوں کوشش نال پڑھایا
جس نے وچہ سرکار انگریزی اعلےٰ رتبہ پایا

ہا ہیں علم لکھے احمد دا لاحالا خلق پچھیندی
کی کی علم تے کس کس کولوں پڑھیا حضرت مہدی

جناب حضرت اقدس مرزا غلام احمد صاحب کی پاک تعلیم

احمد دی تعلیم دے ویلے حال سنن وچ آئی
نواں نواں ایہہ راج سی آیا انگریزی سرکاری
اوس زمانے خط پتر بھی کتنوں غرض زری آئے
کسی نگر وچ لکھیا پڑھیا جیہا کوئی سن پائے
لائق فائق علمی نشان رزقوں جنہاں فراخی
احمد دی تعلیم دے کارن والد فکر دوڑایا
فضل الٰہی اسم مبارک آہا مومن بندہ
حضرت جی دے والد جی نے اسنوں پاس بلایا
فرمایا اے مولوی صاحب نیکیاں کرلو ذرا فیر
غلام احمد ہے چھوٹا بچہ شفقت نال پڑھاوے
مولوی جی تے نال خوشی دے رب دا شکر بجایا
خوب صحیح وچ تھوڑے عرصے قرآن ختم کرایا
فضل احمد اک ہور معلم والد نے منگوایا
فضل احمد سی اک اعلیٰ عالم نالے نرم طبیعت
صرف نحو دیاں خوب کتاباں سن اوہیں حضرت پڑھیاں
بعد انہاں دے گل علی شاہ ہور معلم آئے
چند کتاباں حکمت والیاں نالو نال پڑھایاں
ستاراں یا سال اٹھارہ عمر تد دل پھر آہی
علم طبابت پھر حضرت نوں خود والد پڑھایا

بڑے بڑے سردار گھرانے علموں خالی آہے
اس تھیں پہلے نہ کوئی مکتب نہ مدرسے جاری
پڑھنے والا نہ وسیا سے کس تھیں اوہ پڑھائے
اوکھا سوکھا اوتھے پہنچے تاں جھٹ پڑھاوے
اوہ نا لائق استاد رکھن دے رہندے سی متلاشی
تاں اک بندہ عالم چنگا دل نوں واہ واہ بھایا
عربی اتے فارسی پڑھیا قادیاں دا باشندہ
عزت نال بٹھا کے اس نوں پھر ارشاد سنایا
اس وچ میں بے ادبی سمجھاں جے آکھاں ہو نوکر
تے تنخواہ لئیں جو چاہو فرماؤ لے جاؤ
پھر بسم اللہ پڑھ پڑھوا کے قرآن شروع کرایا
تے پھر کتب فارسی پڑھنے حضرت جی نوں لایا
حضرت نوں پڑھاون کارن اوہ استاد ٹھہرایا
اس حضرت نوں علم پڑھایا نال محبت شفقت
ایسیاں پڑھیاں کر کر تکھریاں لکھ سینے وچ دھریاں
نحو تے منطق اس دے درسوں حضرت نوں پڑھوائے
حضرت نے پڑھ ٹھیک سنایاں والد خوشیاں پایاں
استاداں نے نال خوشی دے کیتی ختم پڑھائی
میاں علم خوش ہو کے والد رب دا شکر بجایا

حضرت اقدس کا حصول تعلیم کے بعد کا زمانہ اور اپنے والد بزرگوار کے ارشاد کے مطابق سیالکوٹ میں ملازمت پر تشریف لیجانا اور وہاں کے

ہم مذہب اور تمام شہر [illegible] میں اپنے شریفانہ برتاؤ سے عزت پانا

جاں تعلیم دا توں سی پائی حضرت [illegible]
لائق لوکاں گورنمنٹ دی سمجھ [illegible] دی
تاں حضرت دے والد صاحب نال ایہہ بات بچاری
پڑھے کتاباں اتے نمازاں پابند صوم صلوٰتاں
مینوں نال شریکاں رہندے جھگڑے نت گھنیرے
ایہہ تا در نے بھیج رہا ہے گھر میرے وچ ملاں
ایہہ دنیا دی کاراں ولوں ہر دم رہندا ہے نیارا
ہے بہتر کہ کجھ چر نوکر سرکاری کرداواں
فرمایا پھر احمد تائیں سن میرے فرزندا
میرے آکھے سفر کماؤ سیالکوٹ نوں جاؤ
حضرت جی نے عذر نہ کیتا فوراً اٹھ سدھائے
دفتر دے وچ ڈیوٹی اپنی خوب طرح بھگتاون
رخصت ویلے جاں دفتر تھیں پا رخصت گھر آون
سیالکوٹ وچ مرزا جی دی بہت ہوئی مشہوری

ہو گئی آہی انگریزاں دی پختہ تد دوں حکومت
جو کوئی ہوسی نوکر شاہی اوہ پاسی بہبودی
قادیاں احمد نوں نہ کرنی گھر دی کارگزاری
زہد عبادت دے وچ گذرن اسدے دن تے راتاں
پر احمد نوں فکر نہ کوئی وچ رہیاں ڈیرے
بانہہ کتاباں اتے نمازاں ہور نہ سمجھے گلاں
بعد میرے پھر اس لڑکے دا مشکل ہوگ گذارہ
دنیا دی کاراں وچ اس نوں ایسے طور لگاواں
توں اینویں ہرگز نہیں کردا کجھ دنیا دا دھندا
گورنمنٹ دی کر دے نوکری اعلیٰ رتبے پاؤ
دفتر صاحب ضلع دے ہو گئے منشی جا سرکارے
اے پر وقت نمازاں والے جا مسجد پڑھ آون
تاں لوکاں وچ وعظ نصیحت قرآنوں فرماون
اکثر بندے ہو گئے چنگے سن کے وعظ حضوری

سیالکوٹ کے پادری صاحبان کی حضرت مرزا صاحب سے دوستانہ ملاقات اور آپس میں تبلیغی مذاکرات

ناؤں پادری نویں نویں سی ملک اساڈے آئے
گورنمنٹ دی فتح نہ سمجھن اپنی فتح جتاون
جو کوئی گل اوہناں دی منی آکھن من مسیح نوں
اوس زمانے بہت کتاباں پادریاں چھپوایاں
ایہہ جو چالا پادریاں دا آیا اوس زمانے
بجز قلم تردیداں لکھیاں لیو رب تھیں داناواں

تے اوہناں نے غیر مذاہب دے طعن ستائے
پاک مسیح دی خاص کرامت لوکاں تئیں سمجھاون
جے کوئی عذر سنائے اگوں لڑن جھٹ قبیح نوں
غیراں نوں جھٹلاون کارن شائع جلد کرایاں
اس چالے تھیں تنگ ہوئے سب دانشمند سیانے
آکھیا بھائیو ظلم ستم تھیں کجھ نہیں بنناواں

ہے مالک کتاب ایہ نوں ایہہ ملک خدا نے دتا
گورنمنٹ دا نہیں ارادہ لکھ کے گل فسادی
حفظ امن وچ خلل نہ پاؤ سنبل قلم چلاؤ
گورنمنٹ نے ہر مذہب نوں بخشی ہے آزادی
سیالکوٹ وچ جاں پھر سوئی حضرت دی مشہوری
پادریاں دا وڈا صاحب آیا ریورنڈ ٹیلر
منصف طبع اصیل مزاجوں بحث کرن چل آیا
حضرت نے قرآن کھول کے ترت جواب سنایا
جے آکھو انجیل دے اندر بیٹا لکھیا پایا
اکثر باری ہور پادری اس افسر سنگ آون
ٹیلر صاحب نہ کردا جھگڑا سخن سنے جاں سچا
ٹیلر جد ولائت چلیا جوش محبت پایا
پچھیا صاحب ضلع نے تساں کم نہ کجھ جتلایا
جس کمرے وچ حضرت آہے پھر تشریف لے آیا
عمر مبارک حضرت جی دی آہی سال اٹھائی

تسیں فساد ضرور کرا سو لکھ لکھ کچا چٹھا
کرنے کسی دی دل آزاری تے چاہیے بربادی
تحریراں تقریراں لو تے نہ دل کسے دکھاؤ
کوئی کسی پر کر نہیں سکدا جبر فساد فسادی
پادریاں نے خواہش کیتی کریئے بحث ضروری
خوب بدل ۔ عالم ۔ عاقل ۔ ایم اے پاس تے افسر
انجیلوں کجھ ذکر مسیح دا اس نے کھول سنایا
نہیں خدا دا بیٹا کوئی اوہ واحد کہلایا
ایسا بیٹا سب نبیاں نوں ہے قادر فرمایا
پر حضرت قرآن سنا کے سارے شک مٹاون
بلکہ اوہ پھر حضرت جی دا دوست بن گیا پکا
وچ کچہری حضرت جی نوں خود ملنے چل آیا
فرمایا اس مرزا جی نوں میں ہاں ملنے آیا
زیارت کر کے تے مل جل کے یورپ طرف سدھایا
میں علم ہن والد جی نے چٹھی لکھ پہنچائی

حضرت اقدس کے والد صاحب کا حضرت جی کو سیالکوٹ سے واپس طلب فرمانا اور بعد منظوری استعفاء حضور کا قادیان تشریف لانا

چار سال وچ سیالکوٹ دے حضرت جد گذارے
اس تھیں پہلے وڈا بیٹا سی نوکر سرکاری
سن والد دے دل وچ گذری احمد نوں بلاواں
جے شاید وچ چار سال دے میرا پیارا بیٹا
تاں اگے وچ قادیاں کرسی گھر دے کم ضروری

ہجر پسر دا جگر پدر دے وچ ہر دم ٹھاٹھاں مارے
اس تھیوں ایہہ نوری صورت نظروں رہی نیاری
مڑ دنیا دی کاراں دے وچ پھر اک تار لگاواں
ہو گیا ہووے سوچ سمجھ وچ دنیا داراں جیہا
تے ہٹ جاسی فضل الٰہوں مہجوری تے دوری

ہن بیٹے ول شفقت نامہ لکھیا باپ پیارے
سیالکوٹ وچ پڑھیا حضرت جاں پدری پروانہ
آ پہنچے وچ قادیاں حضرت الدو سنی سنائی
اکثر دفعہ سفر بھی کرنے موجب حکم پدر دے
پیروی کرن مقدمات دی جو والد شمیر بادے
جے کوئی دعوی خارج ہووے ذرہ نہ گھبراون
نورانی خندہ پیشانی اوگ چمک دی دیکھن
اج مقدمہ جت کے آئے ہو سن مرزا صاحب
جاں سن دے پھر ہو گیا خارج دعوی حضرت نوں
فرماون جو کرناں آہا کر کے اساں دکھایا
کیوں قادر دی قدرت دیو چہ دل غمگین بناواں
نال تجربے ہن والد دے دل تے ایہہ گل وسی
اس نوں شوق کتاباں ہر دم یا ہے شوق نمازاں
کرن دعائیں یا رب سائیں محنت لاویں لیکھے

چھڈ کے نوکری قادیاں آجا میرے نور نظارے
استعفا منظور کرا کے اوتھوں ہوئے روانہ
تے جو حکم پدر فرمادے عذر نہ کردے کائی
اے پر وچ عبادت حضرت غفلت کدی نہ کردے
جھگڑے تھیں دل حضرت دا سدا کراہت کھاوے
شاداں فرحاں کرنے خوشیاں قادیان واپس آون
تاں آپس وچہ نال قیافے اک دوجے نوں آکھن
ہے چہرہ پر رونق رنگت انوار تے عجائب
تاں تھیں پھر مرزا صاحب خوشی تساں کس گلوں
پر آخر نتیجہ اوہو ہویا جو قادر نے چاہیا
اک جھگڑے تھیں ملی خلاصی کیوں نہ شکر بجاواں
دل احمد دا وچ دنیا والی حرص نہیں اک رتی
پڑھے کتاباں اتے نمازاں ایسے پر ہے نازاں
بعد میرے ایہہ ہور کسے دیاں تھاں دل نہ دیکھے

مہاراجہ کپورتھلہ کا سر رشتہ تعلیم کا اعلیٰ افسر مقرر کرنے کے لئے حضرت اقدس کو تحریر فرمانا مگر حضرت اقدس کا ملازمت سے صاف انکار سنانا

کپورتھلے تھیں مرزا جی نوں خط آیا سرکاری
اے پر اعلیٰ افسر والی جگہ پئی ہے خالی
جاں والد نے احمد تائیں ایہہ مضمون سنایا
عرض کیتی اے قبلہ میرے بیشک میں ناکارا

ہن ہو گئے مدارس جاری وچہ ریاست ساری
بھیجو تسیں غلام احمد نوں جسی رتبہ عالی
تاں حضرت نے نال ادب دی منہ تھیں سخن الایا
کم نہ آندے دنیا والے نہیں سوارن ہارا

تاں بھی خدمت والدین دی مینوں لگے پیاری
میں علم میں قادیاں رہ کے کرساں کار گذاری

حضرت اقدس کا ایک ضروری مقدمہ کی پیروی کیلئے تشریف لیجانا اور نماز میں مصروفیت کیوجہ سے عدالت سے غیر حاضر ہونا مگر بفضل خدا کامیابی ہی نصیب آنا

اک عذر جائداد دا آہا بہت ضروری !
والد جی نے حکم سنایا بیٹا احمد جائے
حضرت نے تعمیل حکم وچہ ذرہ دیر ناں لائی
اکثر ہور مقدمات بھی کجھ لوکاں دے آہے
اک مقدمے وچہ اس حاکم زیادہ دیر لگائی
ترت اُٹھے پھر حضرت اقدس عذر بھی جلدی کرنے
آواز ہئی وچہ کناں جیویں مقدر چالا
پر حضرت آواز نوں سن کے نیت مول نہ توڑی
جدوں نماز وں فرصت پائی تنبہ لیا پھر جا کے
فرمایا اے مرزا صاحب بات نہیں کجھ بگڑی
کاغذات وچ میں نہیں ویکھی اک بھی بات کوئی
مہر علم پھر حضرت اقدس واپس قادیاں آئے

تے اس دے متعلق آہے بہت حقوق ضروری !
ہے ایہ پیشی بہت ضروری کوشش کریں بھگتاؤ
وچہ احاطے خاص عدالت جا بیٹھے مولائی
وار و واری وچہ عدالت حاکم پیش کرائے
ایدھر وقت نماز دا ہویا حضرت فکر دوڑائی
وچہ نماز کھلو تے جس دم منہ کعبے ول کر کے
غلام احمد جی حاضر ہووے مرزا قادیاں والا
پیش خدا پیشی بھگتائی آہی جس نے ڈوری
تاں حاکم نے حضرت جی ول ویکھیا نظر اٹھا کے
رب وکیل تساں دا آہا ملی تسانوں ڈگری !
حق بحقیں ڈگری ملی تسانوں جاؤ نال تسلی !
تے حالے سب ڈگری دا لے والد نے سن پائے

جائداد کے مقدمات کی باعث سفر کی زیادتی اور حضرت اقدس کی سادگی و محنت کشی

جائداد سی بہت زیادہ کرن شریک بکھیڑے
مرزا صاحب غلام مرتضیٰ آہے عازم پکے
ات سببوں حضرت جی نوں پیندے سفر گھنیرے
گھوڑے دی پرواہ نہ کرنے پیدل سفر مکاون
وچہ جوانی تن آسانی حضرت نوں نہ بھائی
لئی نماز فجر دے حضرت سیر کرن نوں جاون

ایس سببوں ختم نہ ہوون اکثر جھگڑے جھیڑے
جدوں شریک نہ ضداں چھڈن ایہ بھی کدی نہ تھکے
گھوڑا نوکراں نوں پکڑا کے دیندے بھیج اگیرے
شان امارت اتے نزاکت ہرگز نہ جتلاون
بلکہ وچہ بڑھاپے اکثر ادہا عادت آہی
چار پنج کوہ دی منزل کر کے جھٹ واپس مڑ آون

حضرت اقدس کے والد صاحب کی وفات اور آپ کے سامنے نئے مشکلات

جاں حضرت دی عمر مبارک ہوگئی بر سال چالی
ایہہ چیت ہوئی آحاضر پیچش دی بیماری
بیماری بھی سخت نہ آہی نہ تاں خطرہ کائی
بعد نماز عصر تھیں رب نے احمد نوں فرمایا
ایہہ پہلا الہام الٰہوں حضرت احمد پایا
بعد شام اج باپ تیرے دا وقت موت ہے آیا
پہلے بھی کئی سچیاں خواباں سی حضرت نوں آیاں
اس الہام نے دل حضرت دا غمگین ترت بنایا
پنشن تے انعام مقررہ جو سرکاروں ہے سی
حضرت جی نوں امر الٰہوں کجھ تشویش سی آئی

ہن والد دل چھٹی آگئی سدا جدائی والی
شامل حال ہوئی تقدیروں نال ارادے باری
پر احمد نوں خبر خدا نے وچہ الہام سنائی
والطارق ما الطارق ایہہ الہام سنایا
نال ہی ایس الہام دا مطلب تفہیموں سمجھایا
قسم ہے میوں وقت جو آیا کسی نہیں ٹلایا
جس دیاں ہن تاک جہادوں مسلم منصف دین گواہیاں
جس نے سر تھیں لیق پدر دا اٹھ جانا ہن سایا
اوہ سی نال حیات پدر دے ہن نہ قائم رہسی
اس حالت وچ قادر مطلق دلجوئی فرمائی

أَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ (پ ۲۴ ع ۱)

کیا اللہ کافی نہیں ہے اپنے بندہ کے لئے

ہے بندے نوں اللہ کافی احمد نہ گھبرائیں
ہے رازق رب قادر سائیں سبھ دا اسج صباحیں
اس الہام تھیں حضرت جی نوں خوب تسلی آئی
قادیاں تے سب گرد نواحی پڑھن جنازہ آئی

ایہہ الہام سی دوسرا ہویا حضرت احمد تائیں
رکھ بھروسا اللہ اُتے دیکھیں ڈول نہ جائیں
تے اس دن ہی وقت شام دے والد رحلت پائی
بعد جنازے حسب ہدایت لاش گئی دفنائی

حضرت اقدس کا لالہ ملاوامل صاحب سکنہ قادیان کو انگوٹھی میں تسلی بخش الہام کندہ کرانے کیلئے امرتسر کو روانہ فرمانا اور لالہ صاحب کا امرتسر میں جا کر معرفت حکیم محمد شریف صاحب کام کو انجام دینا

لالہ صاحب ملاوامل ہے قادیاں دا باشندہ
ہن تک جو حضرت دے عاشق قادیاں وچہ آون
اوہ الہام لکھدی لالا حضرت نوں خوش آیا
فرمایا ہے اس الہاموں دی لکھتی میتوں
امرتسر تشریف لے جاؤ انگوٹھی بنواؤ
ایہہ نگینہ انگوٹھی دے وچہ خوب طرح جڑوانا
علم سوال کرن سائل کی حضرت نوں بھایا

حضرت جی دا یار پرانا تے ہن تک ہے اوہ زندہ
اکثر ملن ملاوامل نوں ملیں لکھتی پائی
لالہ صاحب ملاوامل نے لکھ جھٹ بھیڑ لئیا
ہن لالہ جی امرتسر بھی جانا پیا تسانوں
ایہہ الہام نگینے وچہ خوب طرح کھدواؤ
حکیم شریف محمد او تھے ساتھی نال رلانا
انگوٹھی بنواون کارن ہن دے کیوں بھجوائیا

دوستوں کا سوال اور لالہ ملاوامل و لالہ شرمپت صاحبان کے متعلق کچھ عرض حال مندرجہ براہین احمدیہ صفحات ۲۲۷ و ۲۲۸ الہام یا نار کونی بردًا و سلاماً

کجھ حالا اس لالہ دا لاسوں لو میرے بھائی
نام ملاوامل ہے اس دا کھتری ذات کہاوے
ایہہ دونوں نے ہندو لالے قادیاں دے باشندے
خواباں تے الہام الاہوں جو حضرت نوں آون
جے لکھاں ہیں کل حوالے دفتر ہوون کالے
عمر ملاوامل دی آہی ویہہ سالاں یاں بائی
ایسی آئی تن من دے اُتے غم نے جان سکائی
مندا حالا لے کر لالہ حضرت جی ول آئیا
مایوسی تے ناامیدی آہی اس تے چھائی
پگھل گیا دل احمد والا دیکھ کے اس دا حالا
رت خزاں دی دور کرن نوں بھیجیں فصل بہاری
سخت تپش وچ جاں بن بارش خشک زمین ہو جاوے
سکے ڈھینگر سبز بناوے پل وچ تیری رحمت

جس نے جا کے امرتسر تھیں انگوٹھی بنوائی
دوجا ہور شرمپت نامے رشتہ دار ملاوے
حضرت جی دے خاصے پیارے تے ہن تائیں اوہ زندے
اوہ دوہناں دو تیہہ لالیاں کولوں حضرت جی لکھواون
پر دو حالے لالیاں والے کیتے قلم حوالے
اتفاقاً تپ دق بیماری لالہ جی ول آئی!
بہت طبیباں زور لگائے مرض گھٹی نہ رائی
حضرت نوں سب حال دکھایا رویا تے کرلائیا
تاں حضرت نوں بہت پرانی یاد دے وچہ آئی
عرض کیتی پھر اے رب قادر توہیں قدرت والا
مفضل تیرے تھیں اگلش وچہ خوب کری گلکاری
فضل تیرے تھیں بارش آوے سبزی ترت اگاوے
اس رحمت تھیں دور ہٹاوے ان بیکس دی زحمت

حضرت جی دی عرض گذارش منظوری وچہ آئی
پائی صحت ملاوامل نے ہے زندہ ہن تائیں
ہن امرتسر بھیجیا تاہیں انگوٹھی بنواون
پھر اس طور شرمپت بابت خاص مقدمے بابت
ہے زندہ دریافت کرلو خاص قسم اک دیکھے
قسم تیسری حضرت جی نے تاں کسوٹی دسی

خوشخبری الہاموں پائی ہو گیا فضل الٰہی
قسم دلاؤ حال پچھاؤ منکر ہوسی ناہیں
بانی تے بنوانے والا دو شاہد بن جاسن
جو کجھ سی فرمایا حضرت اوہا ہو گیا ثابت
اوہ ہرگز انکار نہ کرسی نیکی لگسی لیکھے!
دنیا وچہ اولاد نوں لالے سمجھن سبھ تھیں اچھی

حسب ہدایت حضرت اقدس لالہ ملاوامل جی کا امرتسر سے انگوٹھی بنوا کر لانا اور حضرت اقدس کو پہنانا اور پھر حضرت اقدس کا حسب الارشاد مرزا غلام قادر صاحب کا خانگی معاملات میں مصروف ہونا۔ بھائی صاحب کی کفائت شعاری اور حضرت صاحب کی ہر حال میں شکر گذاری کرنا

امرتسر تھیں جاں لالہ جی نے انگوٹھی بنوائی
انگوٹھی جاں بن کے آئی حضرت خوشی منائی
والد صاحب اس دنیا تھیں آہے چل سدھائے
جائداد وچہ کجھ دوکاناں خاص بٹالے آہیاں
بہت مکان۔ دوکان۔ اراضی خاص قادیاں آہے
بھائی جی گورداسپورے وچہ نوکر سی سرکاری
پر حضرت نوں سبھ پیاری خوش ہو پڑھن پڑھاون
کپڑے دی جی لوڑے ضرورت بھائی ول خط پاون
تنگ خرچ سنگ کرن گذارہ جتنا بھائی گھلے
اک واری خط بہت ضروری لکھ بھائی ول پائیا

وچہ اس دے خوش قلم کھدایا اوہ الہام الٰہی
تے اس طور کلام الٰہی اس وچہ لکھی آہی الیس اللہ بکاف عبدہ
پر حضرت متوکل بن کے اعلیٰ صبر کمائے
امرتسر گورداسپورے بھی آہیاں کجھ بنوایاں
نہ بھائی سنگ بات چلائی نہ تقسیم کرائے
حضرت جی نوں سونپی اس نے گھر دی کارگذاری
جیسا کھانا گھر تھیں آوے نال غریباں کھاون
پھر بھائی جی جیسا چاہن مرضی تھیں بھجواون
اکثر وقت ہووے جاں حاجت پیسے ہون نہ پلے
اک اخبار خریدن کارن چاہیے خرچ دلایا

بھائی جی نے ایہہ خط پڑھ کے ایہو جواب سنایا
میں کینے سی تساں حوالے کار بار سبھ گھرنے
کار کنندے بھائی سنے سی بنے خود غرضی
ات سبتوں اوہ حضرت دے بنے مخالف سارے
اے احمدؑ کجھ کرو مجاہدہ آیا حکم الٰہی

میں اسراف نے خرچ فضول جاہاں ترت مٹایا
پر کجھ کار نسیں نہیں کرنے اخباراں ہور پڑھدے
اوہ خود غرضی رہ کی جانن سی حضرت دی مرضی
کر کوشش نقصان پہنچاون تے خود رہن نیارے
علیم علم ہن فضل کرم دی ایہہ خوش خبری آئی

انعامات الٰہی حاصل کرنے کیلئے حضرت اقدس کے مجاہدات اور مجاہدات میں تکلیفات اور بعد میں پاک بزرگوں کی زیارات و بشارات

حضرت خاص مجاہدے کارن روزے لگ پئے رکھن
چھ مہینے روزے رکھتے خبر نہ کسے پائی
معمولی جو کھانا آوے اس نوں پاس رکھاون
وقت شام دے کھانے ویلے اوہ مسکین کھاجاون
تھوڑا کھانا اسدے پوچھیں روزہ کھول کھاون
جے حضرت کجھ گھر تھیں کھانا ہور طلب فرماون
اگلے دن اٹھ پہرہ روزہ کر کے صدق نبھاون
کئی دن تک چنے بھنوا کے حجرے وچ لکاون
سچیاں خواباں لوکاں تائیں حضرت جی تبلاون
نبیؐ علیؑ تے فاطمہؑ بی بی حسنؑ حسینؑ دو لاڑے
پاک محمدؐ دے کرماتاں قادر تھیں جو پائیاں
بی بی فاطمہؑ سر حضرت دا گودی وچ اٹھایا
حضرت احمدؑ خود فرمایا سی ایہہ فضل ستاری
زیارت پہلیاں کجھ نبیاں کشفاً دیوچہ ہوئی
بعض اکابر ولی مکمل اسلامی جو آہے

اے پر راز ایہہ روزیاں دا لاہور کسے نہ دسن
نہ تکلیف کسے نوں دتی نہ سحری پکوائی
پردے وچ مسکیناں تائیں سبھ کھاناں ورتاون
جو کھانا آہار رکھوایا حضرت اوہناں کھلاون
مسکیناں دی خدمت کر لے دل وچ خوشی مناون
گھر دے صاف جواب سناون حضرت نہ گھبراون
کھولن روزہ پانی پی کے رب دا شکر بجاون
چنے چبا کے پی کے پانی روزہ زہد کماون
جاں اوہ وچہ تجربے آون اوہ شاہد بن جاون
ایہہ پنجتن تشریف لے آئے مل کے پنج پیارے
امر الٰہوں احمدؐ تائیں سب عطا فرمائیاں
فرزنداں دلبنداں وانگوں شفقت کرم کمایا
ایہہ حالت وچ کشف نہ دیکھی سی بلکہ بیداری
ایسے حالے باجھ تجربے سمجھ نہ سکے کوئی
وچ کشف دے حضرت جی نوں اللہ پاک ملائے

رنگ برنگے تھم نورانی وچہ نظارے آون
وچ مجاہدے حضرت جی نے پایا لطف نیارا
وچ مجاہدے ایہہ بھی فائدہ وچہ تجربے آیا
پہلوان کوئی موٹا ڈاہڈا اگر مقابل آوے
غیلم جگ وچ مشہوری جیونکر حضرت پائی

ارضوں طرف فلک دے پجاون اعلیٰ لطف دکھاون
سمجھ لیا بس ایہہ ہیں جہانیں قادر پاک سہارا
ناقے اوپر نفس حضور نے ایسا قابو پایا
حضرت جی نا نہ کجھ بگڑے اوہ جھلکھا مر جاوے
اوہ حالے کر قلم حوالے دیر کوئی نہ لائی!

حضرت اقدسؑ کا اخبارات میں مسیحیوں اور آریوں کے مقابل میں مضامین تحریر فرمانا اور اہل پبلک کا آپکے نام سے آشنا ہونا

آریہ تے مسیحی صاحباں جو کجھ دل بھیں چاہیا
ہور مذاہب جھوٹے آکھن تے خود نوں وڈیایا
مولویاں نوں گھیر کھاوندے راہ ہاندیوچہ اڑ کے
طعنے کرنے ذرہ نہ ڈر دے آکھن ہے آزادی
جو جو حملے قرآن اتے اخباراں وچ پائے
اخباراں وچ شائع ہوئے جاں مضمون جوابی
دنداں شکن جواب مخالف احمدؑ ولوں پاون
ظلم ستم دے طوفاں وچوں مسلم لوگ بچائے
مرزے دے مضمون ملانیاں ورد زبان بنائے
غلام احمدؑ دا اسم مبارک ہن پبلک وچ آیا
معقولی مضموناں والی عالی شہرت پائی
جیہڑے قرطے لمبا وچ فٹ چوڑا سی حجرہ بنوایا

تحریراں تقریراں اندر ہر اک نوں سمجھایا
سی اکثر اسلام نوں اوہناں تختہ مشق بنایا
مولوی ڈر دے گل نہ کردے چھپدے اندر وڑ کے
تاں حضرت نے قلم اٹھائی غیرت کھا کے ڈاڈھی
وید دین تے انجیلوں لیکے خوب جواب سنائے
طعنے لکھنے والیاں تائیں ہن ہوگئی بے تابی
ہن اوہ ہناندے قلم ظلم دے لکھنے بھیں جھجکاون
مرزے ہوش مسلماناں دے قائم کر دکھلائے
وقت بحث دے اوہ کیتے ویلے پڑھ پڑھ فیض اٹھائے
ہند سندھ تے چین بر ہما سب لوکاں وڈیایا
پر حضرت حجرے وچ آپے کردے ذکر الٰہی
اس حجرے وچ ہن تک حضرت احمدؑ زہد کمایا

ملنے کارن لوگ جو آون اوہ پیغام پہنچاون
ماہر علم تاں حجرے وچوں حضرت باہر آون

براہین احمدیہ کی تصنیف اور اشتہار لطیف قرآن کریم کی عظمت اور مخالفین اسلام پر اتمام حجت

سبی حضرت نے اخباراں وچ لکھی حق بیانی
تحریراں تے تقریراں دے وچ کرے دل آزاری
ایسی لکھی کتاب مکمل اس مقبول الٰہی
قرآن پاک نوں سچا ثابت کیتا نال صفائی
ہے حافظ قرآن دا اللہ وعدہ جس فرمایا
جو عامل قرآنی ہو کے کامل عمل کماوے
ہیں ہاں تابعدار محمدی قرآنوں پھل پایا
وچ اسلام الہام دا چشمہ جاری رکھیا باری
بن اسلاموں ہور جے ملہم ثابت کرنا چاہو
جتنیاں ہیں الہام الٰہوں کیتیاں نے پیشگوئیاں
اوہ ملہم جو تیس لے آوے اوہ بھی کجھ نہ کہاوے
انشاء اللہ نال کوئی آسی ہاں کوئی کجھ نہ کہلاسی
ہاں جیکر کوئی ہن عاجز نوں پرکھن کارن آسی
جو الہام اکرام الٰہوں اس عاجز نے پائے
اکثر ہن تک ہو گئے پورے باقی پورے ہوسن
کئی ہزار نشان دکھائے مینوں قادر میرے
قادیان چہ رب فضل کرم تھیں چشمہ کیتا جاری
آب حیاتی چشمے اوپر بیٹھا نعرے ماراں
جھوٹا وعدہ طالباں تائیں کدی نہ ساں ناہیں
لکھی براہین احمدیہ ہیں ہے خاص امداد الٰہوں
دس ہزار انعام ہے لکھیا تے اشتہار چھپوایا

پر جو سن منکر اسلامی اوہناں اک نہ مانی
تاں حضرت نے لکھی براہین نال ارادے باری
جو انسانی تصنیفاں وچ کدی کسی ناں پائی
باقی ہور کتاباں والی قلعی کھول دکھائی
ہور کتاباں دخل انسانوں وچ دہ گھاٹا پایا
قادر اس سنگ کرے کلاماں غیبوں راز بتاوے
مینوں رب نے فضل کرم تھیں ملہم خاص بنایا
باقی کل مذاہب ہو گئے اس برکت تھیں عاری
ہیں ہاں اک اسلامی بندہ پاس میرے لے آؤ
اوہ دیکھو وچ قادیاں آ کے پرحق ثابت ہویاں
تے جیکر کجھ ناں دکھلاوے جھوٹا ہو کے جاوے
جھوٹا دعوے کرنے والا آپ تباہ ہو جاسی
اس دے تائیں قادر میرا ٹھیک نشان دکھاسی
اوہ براہین احمدیہ دے وچ سبھ ہیں لکھ دکھائے
منصف بندے خوش منا سن تے متعصب رو سن
وچ شمار نہ ہرگز آون اس دے فضل گھنیرے
اوس تھیں پایئن بخاو فضل کریسی باری
ہاں جیو نحوا اوہدی خاطر دوروں کر ہی کیاراں
جھوٹا ہو ساں جے چشمے دا پتہ بتا ساں ناہیں
پڑھنے والے فیض اٹھاسن قادر دی درگاہوں
تے اوہ دنیاں ساری دے وچ ہے شائع کروایا

کوئی براہین احمدیہ دی کر تردید دکھاوے
ساری نہیں تے نصف حصہ یا کجھ نقص بتاوے
دس ہزار انعام مقررہ اوہ ہیں تھیں لیجاوے
صاف دلائل پاک مسائل وچ براہین آئے
حق اگے کجھ پیش نہ جاسی کتنا مغز کھپاوے
ایہہ کتاب مخالف تائیں نادم ترت بناسی
میرعلم اس اشتہار نے سُتے لوگ جگائے

پھر منصف علماواں تائیں منصب جج بناوے
نصف نہیں تے تیسرا حصہ یا چوتھا حصہ آوے
یا اوہ میری جائیداد تھیں رقم وصولی پاوے
کوئی مخالف توڑ دکھاوے بیشک زور لگاوے
اوہ سچی عزت پاوے جینوں حق وڈیاوے
دین محمد عربی والا پھر مڑ کے چمکاسی
کدوں براہین شائع ہوسی لوکاں دھیان لگاوے

حضرت اقدس کی طرف سے طالبانِ حق کو دعوت اور براہین احمدیہ کی اشاعت منصف مزاجوں کی دلبستگی اور حضرت مولوی نور الدین صاحب کی قادیان دار الامان میں تشریف آوری!

تدوں براہین احمدیہ پھر حضرت نے چھپوائی
اٹھارہ سو سن اسی عیسوی یاد رکھو اے بھائی
سن اکاسی دوسرا حصہ وچ بیاسی تیجا!
چارے جلداں خوش ہو پڑھیاں منصف حق شناساں
خود غرضاں نوں غمیاں ہویاں خوشیاں اہل ایماناں
براہین دا رعب حقانی فضاواں ایسا چھایا
رہی اک نہاٹ سخت مخالف اس کجھ شور اٹھایا
جو الہام براہین اندر حضرت جی چھپوائے
تن الہام بطور نمونے حاشیے وچہ دکھائے

پہلے حصے تھوڑے چر وچ خوب اشاعت پائی
براہین دے پہلے حصے جاگ دتی وچ دھم مچائی
وچ چوراسی چوتھا حصہ چھپ گیا ٹھیک نتیجہ
آکھن مرزا ٹھیک مجدد ہے مظہر برکاتاں
غیر مذاہب تاب لاون سن کے سچ کلاماں
کوئی مخالف جواب لکھن دی تاب نہ ہرگز لائیا
اے پر ایسد شور نکمے کجھ بھی نہ بگڑایا
جے میں سارے لکھ سناواں حجم بڑا ہو جاوے
باقی وچہ براہین دیکھو جس جس دا دل چاہے

الہامات (۱) دنیا میں ایک نذیر آیا پر دنیا نے اسے قبول نہ کیا لیکن خدا اسے قبول کریگا اور بڑے زور آور حملوں سے اس کی سچائی ظاہر کر دے گا (۲) یاتیک من کل فج عمیق۔ ویاتون من کل فج عمیق
(۳) بادشاہ تیرے کپڑوں سے برکت ڈھونڈیں گے

جدوں براہین پختہ آئین چھپی، جیہڑی لوکائی
پڑھ پڑھ سن سن حق دے طالب قادیاں ول دوڑ آون
اوہ انسان بھی ہوگیا حاضر جس دی علمی طاقت
عالم۔ عاقل، عابد۔ زاہد تے عاشق قرآنی
اوہ لاثانی قرآن خوانی نہ سی صرف زبانی
مجلس دا سنگار اوہ سوہنا باتاں کردا گھڑیاں
فضل الٰہوں ہر حالت وچ خوشی منانے والا
اوہ سی نورالدین بھیرہ دی عالی نسب قریشی
جدوں براہین احمدیہ نے اعلےٰ شہرت پائی
خاص معالج شاہی آہا تے اعلےٰ درباری
یعنی ڈیڑھ ہزار روپیہ سی تنخواہ ماہواری
اشتہار جموں وچ پڑھ کے قادیاں چٹھی پائی
ذوق شوق کتیں نوردین نے پڑھی براہین ساری
آکھے یا رب فضل تیرے نے ٹھیک یقین دلایا
آہا دین اسلام کفر دی تاریکی وچ جیہڑا آئیا
سی جس مہدی دی خوشخبری کہی رسول عربی
خاص صدی دے سر پر آیا پاک مجدد مہدی
فضل تیرے کتیں اساں زمانہ اوس مہدی دا پایا
جو ہند کور ہے وچ حدیثاں بابت ایس زمانے
بر بسر موقع مہدی آیا کیوں نہ شکر بجاواں
ترت دعا ایہ نورالدین دی وچ منظوری آئی
چل جموں تھیں پھیرے پہنچیا تے پھر قادیں آیا
نورالدین نوں سچا عاشق جاں حضرتؑ نے پایا
میرے پیارے دنیا والے سارے فکر وسار وہ
نورالدین نے حکم نوں سن کے عذر نہ کیتا ذرہ

شامل ہویا فضل الٰہی کیہڑا دلاں نوں لائی!
آنحضرت دی زیارت پاون دل دے بھرم گواون
سی مشہور زمانے اندر نال تجربے ثابت!
سنگ دلاں نوں مومن کردی جس دی قرآن خوانی
سی خوراک روحانی بن کے دل لوں وچ سمانی
حقانی تقریراں دے وچ لگ جاون کھل جھڑیاں
سرکاراں تے درباراں وچ عزت پانے والا
جس شاہی وچ عمر وہائی حال قال درویشی
جموں دے وچ نورالدین سی نوکر ملازم شاہی
ڈیڑھ ہزاری منصب داری سی عہدہ سرکاری
ہور انعام اکرام ہمیشہ ملدے آہے بھاری
نال ادب درخواست کر کے ترت کتاب منگائی
پھر سر نوں وچ سجدے دھر کے شکر گزاریا باری
خاص بروز رسول عربی قادیاں دے وچ آیا
پر مڑ کے اس حضرت احمدؐ روشن کر دکھلایا
اوہا مہدی بھیج دتا تدھ سن کے ساڈی مرضی!
اکثر امت کر گئی رحلت مہدی مہدی کہندی
جس دی بابت قرآں دے وچ تدھ وعدہ فرمایا
اوہ سب کجھ ہن ظاہر ہویا سمجھن عالم دانے
یا مولیٰ ہن چھیتی قادیاں پاک زیارت پاواں
نوکری کتیں ہن فرصت پائی ہویا فضل الٰہی
آنحضرت دی زیارت کیتی رب نے بھاگ جگایا
تاں پھر نال محبت شفقت خوش ہو کے فرمایا
باقی دن وچ دینی خدمت قادیاں وچ گذارو
حکم عدول کدی نہ کیتوں عاشق پاک مقررہ

عاشق صادق ہویا ایسا حکم نہ مول عدولن
حضرت دی خدمت وچ رہناں سمجھی خاص سعادت
جو ارشاد حضوروں ہووے خوشیاں نال قبولن
اک دن حق سعادت دے وچ بخشی رب خلافت

مولوی محمد حسین صاحب بٹالوی کا براہین احمدیہ کو پڑھنا اور اپنے جاری کردہ رسالہ اشاعۃ السنہ میں ایک منصفانہ ریویو لکھنا

جدوں براہین احمدیہ نے خوب ترقی پائی
مرزا صاحب مجدد برحق آئیا ایت زمانے
شیخ محمد حسین مولوی سی وچہ شہر بٹالے
باقی اہل اسلام بھی اس نوں عالم سمجھن اچھا
اس دی خاص قلم تھیں آہا اک رسالہ جاری
مولوی صاحب جاں پڑھی براہین تاں انصاف کمایا
وچ رسالے اپنے والے کاتب تھیں لکھوائیا
میرا علم کجھ لکھ سنائے اس مضمونوں حوالے

منصف آکھن لاج دین دی مرزے رکھ دکھائی
مددگار اسلامی یکا بھیجیا رب یگانے
وچ وہابیاں اس دا فتوے ہرگز کوئی نہ ٹالے
جھگڑے جھیڑے جانبڑے جتھے پے جائے رٹا
نام اشاعۃ السنہ اسدا سی ماہواری جاری
بہت خوب اک ریویو لکھ کے خود اسنوں چھپوایا
لکھوا کے تے خود چھپوا کے شائع ترت کرایا
کی کجھ حق مرزے دے لکھیا شیخ بٹالے والے

براہین احمدیہ کی اشاعت اور حضرت مرزا صاحب کی صداقت پر مولوی شیخ محمد حسین صاحب بٹالوی کی تحریری شہادت

شیخ بٹالوی مضمون جو لکھیا سن لو اہل ایمانوں
جس دی تیراں صدیاں دے وچ ہور نظیر نہ پائی
بیشک اس نسخے دا بانی ہے اسلامی حامی
پہلیاں مسلماناں وچ تھوڑے ایسے پائے
جیکوئی سمجھے مضمون میرا اصلوں کجھ زیادہ
کوئی کتاب براہین جیسی ہور نکال وکھائے

ایس براہین احمدیہ نوں ایسی اعلےٰ جانوں
ہن تک کدی نظر نہیں آئی اگلی خبر نہ کائی
مالی۔ جانی۔ قالی۔ قلبی ثابت قدم مدامی
جنہاں وچ اسلامی خدمت ایسے کام دکھائے
تاں اوہ شاکی میداں ٹو وچ ہو جاوے استادہ
جو اسلام نوں غیراں اوپر غالب کر چکا وے

چار شخص ایسے بتلاوے جنہاں خدمت دینی
مالی ۔ حالی ۔ قالی ۔ قلمی خدمت کرنے والا
تے جیکر کوئی ساریاں یا تاں پوریاں نہ کر سکا

مرزے وانگوں کیتی ہووے کامل نال یقینی
مرزے وانگوں دین دی خاطر دکھ سکھ جرنیوالا!
تاں سمجھ لو ایہہ ریویو میرا مرزے بابت سچا

آپ کے بھائی صاحب کی وفات اور خانگی حالات میں انتظامی معاملات

اٹھاراں سو تے چوراسی ۱۸۸۴ء سن وچ موجب حکم الٰہی
سی لاولد اوہ بھائی صاحب لیسر نہ اُس دا کائی!
دو فرزند سی پہلے حرموں حضرت احمد جائے
بی بی صاحبہ بیوہ ہو کے حضرت نوں کہلایا
متبنّے دی بابت حضرت ایہہ گل لکھ پہنچائی
ہاں تیں سلطان احمد نوں نال خوشی گھر رکھ تو!
وچ تساں دی تابعداری مینوں عذر نہ کوئی!
سلطان احمد نے تائی جی دی ایسی خدمت جائی
سلطان احمد جی مائی جی دا حکم نہ کدیں ٹالن
فضل خدا تھیں پوریاں ہویاں مائی جی دیاں آساں
پہلی موج تحصیل نے پائی چھوٹی عہدے داری
جج صاحب پر بج کے ہویا فضل خداوند قادر
پتر ۔ پوتیاں پوت نوہاں تے مائی حکم چلایا
ہن مائی وڈی وڈیائی ہنور ہے فضلوں پائی
حضرت نوں الہام سی ہویا تائی ہے جل آئی
بعد مسیح پچھر نورالدین نے پاک خلافت پائی
بیعت وچہ خلافت ثانی جاں مائی ہن آئی!
خان بہادر بھتیں جو چھوٹا فضل احمد سی بھائی
اس عرصے وچہ وحی الٰہی جاں حضرت نے پائی

حضرت جی دے وڈے بھائی قادیاں رحلت پائی
بی بی صاحبہ ہو گئی بیوہ حضرت دی بھرجائی
سلطان احمد تے فضل احمد سی نام اوہناں کہوائے
سلطان احمد نوں متبنّے ہیں چاہاں خاص بنایا
وچ اسلام نہیں ہے جائز ایسی کارروائی
جائیداد دا نصف حصہ کھاؤ ۔ رکھو ۔ ڈھکو
تاں بی بی سلطان احمد نوں گھر اپنے لے آئی
اوہ فرزند حقیقی بن گئے تائی بن گئی مائی
جو کجھ مائی جی فرماون خوش ہو ترت قبولن
با اقبال کیتا اوہ بیٹا فضل خدا دیاں خاصاں
رفتہ رفتہ اوہ ہا بچہ جج ہویا سرکاری
مائی جی دی وچ حیاتی بن گئے خان بہادر
خان بہادر پنشن لایا ہو گیا راج سوائیا
ایس ہو وڈیائی دین دُنی وچہ اعلےٰ شان بنائی
اس الہام دی حضرت جی نوں سمجھ نہ آئی کائی
چھ برساں وچہ اس الہاموں پتہ نہ لگا کائی
تاں اوہ راز کھلا الہامی ایہہ تائی آئی
فوت ہویا وچ عمر جوانی موجب حکم الٰہی
تاں وچ دتی دوسری شادی حضرت کرنی چاہی

سی دتی وچ خاندان اِک سید صاحب عفا تاں
عالم ایہہ خاص خفیفت ایتھے ختم کراؤ

اس گھر وچہ پھر شادی کیتی احمد بابرکاتاں
اگلا حال احمد دا اساں اگلے سناؤ

۱۸۸۸ء میں حضرت اقدس کا لدھیانہ میں تشریف لیجانا اور منشی احمد جان صاحب کے مکان پر قیام فرمانا ۔ وہاں پر بذریعہ الہام ہر خاص و عام سے بیعت لینے کی خداوند کریم سے اجازت پانا اور پہلے ہی روز چالیس کس مومنین کا حضرت اقدس کی بیعت میں آنا

جاں دل براہین احمدیہ دی خوب ہوئی مشہوری
وچ براہین جو پڑھ آون اوہ سب سچا پاون
یا حضرت ہے غرض اساڈی خادم اساں بناؤ
حضرت آکھن سدھا رستہ ہے ایہہ پختہ جاری
میں عاجز ہاں تابع مرضی حضرت دم پاک الٰہی!
جد دن دسمبر ۱۸۸۸ء سن اٹھاسی ختم ہوون پر آیا
حضرت جی نے بیعت کارن حکم حضوروں پایا
لدھیانہ مشہور شہر ہے ستلج ندی کنارے
منشی احمد جان سی صوفی حضرت جی دا پیارا
بیعت لے لو حکم جو آیا حضرت کھول سنایا
نورالدین نے کر کے بیعت رب دا شکر بجایا
منصف مومن خبراں سن سن بیعت کارن آون
فضل کرم تھیں احمد والی رب نے شان ودھائی
دیہہ علم ہن احمد اوتے ہور زمانہ آئیا

کجھ کجھ بندے قادیاں آ کے زیارت کرن حضوری
تاں حضرت دی خدمت دے وچہ اوہ لوں عرض الاون
تے بیعت دے وچ لیا کے سدھے رستے پاؤ
اللہ اتے رسول اللہ دی سچی تابعداری
جاں لگ مینوں حکم نہ ہووے بیعت کران نہ کائی
جنوری سن اناسی ۱۸۸۹ء چڑھیا تے خوشخبری لایا
تے پھر اندر دنیاں ساری کر اعلان سنایا
اُترے آ ہے اوس شہر وچ احمد رب دے پیارے
اس دے خاص مکان وچہ ہندیاں چمکیا نور ستارا
سُن کے حضرت نورالدین نے پہلے ہتھ بڑھایا
چالیاں شخصاں کر کے بیعت اس دن رتبہ پائیا
کر کے بیعت سُنن ہدایت دل دے مقصد پاون
دو نہہ برساں وچ احمدیت نے خوب ترقی پائی!
جس نوں فضلوں رب وڈیایا گھٹدا نہیں گھٹایا

حسب الارشاد جناب قادر کردگار حضرت اقدس کا اپنے مہدی و مسیح موعود ہونے کا دعوی و اشتہار، مخالفین کی عداوت مگر حضرت اقدس کی بفضل خداوند کریم ترقی و نصرت

١٨٨٩ ١٨٩٠ ١٨٩١

بعد اناوئیں گذریا نوّے سن اکانوئیں آیا
اے احمد تدھ دین محمدؐ زندہ کر دکھلایا
ہور انعام طفیل محمدؐ ہیں بخشے تدھ تائیں
خاص مسیح موعود بھی تو ہیں ہور دوسرا ناہیں
اسرائیلی عیسےٰؑ مرسل ہو گیا فوت اُتھائیں
جو جمیاں سو مرسی ایتھے فلک اُتے نہ جاوے
جس موعود مسیح دا وعدہ عربی نبیؐ سنایا
اُمت پاک محمدؐ وچوں خاص امام سی ہونا
واضح آیتاں اندر قرآں ہیں نازل فرمائیاں
اس عیسیٰؑ دی خو بو دے کے ہیں تینوں پہنچایا
دین محمدؐ عربی والا خوب طرح چمکاؤ
نام تیرا ہیں بفضل کرم تھیں جگ وچہ کرساں روشن
کل زمیں وچہ فضل کرم تھیں احمدیت پھیلاں
چار طرف تھیں ملنے آسی خلقت تیرے تائیں
حکم میرا وچ ساری دنیا کر اعلان سناوے
ہیں قرآن وچ ختم نبیاں کیہا محمدؐ تائیں
تیں وچ عکس محمدؐ والا فضل میرے تھیں آیا
فضل میرے کوئی روک نہ سکے خلقت نوں سمجھاوے

وچ الہام خداوند قادر احمدؐ نوں فرمایا
سچا تابعدار محمدؐ دی بن کے صدق کمایا
تو ہیں مجدد تے ہیں مہدی اس وچہ شک نہ لائیں
پڑھ لا مہدی الا عیسےٰؑ خلقت نوں سمجھائیں
متی فیاک پڑھ قرآنوں ٹھیک یقین دلائیں
جو میرا قانون مقررہ ناں تبدیلی پاوے
حدیث اِمامکم منکم دے وچ راز کھول بتلایا
سو اوہ درجہ بخشیا تینوں دشمن نے کیہ کھونا
جو عیسیٰؑ دی موت دی بابت بحث نہ ہوئن گواہیاں
فضل میرے دا سر تیرے پر ہر دم رہسی سایا
ذمہ واری ہے ایہہ بھاری کر کے صدق نبھاؤ
دشمن تیرے ناکامی تھیں جگ وچہ سوا ہوسن
شاہ بھی تیریاں پوشاکاں تھیں ڈھونڈنگے برکاتاں
نہ گھبرائیں تھک نہ جائیں خوش ہو دست ملائیں
منکر تیرے بدلہ پاسن اندر روز جزا دے
یعنی مہر محمدؐ باہجوں نبی نہ ہوگ کتھائیں
اے احمدؐ ہیں نبی بروزی تاں تینوں فرمایا
میں امداد کریساں تیری بیشک نال ارادے

متواتر ایہہ وحی الٰہی جاں احمدؐ ول آئی
آکھن ایہہ کم ایسا سونپیا ہے مینوں رب باری
ہے تعمیل احکام ضروری جو قادر فرماوے
مینوں خاص مجدد مہدی قادر نے فرمایا
حضرت عیسےٰؑ اسرائیلی فوت شدہ بتلایا
قادیاں تھیں پھر لدھیانے دے وچ حضرت احمدؐ آیا
اشتہار وچ جاں سب دعوے لکھ شائع کروائے
جس جس ملاں خود غرضی نے اشتہار اوہ پڑھیا
آکھن یارو قادیاں والا مرزا بن گیا مہدی
ایہا مجدد مہدی آیا ایہہ بن گیا عیسےٰؑ
سچا مہدی جد کد آسی تاں تلوار چلاسی
حضرت عیسےٰؑ آسماناں تھیں مدد کرن نوں آسی
مہدی جدوں جہاد کریسی ڈاہڈی لٹ مچاسی
تاں دجال مخالف ہو کے اپناں زور لگاسی
ستر باع اک کھوتا لمبا نال اپنے لے آسی
تاں عیسےٰؑ مہدی سنگ ملکے اسدا زور گنواسی
ہر اک حق اساڈا مرزے کر کے دعوے کھویا
قادیاں وچوں نکل کھلوتا وچہ میدان اکیلا
نہ اُس نے شمشیر پکڑ کے چھیڑ چھاڑ کافر مارے
لا اکراہ فی الدین سنا کے بند جہاد کراوے
جس جس نوں ایہہ بیعت کر کے اپنے نال ملاوے
سانتے چالے لیئے روک ہٹائے کر کر کے تقریراں
اس مہدی تھیں کسی ملاں نوں نفع نہ ہوسی کوئی
پہلے شیخ بٹالے والے غضبوں رنگ وٹایا
ہن اوہ شیخ ایہہ دعوے پڑھ کے شیخی دے وچ آیا

رب تھیں ڈر دے عذر نہ کردے غالب حکم الٰہی
ہے جس دے وچ بہت زیادہ ہر دم ذمہ واری
اکثر لوگ مخالف ہوسن سن کے میرے دعوے
نے عیسیٰؑ موعود بھی مینوں قضاؤں آکھ سنایا
تے قرآنوں حالا اُس دا خوب طرح سمجھایا
حکم الٰہی ظاہر کیتا خوب اشتہار چھپایا
تاں پھر پڑھ پڑھ مولویاں نے ڈاہڈے شور مچائے
ہر اک نال غضب دے بھریا صبر نہ گیا جریا
اسدے منیاں سیپ اساڈی قبضے وچہ نہ رہندی
ساڈیاں سب امیداں والا خون ہے مرزے کیتا
کفاراں نوں مار گواسی تے اسلام ودھاسی
کل صلیباں توڑ سٹاسی سوراں مار مکاسی
کفاراں دے مال خزانے عالماں نوں دلواسی
اکثر ڈاہڈی آن بان تھیں اپنی شان دکھاسی
دوزخ اتے بہشت دکھاسی بارش بھی برساسی
مولویاں نوں راج دلاسی عہدے دار بناسی
ساڈیاں من دیاں من وچہ رہیاں یارب کی ہویا
نہ اسدے سنگ لشکر فوجاں ناں کوئی شاہ سہیلا
صرف قلم دا زور دکھا کے دتے گھٹ اواڑے
نہاں جہادوں تے فسادوں کی ساڈی بنھ آوے
شاہ وقت دی تابعداری یکے طور مناوے
ہن سانوں کوئی کیونکر دیسی حلوے منڈے کھیراں!
اُٹھو اپنا وقت سنبھالو شروع کرو بدگوئی!
سی جس صفت براہین والا ریویو لکھ چھپوایا
نے اس وچہ اشاعت سنہ اپناں فخر جتایا

لکھیا ایں سی مرزے والا اشتہار بنایا
بابکہ سخت مخالف ہو کے الیماز ور کہاساں
پھر لیکے کجھ ساتھ ملانے شیخ گیا لدھیانے
جو جو کرن سوال ملانے حضرت دیر نہ لاون
پر ملوانے حلوے کھانے ناحق شور مچاون
جاں اوہناں دی بدتہذیبی حدوں ودھ چلی
صاحب بہادر برسر موقع آئے کرکے چھیتی
صاحب بہادر عاقل افسر ایہہ گل من وچ دھاری
مولویاں دی بدگوئی تھیں متاں عذر ہو جاوے
سوچ کے ایہہ گل صاحب بہادر حکم کرایا جاری
اج ہی اوہنوں شہر تھیں باہر ترت نکالیا جاوے
شیخ بٹالوی تے سب ملاں جاں ہن گئے نکالے
تاں پھر حضرت مرزا جی نوں آکھیا نیک صلاحیاں
جے شاید کوئی حکم اجیہا حق تساڈے جاری
حضرت جی کجھ سوچ سمجھ کے اگلے دن سدھائے
لدھیانے دے صاحب ضلع نے خبر جدوں سن پائی
ہیں کوئی حکم تساڈی بابت جاری کیتا ناہیں
حضرت جی اس تار نوں پڑھ کے لدھیانے مڑ آئے
قادیاں کجھ چر ٹھہر کے حضرت پھر آئے لدھیانے

ہن اُس واہیں پڑھکے دعوٰی چاہاں شان گھٹایا
سارے دعوے مرزے نرالے الجھن پیچ توڑ گراساں
جاکے کرن لگے کج بحثی شیخ اتے ملوانے
قرآنوں یا حدیثوں ترت جواب سناون!
بدگوئی تے بدتہذیبی کرلون ناں شرماون!
تاں ایہہ خبر کسے مخبر نے صاحب ضلع نوں گھلی
بداخلاقی مولویاں دی خود اکھیں آکے ویکھی
بداخلاقاں ملاں لوکاں فتنہ پایا بھاری
لدھیانے تھیں ایہہ ملوانے چاہیئے دور کرائے
شیخ بٹالوی سن ہمراہیاں کر جاوے تیاری
حفظ امن وچہ خلل نہ آوے فوراً کوچ کراوے
تاں چڑھکے وچ پہلی گاڑی پہونچے آن بٹالے
آپ بھی لدھیانے تھیں حضرت کجھ دن کر ودایاں
ہو جاوے ناں ہیں تعجب شور پیا ہے بھاری
اک ہفتے تک امرتسر وچہ تشریفاں لے آئے
امرتسر وچ حضرت جی نوں فوراً تار چلائی
سی اوہ حکم جنہاں دی بابت اوہ لے گئے سب راہیں
ہفتہ اک گذار کے اوتھے قادیاں ول سدھائے
مہبط علم پھر دلی پہونچے ربی حکم سنانے

حضرت اقدسؑ کا دہلی میں برائے تبلیغ تشریف لیجانا اور علمائے دہلی کا گھبرانا و شور مچانا پھر علمائے دہلی کی طرف سے مباحثے کا اعلان حضرت اقدسؑ کی طرف سے مباحثہ کی منظوری اور جامع مسجد شاہی

میں مخالفین حق کا گھمسان مولویاں کی طرف سے بدنیتی کے آثار۔ مگر افسران پولیس ہوشیار و خبردار۔ خداوند کریم کی مہربانی اور حضرت اقدسؑ کی شاہی مسجد سے واپسی

اٹھائی ستمبر سنہ ۱۸۹۱ء اکانویں وقت صبح اے بھائی
مولویاں نے شور مچایا جیوں آفت سر آئی
اشتہار تے اس تھیں پہلے آہی دھم مچائی
مولویاں نے بحث کرن دی چھیڑی کارروائی
آکھن بھائیو اوہا مرزا شہر اساڈے آیا
پر جو جو دعوے چھپوائے ہے سب مکر بنایا
نذیر حسین ہے وچ اندر اج شرع دا افسر
بحث سنن نوں جلدی آئیو دیر نہ ہرگز لائیو
ایہہ سب مولویاں خود کیتی فوراً کارروائی
جس ویلے وچہ جامع مسجد مجمع ہو گیا بھاری
آکھن لگا چیلے حضرت ایہہ ہے گاڑی حاضر
سن کے حضرت نے فرمایا ایہہ ہے ناحق تیزی
کون مناظر دی وچوں کیسی بحث کریسی
نہ کوئی شرط ہوئی مل باہم ناں تاریخ مقررہ
انتظام سرکاری باہجوں شور نکماں ہیسی
حضرت جی نے ایہہ سنایا خلقت شور مچایا
نذیر حسین نوں آکھو جاکے قسم خدا دی کھاوے
اک سال وچ جے کر اُس تے سخت عذاب نہ آوے

دلی وچ پہنچے حضرت ہو مرسل مولائی
اک دنے نوں خبر سنائی دوڑے واہو واہی
جاں حضرت نے لیا اوتارا پھر گئی عام وہائی
دلی دے وچہ عام منادی ترت تبرت کرائی
جس مہدی تے عیسےٰ بن کے اشتہار پھروایا
ہن چاہیئے اس جھوٹھے اوپر فتوا کفر لگایا
اس دی بحث ہووے گی بھائیو مرزے نال مقرر
جامع مسجد شاہی دے اندر حاضر ہونا بھائیو
حضرت نوں تاریخ بحث تھیں خبر نہ کیتی کائی
حکیم عبدالمجید خاں سی آگیا لے کے گاڑی
بحث کرو وچ جامع مسجد ہے ایہہ وقت مقرر
سانوں ہن تک کسی شخص نے خبر نہیں ہے بھیجی
نالے حفظ امن دی بابت ذمہ وار بنیسی
انتظام سرکاری باہجوں ہے بلوے دا خطرہ
اس حالت وچ سامعین اُتے حق نہ ظاہر ہوسی
تاں حضرت نے ہور فیصلہ لوکاں نوں سمجھایا
ہے عیسےٰ فلکاں پر زندہ قرآنوں کہلاوے
تاں میرے دعوے سب جھوٹے ہن تھیں اج لکھواوے

مہدی اتے مسیح دے دعوے یکدم ہیں چھڈ دلیساں
آکھو جیکر ہے اوہ سچا جرأت کر دکھائے
ہن شاگرد نذیر حسینی فیصلہ سن گھبرائے
عقلمنداں نے آکھ سنایا نہ چلو بے راہے
بعد مولوی قسم اُٹھا کے کر تردید وکھائے
سُن حضرت نے ہن مسجد ول تیاری فرمائی
راہ وچ مومن عرض سناون یا حضرت نہ جاؤ
پر حضرت وچ مسجد پہنچے رب تے رکھ سہارا
شاہی مسجد صحن کشادہ بھر گیتا آ لوکاں
ایماں وٹے جھولیاں دے وچ گھت گہرو لے آئے
پلک جھلک دے وچ فضل الٰہوں خود افسر چل آئے
صاحب بہادر اندر باہر پہرے چست لگائے
محمد یوسف علیگڑھی نوں کاغذ تے لکھوائے
اوہ وکیل دلیل کرے ہن شور ذرا ہٹ جاوے
مولویاں سی دستی ہوئی ایہہ گل لوکاں تائیں
ہن اوہناں نوں جھوٹ اپنے دا فکر پیا سی بھاری
چالاکی تھیں کر گئیاں جاہل لوک اُبھارے
پاک عقائد نہ سُننے دتے جاہلاں دی پر جوشی
سمجھ لیا اس نیک افسر نے ہے ایہہ نازک ویلا
حق نال کوئی غرض نہ رکھدے ناحق شور مچاون
حکم دتا پھر اس افسر نے لوگو ظلم ناں چاہو
سُن کے حکم فسادی ملاں بھڑے آن اکلڑی
افسر نے گاڑی منگوا کے حضرت وچ بٹھائے
اس انگریزی افسر اُس دن ثابت کر دکھلایا
محمد بشیر اک ہور مولوی بھیر لوکاں منگوایا

ملے اپنیاں کل کتاباں آتش وچ سٹیساں
پر جیکر اوہ قسم نہ کھاوے جھوٹا سمجھیا جائے
اوہ بولے اُستاد اساڈا کیوں ایہہ حلف اُٹھائے
چاہیئے مرزا دعوے اپنے مسجد وچ سُنائے
سال بعد پھر حق فیصلہ ربی سمجھیا جائے
مثل مسیح کل یاراں خادم حضرت سنگ ہمراہی
ہے اوتھے بلوے دا خطرہ نہ تکلیف اُٹھاؤ
جا پایا اس مسجد دے وچ بھاری جمع اکھاڑا
سیڑھیاں اُتے لوگ کھلوتے کردے نوکاں جھوکاں
حضرت جی نوں مارن کارن آہے گھات لگائے
یکدم نال سپاہی آگئے رب سبب بنائے
تاں حضرت نے پاک عقائد جو آہے رب چاہے
فرمایا ایہہ میری طرفوں چاہیئے کھول سُنائے
تاں حضرت دے پاک عقائد پڑھ کے خوب سُنائے
مرزا رب رسولوں منکر پیا کوکیں راہیں
آکھن لوگ عقائد سُن کے ساڈی کرسن خواری
لگ گئے جاہل شور مچاون حق تھیں رہی کنارے
اس پر جوشی مولویاں دی کیتی پردہ پوشی
ملاں ناحق شور کرا کے کردے سنے واویلا
تے ہن حضرت مرزا جی پر حملہ کیتا چاہن
ایتھے کوئی مباحثہ ناہیں اُٹھ گھراں نوں جاؤ
جیتھے حضرت مرزا صاحب نوں کھڑی اوڈیکے گاڑی
سنے سپاہیاں کوشش کر کے مفسد روک ہٹائے
انگریزاں دا راج الٰہوں ہے رحمت دا سایا
اوہ حضرت سنگ بحث کرن نوں بھوپالوں چل آیا

اس دے نال جو ہوئے مسائل جے اوہ سُننے چاہو
علیہ السلام پھر حضرت اقدس واپس قادیاں آئے

چھپی ہوئی کتاب مکمل قادیاں تھیں منگواؤ!
باقی ماہ اکانویں سنہ ۱۸۹۱ دے قادیاں وچ رہائے

سنہ ۱۸۹۲ء میں جناب حضرت اقدس کا پنجاب کے مختلف شہروں میں تشریف لیجانا اور تبلیغ حق کا خلق خدا پر اظہار فرمانا

بانویں سنہ ۱۸۹۲ء وچ حضرت اقدس سفر کرن سدھائے
عبد الحکیم کلانوری نے ناحق جھگڑے پائے
لاہوروں گئے سیالکوٹ پھر جالندھر آئے
لدھیانے تھیں کامیاب ہو قادیاں پھیر آئے

قادیاں تھیں لاہور شہر وچ تشریفاں لے آئے
حق نے فتح مسیح نوں بخشی تے منکر جھٹلائے
جالندھر تھیں پھر لدھیانے آئے بھاگ جگائے
علیہ السلام وچ سنہ ۱۸۹۳ ترانویں امرتسر سدائے

سنہ ۱۸۹۳ء میں ڈپٹی عبد اللہ آتھم مسیحی سے بحث قرار پانا اور حضرت اقدس کا بحث کیلئے امرتسر تشریف لے جانا

جاں حضرت وچ سنہ ۱۸۹۳ ترانویں امرتسر سدائے
اک ڈپٹی عبد اللہ آتھم خاص مناظر آئیا
طرز کلام جدید اصول اک حضرت نے فرمایا
یعنی جو کوئی جس کتاب نوں مندا ہے ربانی
انشاء اللہ میں قرآنوں ثابت حق کر لیساں
تحریری ایہہ بحث ہووےگی شور نہ ہے تے یاسی
دو طرفاں تھیں سبھ شرطاں دی جاں ہو گئی منظوری
سن کے سوال جوابی پرچہ جس دی باری آوے
پر حضرت دے استدلالوں آتھم زک اُٹھاوے

تاں عیسائی امرتسر نے بحث کرن چل آئے
عیسائیاں نے اپنی طرفوں اوہ مختار بنایا
خود لکھدا تاں تے پھر اوہ آتھم تھیں لکھوایا
سوال جواب لکھے اسو جیوں تاں ہی بحث حقانی
تے لستانوں باہر انجیلوں ہرگز جان نہ دیساں
صرف مناظر پرچہ لکھ کے مجلس وچ سُناسی
تاں دوں سوال جواب دو طرفی لگے ہون ضروری
وقت مقررہ دے وچ لکھ کے کھول جواب سناوے
گھبرائے دعوے بدلاوے پر کچھ پیش نہ جاوے

اک دن لوٹے آتھم دے سوال عجیب اُٹھایا
علیہ السلام پر حضرت اقدس خوب جواب سُنایا

مسیحیوں کا حضرت مسیح موعودؑ کے پاس شہر سے کچھ بیماروں کا لانا اور معجزانہ طور پر اُن کی فوری شفایابی کا سوال اُٹھانا مگر حضرت اقدس کا انجیل سے نکتہ جواب سُنانا اور عیسائیوں کا اپنے سوال پر پچھتانا۔

عیسائی جاں چہ بحث دے جکڑ لئے تے گھبرائے
اوہ بیمار لیا کے سارے حضرت پاس بٹھائے
آکھن عیسے بیماراں نوں چنگے کرنے آہے
تساں مسیح دا دعوے کر کے اشتہار پھیلائے
ہن بیمار کرو جے اچھے ٹھیک مسیح ہو سچے!
سُن کے سوال حاضرین مجلس فکر دوڑاون!
فضل الٰہوں حضرت جی نے حق جواب سُنایا
معجزات قرآنی والا ہور رنگ ہے بھائی
نہ قرآن نے دعوی کیتا کائی باہجھ دلیلوں
معجزے نال مسیح سی کردا دور روگ جسمانی
سر اُتے اس ہتھ رکھ کے ہر اک مرض اڑانی
ایہ بھی وچہ انجیل ہے لکھیا عیسایاں دی بابت
میرے نالوں بہت زیادہ کار عجیب کرے گا
ایہ بیمار تساں جو آندے سوچی گل نہ کائی
جے بیماراں لوں وچہ مجلس مرضوں ہوگ رہائی
پر جیکر بیمار کسی نے جلدی صحت ناں پائی
سبھ خطاب مسیحی لوکاں جاں حضرت تھیں سُنیاں
پندرہ ۱۵ دن تک بحث رہی پر جھگڑا مول نہ مکا
حضرت نے دن سولہویں آکھیا عیسائیاں نوں دیتا ایں

تاں شہروں کجھ لولے لنگڑے انّھے نال لیائے
پھر عیسایاں حضرت جی نوں مقصد دلی بتائے
نال معجزے مُردیاں تائیں زندے کرنے آہے
ایہ بیمار بھی سُن خوشخبری نال اساڈے آئے
تے جیکر ہُن کرو نہ اچھے تاں دعوے سب کچے
دیکھئے خاص سوال دی بابت حضرت کیہ فرماون
ایسا دعوی کوئی مسیح دا وچہ قرآن نہ آیا
نہیں مسیح نے اس تھاں کیتا دعوی کتے خدائی
البتہ ایہ حال مسیح دا ہے ثابت انجیلوں
رب اگے کجھ عرض نہ کرنی نہ کوئی چیز کھلانی
نالے مُردے زندے کر کے مڑ دینی زندگانی!
رائی بھر ایمان بھی ہوسی جس خادم وچہ ثابت
تے ذرہ ایمان نہ جس وچہ اوہ خفتہ بخت مریگا
پھیر و ہتھ انہاں دے سر تے ایمان دار عیسائی
تاں پھر ٹھیک انجیل ہے سچی تے سچے سب عیسائی
تاں دسو انجیل مطابق ہے کس دی رسوائی
تاں خاموش ہوئے پھر سارے کجھ جواب نہ بنیاں
اپنے اپنے مذہب تائیں دونویں سمجھن سچا
پر رکھیں وچہ درگاہ ربانی گنتیاں بہت دعائیں

قادر میرے جھگڑے بابت فیصلہ ہے فرمایا
اِک اِک دن تھیں اِک اِک ماہ مہلت ہوئی مقرر
دوہاں فریقاں وچوں جس نے عمداً حق چھپایا
اس ناحق عقیدیوں جے اوہ حق ول رجوع نہ لایا
جھوٹے دی اس دین تے دنیا ہوسی بہت خواری
سُن کے حال فیصلے والا آتھم دل وچہ ڈریا
عیسایاں تے مسلماناں شور زیادہ کریا
قادر نے مسیح موعود نوں تاں الہام سُنایا
جے اوہ آکھے رجوع نہ کیتا تاں پھر قسم اُٹھاوے
حضرت نے الہام الٰہی سن حالے چھپوایا
لکھیا کل مخالف میرے مجلس عام لگاؤ!
کھا کے قسم اوہ ایہہ گل آکھے رجوع نہیں میں ہویا
عیسایاں تے مسلماناں ازحد زور لگایا
تاں قادر نے اپناں وعدہ پورا کر وکھلایا
اے بھائیو جے حال مفصل پڑھنا سُنناں چاہو

پندرہ روز جو بحث کریندا ہاں میں تک دن پایا
پندرہ ماہ تک میری طرفوں فیصلہ ہوسی ظاہر
یا جس انساں عاجز تائیں خود قادر ٹھہرایا
تاں اوہ پندرہ ماہ تک جاہی ہاویے وچہ گرایا
میں علیم ایہ فیصلہ بادی سُنیاں مجلس ساری
تاں دل رجوع خدا ول کر کے وچہ میعاد نہ مریا
آکھن آتھم جیت گیا ہے مرزا بازی ہریا
آتھم ڈریا غضب میری تھیں تاں ہی گیا بچایا
پھر جیکر اوہ قسم نہ کھاوے کرنی زا ایہل پاوے
تے فوراً اوہ کل ملک وچ شایع ترت کرایا
اس مجلس وچ سامنے میرے آتھم نوں لے آؤ
فوراً سزا دیہو پھر میں نوں جے آتھم ناں مریا
پر آتھم نے قسم نہ کھادی ناں مجلس وچ آیا
حق چھپا کے ڈپٹی صاحب نیاں چھوڑ سدہایا
انجام آتھم تے جنگ مقدس تا دیاں تھیں منگواؤ

حاشیہ۔ ڈپٹی عبداللہ آتھم کا فیصلہ خدائی سن کر ازحد گھبرانا۔ اور خوفزدہ دل سے حق کی طرف رجوع لانیوالی شرط سے فائدہ اُٹھانا اس لئے میعاد مقررہ میں زندہ رہنا اس پر عیسائیوں میں خصوصاً اور مخالف مسلمانوں میں عموماً حضرت اقدس کی بابت شکست پانیکا شور مچ جانا مگر حضرت اقدس کیطرف سے ڈپٹی صاحب کو بلا رجوع الی الحق زندہ رہنے کی بابت قسم کھانے پر مجبور کرنا مگر اُس کا قسم نہ کہانا۔ آخر حق کو چھپانے کے سبب سے تھوڑے ہی عرصہ میں ڈپٹی صاحب کا اس جہان سے جدا ہو جانا۔

سلہ وہ الہام یہ ہے۔ اِطَّلَعَ اللّٰہُ عَلٰی ھَمِّہٖ وَغَمِّہٖ۔ سلہ عیسائیوں میں قسم کھانا جائز ہے بلکہ ضروری چنانچہ دیکھو متی باب ۲۶ پطرس نے قسمیاں ۱۵/۲ پولوس نے متی ۲۶/۶۲ خود مسیح نے اعمال ۶-۷/۱۷ خود خدا نے قسم کھائی۔ قسم کھانا عبادت میں داخل ہے۔ یرمیاہ ۴/۲ پھر زبور ۶۳/۱۱ میں ہے۔ جھوٹا وہ ہے جو قسم نہیں کھاتا۔ فرشتے قسم کھاتے ہیں دیکھو عبرانیوں ۶/۱۶ پھر دیکھو تفسیر انجیل مؤلفہ پادری کلارک اور پادری عماد الدین مطبوعہ ۱۸۷۵ء مسیح نے خدا کی سچی قسم کھانے سے کسی جگہ منع نہیں پھر سرکار انگریزی کی سلطنت کے کل متعہد عہدہ دار اور پارلیمنٹ کے ممبر حتّٰے کہ گورنر جنرل کو بھی حلف اٹھانے کے بعد عہدہ پر مامور کرتے ہیں منہ

حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام کا فیروزپور میں تبلیغ حق کے واسطے تشریف لیجانا اور وہاں کے متکبر و منکر لوگوں کا بدسلوکی سے پیش آنا

فیروزپور تبلیغ کرن نوں حضرت جی سدھائے
پر اکثر متکبر لوکاں منہ دے سخن سنائے!

تحریراں تے تقریراں وچ حد نہ رہی لگائے
مرسل تھیں انکاری ہو کے ضائع عمل گنوائے

حضرت اقدسؑ کا سرکار انگریزی سے نمازِ جمعہ کی تعطیل حاصل کرنیکا ارادہ فرمانا مگر مخالف لوگوں کا اس مشترکہ کام میں بھی اعتراض اٹھانا اور خود تعطیل جمعہ حاصل کرنے کیلئے تمام عقل خرچ کرکے ناکام رہنا پھر خدا کے فضل سے حضرت اقدسؑ کی ذریعہ سے ہی اس نیک کام کا انجام پانا

سرکاروں تعطیل جمعے دی حضرت چاہن منگی
مولویاں نوں تاں بھی سن کے دل وچ پہنچی تنگی

اوہناں لکھیا کم نہ مشکل ہرگز سانوں جاپے
سرکاروں تعطیل جمعے دی حاصل کرساں آپے

حضرت جی نوں ایہہ خط پڑھ کے غصہ ذرہ نہ آیا
خوش ہو شیخ بٹالوی تائیں خود مختار بنایا

شیخ صاحب نے اس بارے وچ شیخی بہت بگھاری
پر تعطیل نماز جمعہ دی نہ ہوئی سرکاری

مولویاں نوں اس مقصد وچ جاں ہوئی ناکامی
تاں پھر حضرت کوشش چاہی حامی دین اسلامی!

ہوندا ہے ماموراں دے سنگ بیشک فضل الٰہی
تاں تعطیل نماز جمعہ دی منظوری وچ آئی

سنہ ۱۸۹۶ء کے آخیر میں شہر لاہور میں جلسۂ مذاہبِ عالم اور حضرت اقدسؑ کے لیکچر کی برکت سے فتحِ اسلام

لاہور شہر وچ دانشمنداں اعلیٰ باتدبیراں
جلسے دی تجویز بنائی سننے نوں تقریراں

پنج سوال مقرر کیتے نال اشتہار چھپوائے
ہر مذہب دے علماواں نوں ہر ہر شہر پہنچائے

پہلا سوال آہا بتلاؤ حالے تن انسانی
جسمانی۔ دوجا اخلاقی تے تیجا روحانی

دوسرا ایہہ سوال پچھایا دسو کھول اجالا
بعد موت دے کیہ کجھ ہووے حال انسان والا

تیسرا سوال کہ ہے کس کارن ایہہ انسانی ہستی
تے اوہ غرض کیویں وچ ہستی دے پوری ہو سکدی

چوتھا پھل اعمال انسانی کی تاثیر وکھاوے
دنیا اتے مرن دے پچھے کی کی سکھ پہنچاوے

پنجویں گیان معرفت والے ظاہر کرو ذریعے
یعنی علم گیان معرفت کیوں کر حاصل تھیوے

اس جلسے دا خاص مجوز قادیاں خود چل آئیا
تے مقصد اس جلسے والا حضرت نوں سمجھایا

حضرت جی خود چاہن سبھ نوں کلمہ حق سنایا
ایہہ تحریک الٰہی سمجھی تاں خوش ہو فرمایا

ایہہ جلسہ ہے بہت ضروری دل میرے نوں بھایا
میں بھی اک مضموں لکھاں گا جیکر رب نے چاہیا

نال مجوز مددگار پھر خادم خاص لگائیا
پہلا اشتہار پھر اوہناں قادیاں تھیں چھپوایا

اشتہار جاں پبلک پڑھیا ہویا شوق سوایا
ہر مذہب دے پیروکاراں قلمی زور لگایا

حضرت نے مضمون لکھن دی جاں کیتی تیاری
اتفاقاً آ دورہ کیتا دستاں دی بیماری

پر حضرت نے بیماری وچ ہمت مول نہ ہاری
فضل الٰہوں پوری کیتی اعلیٰ کارگذاری

حضرت نوں الہام سنایا قادر حق تعالیٰ
جلسے وچ مضمون تیرا ایہہ رہسی سب تھیں بالا

حضرت نے خوشخبری سن کے ترت اشتہار چھپایا
ہند سندھ پنجاب برہماں شائع خوب کرایا

اشتہار علماواں پڑھیا دل شکوں بھر آئے
ہر مذہب دے پیروکاراں مضموں خوب بنائے

ہشیاراں مضمون نگاراں لیکچر خوب سجائے
سارے وقت مقررہ اوتے جلسے نوں چل آئے

مرزا صاحب بیماری وچ قابل سفر ناں آہے
عبدالکریم صاحب اک خادم جلسے وچ پہنچائے

عبدالکریم سی سیالکوٹ تھیں حضرت دا دل جانی
سی مشہور جگت وچ اس دی اعلیٰ قرآن خوانی

اوہ مضمون مبارک دتا حضرت نے اس تائیں
فرمایا جلسے وچ پڑھناں حق دل رکھ نگاہیں

؎ اس جلسہ کی تاریخیں ۲۶-۲۷-۲۸ دسمبر سنہ ۱۸۹۶ء مقرر تھیں اور جلسہ کے انتظام کے لئے چھ ماڈریٹر صاحبان مقرر تھے یعنی رائے بہادر بابو پرتول چند جی صاحب جج چیف کورٹ پنجاب (۲) خان بہادر شیخ خدا بخش صاحب جج سمال کاز کورٹ لاہور (۳) رائے بہادر پنڈت رادھا کشن کول پلیڈر چیف کورٹ سابق گورنر جموں (۴) حضرت مولوی حاجی حکیم نورالدین صاحب بھیروی طبیب شاہی جموں (۵) رائے بہادر بھوانی داس ایم اے سیٹلمنٹ جہلم (۶) سردار جواہر سنگھ صاحب سیکرٹری خالصہ کمیٹی لاہور۔

پیں اتھی وچ درگاہ باری کرساں بہت دعائیں
آخر ہویا چھبیس نوں جلسہ آئی بعد ستائی
مولوی عبدکریم صاحب نے پڑھ کے حمد الٰہی
حاضرین سب سامعین نوں ایسی لذت آئی
وقت مقررہ ختم ہویا تاں گھنٹی کسے بجائی
پہلا اجے سوال نہ مُکا تاں بولے شیدائی
مولوی مبارک علی صاحب دی سی باری ہن آئی
لیکچر حضرت مرزا جی دے کیتی حق ادائی
سُن کے ایس اعلان نوں لوکاں نے یادہ خوشی منائی
ساڑھے چار بھی بج گئے بھادیں پر پرواہ نکائی
ساڑھے پنج سوال اک مُکا چھیلی شام سیاہی
وچ لاہور دے گھر گھر گلاں خوش ہو کری لوکائی
چھبی بعد ستائی گذری۔ آئی بعد اٹھائیہ
پر جو حضرت مرزا جی دا لیکچر باقی بھائی
مختاراں دی خدمت دے لوچہ خلقت عرض سنائی
تاں مرزے دے سب مضمون دی ہو جاوے شنوائی
اس کوشش نے فضل الٰہوں جھٹ منظوری پائی
دو دن اندر ست گھنٹے وچ کل تقریر جو آہی
وچ لاہور تے ہور ملک دے وچ من گئی کل لوکائی
ہر مذہب بھتیں حاضر خلقت جو جلسے وچ آئی!
ہر زبان وچ اس لیکچر نے خوب اشاعت پائی
بہت مخالف اخباراں نے لکھ تعریف دکھائی

جلسے وچ فتح اسلامی کرسی قادر سائیں
ڈیڑھ بجے حضرت دی باری وعظ کرن دی آئی
لیکچر پڑھنا شروع جو کیتا آگئی مدد الٰہی
وجدوں جھولن کجھ نہ بولن ہو گئی نور نمائی
ہن سمجھی سب حاضرین تے مدت کل وہائی
کرو سوال ختم ایہہ سارا اوہلوں عرض سنائی
اُٹھ کے اس اعلان سنایا سن لو سارے بھائی
ربناں وقت میں خوش ہو دتا پائی قلب صفائی
ایہہ مضمون رہیا پھر جاری خوش ہو سنے لوکائی
کیتی کسے نہ پنج بجے تک ذرہ چون چرائی!
خلقت واہ واہ واہ واکہندی اُٹھ گھر انہوں دہائی
دکھن اج اسلام دی عزت مرزے رکھ دکھائی
کجھ کجھ لوکاں باری باری کر تقریر سنائی
رہندا آہا اس دی آہی سب خلقت شیدائی
اک تاریخ اس جلسے کارن چاہیئے ہور ودھائی
ہے مشتاق تمامی پبلک لیکچر سننے آئی
مختاراں تاریخ اونتی جلسے دی بڑھائی
مولوی عبدالکریم صاحب نے باخوبی بھگتائی
فخر کیتا اسلام دا ثابت اج لیکچر مرزائی
دین اسلام دی سچی عظمت سب دی لیں بٹھائی
قادیاں بھتیں منگوا کے پڑھ لو شک نہ رہسی رائی!
بیہو علم حضرت دے لیکچر جگ وچ دھوم مچائی!

سنہ ۱۸۹۷ء میں جملہ مذاہب کو ایک پیغام بمع ایک ہزار انعام برائے حجت اتمام

حضرت نے وچ سن ستانویں اشتہار چھپوایا
عیسائیاں تے کل مذاہب نوں ایہہ پیغام سنایا

میری طرفوں سب عیسائیاں نوں ہر دن حالی مہلت
ہووے جس وچہ ٹھیک لیا ثبت اوہ تشریف لیاوے
فضل خدا انہیں مرزا جی دی ایسی ہشت چھائی

کرو لیسوع دیاں پیشگوئیاں میں تھیں زیادہ ثابت
اک ہزار روپیہ نقدی لے انعام سدائے
اس بارے وچ کسے مذاہب جرأت نہ دکھلائی

سنہ ۱۸۹۷ء میں پنڈت لیکھرام آریہ مسافر کی مطابق پیشگوئی حضرت مسیح موعود چھ مارچ کو ہلاکت۔ اور دین اسلام کی صداقت اور پنڈت مذکور کی خود ساختہ پیشگوئی کی بطالت

لیکھرام سی اک براہمن آریہ نام مسافر
اوہ آکھے اسلام ہے جھوٹا ظلموں تیغ چلایا
نہ قرآن کتاب ہے ربی نہ محمدؐ مرسل
آکھے سب نبیاں تائیں ظلم ستم دے بانی
ہند۔ سندھ۔ پنجاب دے اندر پھر پھر کے وچ شہراں
ہر مذہب دے ہادیاں تائیں جھوٹے آکھ سناوے
لیکھرام دا دیکھ رویہ اس دے چیلے بالے
تدوں آریاں ہر مذہب نوں آہا بہت ستایا
لکچرار طرار جہا سنے جس ملاں نوں پھڑ دے
علموں باہجہ جواب نہ آوے پئے عقل پر پردے
ہون لگی جاں ہر اک طرفوں اسلامی بربادی
نال براہین ہور کتاباں لکھیاں فضل الٰہوں
طعن جو آریا کردے آہے دین اسلام دے اُتے
بھیت وید دے کھولے سارے اس مرسل یزدانی
خاصاں عاماں لکھیاں پڑھیاں جان لئی سچ تاں پایاں
قرآنی تفسیراں حضرت ایسیاں کھول سنائیاں

کل نبیاں نوں آدہ آہا دلوں زبانوں منکر
پھڑ تلواراں ماریاں اوہناں تے کلمہ سکھلایا
دعویٰ جھوٹ محمدؐ دا الامن گئے سب جاہل
پاک نبیؐ دے حق وچ بولے بیحد سخت زبانی
لیکھرام تقریر جو کردا کردی نہ تھیوں خیراں!
دیانند پنڈت بن اس نوں کجھ پسند نہ آوے
ہر مذہب نوں کر کر ٹھٹھے بن دے آپ اوجالے
پر اکثر اسلام نوں آہا تختہ مشق بنایا
من بھانے دیندے نت طعنے ملاں عذر نہ کردے
ہو بے عزت اندر وڑدے گل نہ کردے ڈر دے
تاں جیہڑی اسلامی ہادی از حد غیرت کھاندی
شایع کیتیاں ملکاں اندر بھلن لوک نہ راہوں
جواب انہاں دے حضرت جی نے ایسے تکڑے دتے
پڑھ پڑھ آریا لوکاں تائیں ہوئی سخت حیرانی
بحث کرن توں ترت کتاباں قادیاں تھیں منگوایاں
پڑھیاں سنیاں جنہاں لوکاں اوہناں اگھڑایاں!

غیر کسی مذہب نوں آریہ طعن جو ہُن کوئی کردے
سُن کے طعنے لوگ کبھی بہندے ہتھ اپنا نے گھردے
مرزا جی دیاں کھول کتاباں پیش اپنا نے دھردے
حق جواب آریا پڑھدے ناحق جو سنوں بھردے
لیکھرام وچہ طیش دے آکے لغو کتاب بنائی!
تکذیب براہین احمدیہ اس نام رکھیا بھائی
چھپوائی شایع کروائی اثر ناں ہویا رائی!
حق پسنداں دانشمنداں ردی سمجھ سٹائی
لیکھرام ناکام رہیا تاں چڑھیا جوش سوایا
اُس جوش دے وچ بھریا ہویا قادیاں خود چل آیا
آ اس آریہ مندر اندر ڈیرہ اپناں لایا
حضرت جی ول رقعہ لکھیا ناحق جوش دکھایا
وچہ الہام دے حضرت جی نوں آکھیا قادر والی
جس دشمن ایہہ رقعہ لکھیا ہے ایہہ علموں خالی!
پاک محمدؐ ختم نبیاں جو ہے مرسل عالی
تحریراں تے تقریراں وچ ایہہ دیندا ہے گالی
وحی الٰہی سچ نہ جانے ہے منکر الہاموں
حکم تیرے تھیں چھ برساں وچہ جاسی اُٹھ جہانوں
دن ہوسی اوہ نال عید دے جس دن ایہ گوسالہ
چھیویں گھنٹے پکڑیا جاسی پاسی سخت گوسالہ
ایہہ الہام جواب ہے کافی اس نوں کھول سناؤ
چھپوا کے وچہ خاصاں عاماں خوب تقسیم کراؤ!
براں تیغ محمدؐ شاہی حکم الہوں آسی ہا
سچ فیصلہ کر دکھلاسی جھگڑا آن مکاسی
لیکھرام نوں حکم الٰہی حضرت نے پہونچایا
تے نالے چھپوا کے جلدی شایع خوب کرایا
لیکھرام الہام نوں پڑھ کے خاطر وچ نہ لایا
جھوٹ سمجھ کے نال مرزاخاں ٹھٹھا کرے سوایا
لیکھرام نے سمجھ تمسخر خود الہام بنائیا
مطلب اُس دا حضرت جی نوں اُس نے لکھ بھجوایا
اس نے لکھیا البشور میرے ہے مینوں فرمایا
تین سال وچ مرزے والا ہوسی خوب صفایا
ہو جاسی اولاد منقطع جلدی وچہ زمانے
تن سال تک مرزے تائیں زندہ نہ کوئی جانے
تن سال کجھ ذکر تے چرچا رہسی نال خواری
قادیاں دے وچہ مرزے اُپر آسی قہر قہاری
ایہہ من گھڑت الہام جو اس نے آہا آپ بنایا
لکھکے حضرت مرزا جی نوں جس ویلے پہنچائیا
حضرت جی نے پڑھ کے اسنوں محفوظ ٹکائیا
لیکھرام دے جھٹلاون نوں رب سبب بنایا
لیکھرام ناکام گیا مڑ واپس اکثر شور مچا کے
تحریراں تے تقریراں وچ فخر جتایا جا کے!
بے ادبی تھیں باز نہ آیا اوہ دشمن اسلامی
آکھے بحث اندر ہے ہوئی مرزا نوں ناکامی!
اوہ الہام جو جھوٹا اُس نے آہا آپ بنایا
اس الہام نے مرزا جی دا کجھ بھی نہ بگڑایا
رب نے حضرت مرزا جی دا نت اقبال ودھایا
سچا مرسل دین دنی وچہ ثابت کر دکھلایا
اس حالے وچہ سال چھٹا جاں فضل الہوں چڑھیا
لیکھرام الہام مطابق قدرت قابو کریا

قاتل اُس دا نال ہی اُس دے آکے اندر وڑیا
پیٹ چیر تقدیر الاہوں پھر اوہ گیا نہ پھڑئیا
جاں بیوی تے ماتا اُس دی رو رو نعرے مارے
نال لاہور شہر وچ فوراً خبر گئی ہو سارے
گھریں آریاں ماتم ہویا پے گئے چیخ چہاڑے
ہسپتال وچ لیکھرام دے کیتے آن اوتارے
ترت ڈاکٹر اعلیٰ افسر جمع ہوئے آ سارے
سی کے زخم لگائی مرہم بہت چلائے چارے
جو پرکار بگارے قدرت بندہ کیویں سنوارے
لیکھرام نوں ہوش نہ آوے نہ اوہ اکھ اگھاڑے
چھیویں سال چھیویں ہی دن وچہ گھنٹے چھ فجر دے
کر گیا کوچ مسافر منکر روندے رہ گئے گھر دے
اوہ دن عید تھیں اگلا آہا جیویں سی رب فرمایا
لیکھرام الہام مطابق دنیاں چھڈ سدھائیا
سچ جھوٹ دا آپ خدا نے کیتا صاف نتارا
دس دتا اسلام ہے سچا دیکھو صاف نظارہ
جھوٹا جھوٹ نوں شایع کر کے نال عذاباں موئیا
حضرت مرزا مرسل سچا جگ وچ روشن ہوئیا
آریا لوکاں بدظنی تھیں اظہار کیتی خواہش
لیکھرام دے قتل کرن وچ ہے مرزے دی سازش
جوش ابھارے مارن نعرے رو رو کرن پکارے
کرو تلاشی مرزے والی کوکن جا سکارے
کجھ طراراں اخباراں نے بدظنی پھیلائی!
مرزا جی دل کرن اشارے بن کے اہل الرائی!
سن زاری افسر سرکاری قادیاں وچ آئے
کرن تلاشی مرزا جی دی تاں قاتل مل جائے
متلاشی کر رہے تلاشی پر کجھ پتہ نہ پائیا
پاک خدا نے مرزا ملہم سچا کر دکھلائیا
جھوٹے دی رب مدد نہ کردا سمجھ مقرر میتا
ہے مذہب اسلام ہی سچا رب نے ثابت کیتا
مبرو علم جاں صاف فیصلہ قادر کر دکھلائیا
پھر حضرت دے کوئی آریہ نہیں مقابل آیا

حاشیہ ماخوذ از بارہ نشان مندرجہ صفحہ (۳۱)

یہ پیشگوئی ہندو مذہب پر اسلام کی حقانیت ثابت کرنے کی غرض سے تھی۔ جیساکہ فریقین کے درمیان پہلے سے یہ معاہدہ ہو چکا تھا۔ کہ جو پیشگوئی پنڈت لیکھرام کے حق میں کی جائے گی۔ وہ دین اسلام اور آریہ مذہب میں ایک فیصلہ ناطق ہوگی۔ اگر پیشگوئی سچی نکلی۔ تو وہ دین اسلام کی سچائی کی گواہ ہوگی۔ اور ہندو مذہب کے بطلان پر دلیل ٹھہرے گی۔ اور اگر وہ جھوٹی نکلی۔ تو وہ ہندو مذہب کی سچائی کی گواہ ہوگی۔ اور نعوذ باللہ دین اسلام کے بطلان پر دلالت کرے گی۔

(داستفتا صفحہ ۲)

پیشگوئی موت اور قتل کی تھی

۱۔ اشتہار ۲۰؍ فروری ۱۸۸۶ء میں ہی اعلان کیا تھا۔ کہ منشی اندرمن مراد آبادی اور پنڈت لیکھرام صاحب پشاوری وغیرہ۔ جن کی قضاء و قدر اور موت فوت کے متعلق بقید تاریخ و وقت ایک پیشگوئی شائع ہوگی ۔

۲۔ اشتہار ۲۰؍ فروری ۱۸۹۳ء آج کی تاریخ سے جو کہ ۲۰؍ فروری ۱۸۹۳ء ہے چھ برس کے عرصہ تک یہ شخص اپنی بدفرمانیوں کی سزا میں یعنی اُن بے ادبیوں کی سزا میں جو اس شخص نے حضرت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم کے حق میں کی ہیں۔ عذاب شدید میں مبتلا ہو جائے گا۔

۳۔ اشتہار ۲۰؍ فروری میں یہ الہام درج ہے عِجْلٌ جَسَدٌ لَّهُ خُوَارٌ لَهُ نَصَبٌ وَّعَذَابٌ۔ یہ ایک گوسالہ ہے جس کے لئے بھاں بھاں کی آواز ہے۔ اس کے لئے دُکھ اور عذاب مقرر ہے۔ اور گوسالہ کا انجام قتل مسلّم ہے ۔

۴۔ آئینہ کمالات اسلام میں ۲۰؍ فروری ۱۸۹۳ء کے اشتہار میں یہ شعر ؎

الا اے دشمن نادان و بے راہ بترس از تیغ بُرّان محمدؐ

لکھ کر لیکھرام کی طرف ہاتھ کی تصویر دے کر اشارہ کیا تھا۔ کہ اُس کا تیغ سے کام تمام ہوگا۔

۵۔ کرامات الصادقین میں لکھا تھا۔ کہ میں نے لیکھرام کے لئے بد دُعا کی فَبَشَّرَنِیْ رَبِّیْ بِمَوْتِهٖ فِیْ سِتَّةِ سِنِیْنَ۔ تو خدا نے چھ سال میں اس کی ویرانی و بربادی کی خبر دی ۔

۶۔ اخبار ایس ہند مطبوعہ ۱۰؍ مارچ ۱۸۹۷ء صفحہ ۱۳ میں لکھا ہے۔ "ہمارا ماتھا تو اُسی وقت ٹھنکا تھا۔ جب مرزا غلام احمد قادیانی نے آپ کی وفات کی پیشگوئی کی تھی۔ ورنہ ان حضرت کو کیا علم غیب تھا؟

۷۔ اخبار سماچار پنجاب ۱؍ مارچ ۱۸۹۷ء میں پیشگوئی کی تھی۔ کہ پنڈت لیکھرام چھ سال کے عرصہ میں عید کے دن نہایت دردناک حالت میں مرے گا۔

۸۔ ڈاکٹر مارٹن کلارک نے اپنے بیان میں لیکھرام کی پیشگوئی کو تسلیم کیا ہے۔

۹۔ مولوی محمد حسین بٹالوی نے اشاعت السنہ نمبر ۲۔ جلد ۱۸ میں لکھا ہے۔ ہاں اس قدر مسلّم ہے۔ کہ چھ سال میعاد قتل لیکھرام کے لئے اشتہار ۲۰؍ فروری ۱۸۹۳ء میں ضرور مقرر کی گئی تھی ۔

۱۰۔ قتل کا دن بتایا گیا تھا [illegible] رَبِّیْ وَقَالَ مُبَشِّرًا سَتَعْرِفُ یَوْمَ الْعِیْدِ وَالْعِیْدُ اَقْرَبُ
ترجمہ:۔ میرے رب نے مجھے بشارت [illegible] ہے۔ کہ تو خوشی کا دن عید کے اقرب دیکھے گا۔

تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ

اسی طرح حضرت مسیح موعود کا الہام تھا یُقْضٰی اَمْرُهٗ فِیْ سِتَّةٍ کہ چھ میں اس کا کام تمام کیا جائیگا۔ سو وہ چھ مارچ ۱۸۹۷ء چھ بجے شام عید کے دوسرے دن یعنی دوشنبہ کو قتل کیا گیا۔ اور صبح کو چھ بجے اس کی جان نکل گئی۔ پس پیشگوئی جیسا کہ آپ نے فرمایا تھا کہ وہ ہیبت ناک واقعہ ہوگا۔ اور دلوں کو ہلا دے گا۔ ویسے ہی پوری ہوئی۔ جس سے آریوں کے دل ہل گئے۔ اور اسلام کی عظیم الشان فتح ہوئی ۔

اس کے بالمقابل حضرت مسیح موعود نے اپنے اشتہار ۲۰؍ فروری ۱۸۹۳ء میں لکھا یا تھا میں راضی ہوں۔ کہ بجائے چھ برس کے جو میں نے اُس کے حق میں میعاد مقرر کی ہے۔ وہ میرے لئے دس برس لکھ دے۔ باوجودیکہ وہ تنتیس برس کا قوی ہیکل ہے اور میری عمر پچاس برس سے کچھ زیادہ ہے۔ اس کے مقابلہ میں خود معلوم ہو جائے گا۔ کہ کونسی بات انسانی اور کونسی خدا کی طرف سے ہے۔ مقابلتہً لیکھرام نے بھی پیشگوئی کی تھی۔

۱۔ کہ آپ کی ذریت بہت جلد منقطع ہو جائے گی۔ غایت درجہ تین سال تک شہرت رہیگی

۲۔ خدا کہتا ہے کہ چند روز تک قادیان میں نہایت ذلّت اور خواری کے ساتھ تذکرہ رہے گا۔ پھر معدوم محض ہو جائے گا۔ کلیات آریہ مسافر صفحہ ۴۹۸ و ۴۹۹ میں لکھتا ہیں ہمارا الہام تو تین سال کے اندر آپ کا خاتمہ بتلاتا ہے۔

پس لیکھرام تو پیشگوئی کے مطابق قتل ہوا۔ اور اس کی ایک بیوی اور لڑکا بچہ لڑکا بھی جلد مرگیا۔ پھر اس کی بیوی چند سال زندہ رہ کر رخصت ہوئی۔

اس پیشگوئی کی صداقت کے باوجود بیّن ہونے کے پھر بھی [illegible] نے کہا۔ کہ یہ قتل خفیہ سازش کا نتیجہ ہے۔ تب حضرت مسیح موعود علیہ [illegible] کہنے والا میرے سامنے قسم کھائے۔ جس کے الفاظ یہ ہوں [illegible]

"کہ میں یقیناً جانتا ہوں کہ یہ شخص سازش قتل میں [illegible] قتل ہوا ہے۔ پس اگر یہ صحیح نہیں ہے تو اے [illegible] عذاب نازل کر جو ہیبت ناک عذاب ہو [illegible]

[illegible] بھی غیرت

کے منصوبوں کا اس میں کچھ دخل متصور ہو سکے"۔

پس اگر یہ شخص ایک برس تک میری دعا سے بچ گیا۔ تو میں مجرم ہوں۔ اور اس سزا کے لائق کہ جو ایک قاتل کے لئے ہونی چاہیئے۔ اب اگر کوئی بہادر کلیجہ والا آریہ ہے جو اس طور سے تمام شبہات سے چھڑا دے۔ تو وہ اس طریق کو اختیار کرے۔ (سراج منیر صـ۲۷) ؛

اس اعلان کے بعد ایک آریہ گنگا بشن اُٹھا۔ اور اس نے پیش کردہ شرائط کے علاوہ ایک یہ شرط زائد کی۔ کہ اگر میں نہ مرا۔ اور آپ کو پھانسی دی گئی۔ اس کے بعد لاش ہمارے حوالہ کی جاوے گی۔ ہم جو چاہیں اُسے کریں۔ چاہے کتوں سے پھڑوائیں یا کچھ اور کریں۔ اور اگر لاش ہمیں نہ دی جاوے گی تو اس کے عوض میں بطور تاوان کے دس ہزار روپیہ ابھی سے جمع کیا جاوے۔ جو بروقت نہ دیئے جانے لاش کے ہم لینے کے حقدار ہوں گے۔

حضرت مسیح موعود علیہ السلام نے اس شرط کو بھی منظور فرمایا اور لکھا کہ جھوٹے کی یہی سزا ہونی چاہیئے۔ بیشک اس کی لاش کو کتوں سے پھڑوایا جاوے۔ اور اس کی بے حرمتی کی جاوے۔ مگر ہماری طرف سے بھی یہی شرط ہے۔ ہم تمہاری لاش کو کتوں سے نہیں پھڑوائیں گے۔ اور نہ اس کی بے حرمتی کریں گے۔ بلکہ ایسے مصالح لگا کر جس سے وہ محفوظ رہ سکے۔ بطور نشان کے عجائب گھر لاہور یا کسی اور جگہ رکھیں گے۔

اس کے بعد وہ خاموش ہوا۔ اور ملازمت سے برطرف کیا گیا۔ اور ذلیل و خوار ہو کر ایسی گمنامی کی حالت میں مرا۔ کہ اس کا کہیں پتہ نہ چلا۔ اس کے سوائے اور کسی آریہ کو بھی جرأت نہ ہوئی۔ کہ مقابلہ پر آئے۔ اُن کے عجز سے اس پیشگوئی کی صداقت نصف النہار کی طرح چمکنے لگی ؛

ماہ مئی ۱۸۹۷ء میں (حسین کامی) سفیر روم کا قادیان آنا اور ایکدن خاص دعا کیلئے حضرت اقدس کیخدمت میں ذکر چلانا حضرت جی کا بموجب اشارہ الہام الٰہی و از روئے فراست ایمانی اس سفیر کی حالت پر اشارہ اور ٹرکی پر آنیوالے مصائب سے خصوصاً سفیر مذکور کو مطلع فرمانا

سفیر مذکور کا ناراض ہو کر قادیان سے لاہور چلے جانا اور ایک اخبار میں حضور کی شکایت چھپوانا آخر سفیر مذکور و ایڈیٹر اخبار کو خمیازہ پانا

سفیر اینا اک شاہ روم نے آہا ہنت پہونچایا ۔۔۔ اوہ حضرت دی سن کے شہرت قادیاں ول تر آیا
بلیا آکے حضرت جی نوں نام نشان بتایا ۔۔۔ حضرت جی نے عزت کیتی خوب مکان دلایا
واانگوں ابراہیم پیغمبر خود مہمان نوازی ۔۔۔ خوش ہو کیتی حضرت جی نے رکھیا رہوں راضی!
اوہ سفیر امیر طبیعت رب تھیں مول نہ ڈردا ۔۔۔ پنجے وقت نمازاں دی بھی کجھ پرواہ نہ کردا
ہووے جدوں اذان وچہ مسجد اوہ شطرنج نہ چھڈدا ۔۔۔ نال جماعت غرض نہ ہرگز نہ ڈر قادر رب دا
بے نمازاں اصحاباں سنگ کہہ رہناں ہیناں ۔۔۔ ایہ حضرت نوں بھلا نہ بھاوے رب تھیں غافل ہیناں
اک دن حالت کشفی اندر خبر مسیح نے پائی ۔۔۔ ہے کردا شاہ روم ہمیشہ دین دلوں کوتاہی
کل میرج اس شاہی دے وچ کہلاون درباری ۔۔۔ شوق دلی تھیں نہیں اوہ کردے دینی کارگزاری
ایہ سفیر ہے اوہناں وچوں پاس تساں چل آیا ۔۔۔ دینی رستہ اس دے تائیں چاہیئے خوب سمجھایا
جے سمجھایاں نہ ایہ سمجھے ویس تساں ناں کائی ۔۔۔ خود انہاں دے پیش آوسی ایسی لاپرواہی
اک دن اوس سفیر نے آکھیا حضرت جی دے تائیں ۔۔۔ شاہ روم دے حق وچ چاہیئے کرنیاں خاص دعائیں
حضرت آکھیا شاہ روم نوں رب ول رغبت ناہیں ۔۔۔ ناں کجھ خوف خدا دا ناہیں امراواں دیتائیں
لکھو شاہ ول جھکے خدا ول کر کر گریہ زاری ۔۔۔ سنے امیراں سچے دلتھیں منگے فضل غفاری!
پھر میں بھی سلطان دے حق وچہ کرساں خوب دعائیں ۔۔۔ ایہہ دعاواں دل میرے نوں رغبت ہوندی ناہیں
سچے حلے اللہ والے تاڑی جدوں سنائے ۔۔۔ دل اسلے نوں مول نہ بھائے وچہ پسند نہ آئے
دن اگلے اس قادیاں وچوں ڈیرے کوچ کرائے ۔۔۔ لاہوری اخباراں دے وچہ شکوے جا چھپوائے
اک اخبار نے طعنے دے دے لکھیا حضرت تائیں ۔۔۔ تینوں نال اسلامی شوکت ذرہ محبت ناہیں!
توں حامی اسلامی تائیں مندے سخن الائے ۔۔۔ دیکھے ایہ الہام تیرا اُس کی اُس دا بگڑ آئے
آپ سفیر گیا مڑ واپس کر کے ایہ مشہوری ۔۔۔ جا پہونچیا وچہ قسطنطنیہ شاہ دی وچہ حضوری
حال تمامی سفر ہند دا شاہ نوں کھول سنایا ۔۔۔ حالا حضرت مرزے والا شکوے نال سنایا
شاہ نے بھی پرواہ نہ کیتی سن کے کل حقیقت ۔۔۔ تاں ہن آئی قادر تائیں اس غفلت تھیں غیرت

پہلے اوس سفیر نے اُتے غضب الٰہی آیا
نوکری تھیں برخاست ہویا گھر دی ہوگئی قرقی
جس اخبار سفیر ... ... آپ دکھایا
خود شاہ رُوم دی جو کجھ حالت امر اکہوں تے لگی
مہبطِ علم مامور من اللہ جو رب تھیں سُن پاون

غبن مال سرکاری والا مجرم کر وکھلایا
جائیداد سب ضبط بھی ہو کے ملی سزا پھر سختی
اوہ بھی بچیا نہیں سزا تھیں کرنی دا کیں پایا
ہے اظہر سب دنیاں اندر ناواقف نہیں کوئی
جگ وِچ تے سچ سچ آکھ سُناون رب دی حکم بجاون

ڈاکٹر مارٹن کلارک صاحب نامی ایک مسیحی پادری کا حضرت مرزا صاحب پر ایک جھوٹا مقدمہ عدالت میں سازش قتل کا چلانا۔ جس سے خدائے کے فضل اور جناب ڈگلس صاحب بہادر ڈپٹی کمشنر ضلع گورداسپور کی منصفانہ تحقیقات سے حضرت جی کا عزت کیساتھ بریت پانا اور پھر بھی اپنے مخالفوں اور دشمنوں پر رحم کمانا۔

امرتسر اک پادری صاحب نے ناحق جھوٹ بنایا
عبد حمید اک شخص نے تائیں جھوٹ بیان سکھایا
اُس لکھوایا میں امرتسر قادیاں تھیں چل آیا
جاں میں برسرِ موقع آیا دل میرا لرزایا
سُن کے حالا خطرے والا دل اُس دا کملایا
سُن کے حالا صاحب ضلع نے جوشوں رنگ وٹایا
لے کر نال خیال صاحب نوں غیر ضلع دا آیا
گورداسپور دے وچ اعلیٰ افسر آہا ڈگلس نامی
پادری جی دے نال اک ٹولا آریاں تے عیسایاں
ڈگلس صاحب بہادر تائیں دعوی آ سمجھایا

دعوے سازش قتل اپنی دا مرزا جی تے چایا
وچ عدالت صاحب ضلع دی امرتسر بھگتایا
پادری جی دے قتل کرن نوں ہے مرزے بھجوایا
تاں ہیں پادری صاحب تائیں سب حالا بتلایا
تاں پھر وچ عدالت دعویٰ پادری آن چلایا
تے وارنٹ گرفتاری دا اوہ چاہے لکھوایا
تاں افسر گورداسپور دا دل لکھ حالا پہنچایا
صاحب بہادر عاقل عادل منصف طبع مدامی
آپہنچا گورداسپورے وچ خوشیاں کرن سوایا
جو سی قاتل نوں سکھلایا اُس نے بھی لکھوایا

جو بیان وچ امرتسر دے سی قاتل بتلایا
عیسایاں اوہ نہ رضی قاتل اپنے پاس رکھایا
حضرت آئے وچ عدالت پھر قائل ہو آیا
تن بیان جو اس لکھوائے جاں جاں سب آہے
شک پیا دل صاحب ضلع دے سُن کے طرز بیانی
ہے ممکن کوئی سکھلاندا ہے باتاں اس دے تائیں
پادریاں تھیں اس دے تائیں چاہئے جدا کرایا
پھر پولیس دا اعلیٰ افسر صاحب نے بلوایا
صاحب ضلع نے اس دے تائیں سب حالا سمجھایا
فرمایا اس مخبر تائیں ساتھ اپنے لے جاؤ
رب نوں حاضر ناظر جانوں سچ بیان لکھاؤ
تاں کپتان بہادر اس نوں نال اپنے لے آیا
پھر اس خوف خدا تھیں ڈر کے اصل بیان لکھایا
پادریاں سب فرضی قصّہ ہے مینوں سکھلایا
لالچ زر نقدی دے وعدے مینوں آن پھسایا
جو چاہن میں تھیں کہلاون آریہ اتے عیسائی
سی اک نام ہتھیلی اوتے پنسل نال لکھیا
جاں کپتان بہادر تائیں ہوئی تسلی پوری
ساری اپنی کارگذاری کیتی پیش ضروری!
اس بارے وچ مرزا صاحب ذرہ نہیں قصوری
پادری جو جو بات سکھاون سو سو ایہ لکھواوے
پھر تحریر ہتھیلی والی صاحب نوں دکھلائی
عبد رحیم اک دو جا وارث نیجا رحیم عیسائی
صاحب ضلع نے وچ عدالت جاں تصدیق کرائی
صاحب بہادر نے لکھ چِٹھا حضرت نوں بلوایا

اس نالوں کجھ ہور زیادہ اوتھے آ لکھایا
پھر حضرت نوں صاحب ضلع نے قادیاں تھیں منگوایا
اج بیان تریجا اس نے لماں درج کرایا
اکو وچے سنگ ملن نہ ہرگز رب نے ہوش بھلائے
ہر بندے شرح کیوں ہے زیادہ ایہ اظہار زبانی
یار اس نوں معلوم ہے زیادہ ڈر دا کہندا ناہیں
تاں ایہ سچ بیان لکھاسی ایہ صاحب نوں بھایا
اوہ صاحب کپتان بہادر جھٹ تشریف لے آیا
اوہ مخبر یا جھوٹا قاتل اس دے ہتھ پکڑایا
پھر اس تھیں اس قتل عزم دا اصلی حال لکھاؤ
تحقیقات مکمل کر کے پاس میرے لے آؤ!
نال محبت حق بیانی اصلے حال لکھایا
آکھن لگا ایہ سب دعوے فرضی گیا بنایا
نہ مینوں مرزے بھیجیا نہ میں مارن آئیا
مینوں کہیا اُن جان اپنی نوں چاہاں مار مکائیا
ایہ طولانی طرز بیانی ہمبرے وس ناں لگا ہی
وقت بیان ایہ بھل نہ جاوے یاد کرن نوں دسیا
نال خوشی دے صاحب ضلع دی پہنچا وچ حضوری
تے سمجھایا پادری والی بات ہے ساری کوڑی
پادریاں خود کر کے سازش کیتی کار فتوری
ات سبھنوں ہر پیشی وچ ہور بیان رٹاوے
دیکھو صاحب پادری جی دی ایہ ہے کارروائی
انہاں تناں کر کے سازش جھوٹی بات بنائی
اوس مخبر نے سب حقیقت تدوں کھول سنائی
عزت نال بریت والا خوش ہو حکم سنایا

صاحب بہادر نے فرمایا نہیں قصور تساڈا
پادریاں نے مخبر تائیں ڈریا اسی ڈاھڈا

شکل اس دی ویکھیں ول میرے وچ شک آیا سی پیدا
شکر کرو رب فضل کمایا ہوگیا سچ ہویدا!

پادریاں پر تسیں بھی جیکر نالش کرنی چاہو
دعویٰ وچ عدالت کر کے اپناں حق جتاؤ

حضرت آکھیا رب تساں پر فضل کریگا کافی
میں نہ نالش کرنی چاہاں بخشی معاف معافی

بے اجرت اک آریہ بالو کردار رہیا وکالت
کجھ کجھ مسلمان مولوی بھگتے رکھ عداوت

پادریاں دے دوست بن کے دتی گئی شہادت
مرزے بابت جھوٹ بولنا سمجھی انہاں سعادت

پر اپنے مرسل دا آپ خداوند حامی!
دشمن کجھ بگاڑ نہ سکے کھٹ گئے بدنامی

ڈگلس صاحب بہادر عادل اعلیٰ عدل کمایا
راج انگریزی رحمت ربدی ثابت کر دکھلایا

پیلاطوس ناؤں اس ڈگلس جنیگا عدل کمایا
نہیں مسیح موعود نوں اس نے دشمن دے ہس پایا

عزت نال بریت پا کے حضرت واپس آئے
میر علم پھر ڈگلس صاحب بڑے مراتب پائے

حضرت مسیح موعود کی طرف سے دین اسلام کی حمایت کیلئے اشتہار اصلح خیر اور خودغرض ومتعصب مولویوں کی طرف سے اس نیک کام سے انکار و اظہار عناد و بیر۔

پاک ارادت حضرت اقدس اک اشتہار چھپایا
صلح خیر اس اشتہار دا اعلیٰ نام رکھایا

اس وچ مسلم مولویاں نوں حضرت نے جتلایا
دین محمدی غیر مذاہب چاہن ٹھیک مٹایا

اس عاجز نوں دین دی خاطر ہے رب نے پہنچایا
ہے اس دا اس عاجز اوپر فضل کرم دا سایا

اے پر تساں مخالف بن کے ناحق شور مچایا
کر کرتت ہمکے جھگڑے چاہو وقت گنوایا

جے بس سال کھڑو خاموشی بن کے مومن بھائی
تاں ہن غیر مذاہب دے سنگ قلمی کراں لڑائی

جیکر بخشی فتح خدا نے میتوں غیراں اُتے
تاں پھر سمجھو فضل الٰہوں دعوے میرے سچے!

اے بھائیو اس خاموشی وچ ہرج تساں نہ کائی
غیراں اوپر غالب ہوسی اسلامی وڈیائی!

نالے بچسو تسیں عذابوں ہوسی فضل الٰہی
میر علم پر مولویاں نوں اس گل دا اثر نہ ہویا کائی

ماہ اکتوبر ۱۸۹۷ء میں حضرت اقدس کا ملتان میں ایک شہادت کیلئے تشریف لیجانا اور واپسی پر چند روز شہر لاہور میں قیام فرمانا جاہل لوگوں کی بد اخلاقی اور ایک لنجے یا ٹنڈے جاہل کی حرکات ناقابلی یا نالائقی

اکتوبر وچ سن ۱۸۹۷ء بابت اک شہادت
پہنچے جا ملتان کچہری احمد مرسل حضرت

جاں ملتانوں دل وچ دے حضرت کیتا پھیرا
راہ اندر لاہور شہر وچ کجھ دن کرن بسیرا!

وچ لاہور دے جس راہ گزری حضرت دی اسواری
ناحق لوگ سناون گالی کارن دل آزاری!

بُرے بُرے الفاظ سناون سیٹیاں نال بجاون
فحش پکارن تالیاں مارن بے حد شور مچاون!

سی اک ٹنڈا بازو لنجا وڈھیا ہویا پنجا!
اوہ بھی ناحق شور مچاوے بولے گندا مندا

وچ مسجد دیاں سیڑھیاں اوپر ٹنڈی باہنہ نوں جھلے
چنگی باہنہ پر ڈنڈے وانگوں مارے نالے پٹے

ٹنڈا چک لنجہ بازو جھنگے اوتے مارے
آکھے مرزا نٹھ گیا ہے پٹ پٹ کرے پکارے

روندا ہے پڈے گندے بندے واپس مڑ سدھائے
میر علم وچ قادیاں حضرت تشریف لیائے

مغرور وخود پسندوں کا مسیح موعود سے انکار اور خدا کی طرف سے وما کنا معذبین حتی نبعث رسولا کا طاعونی رنگ میں اظہار۔ گورنمنٹ کی طرف سے خیر خواہی اور بدظن و بدباطن لوگوں کی گمراہی پھر حضرت مسیح موعود علیہ السلام کا کتاب کشتی نوح لکھ کر شائع فرمانا۔ اور بہت سے گمراہ لوگوں کو راہ راست پر لانا

جاں لوکاں مسیح موعود نوں ہو منکر جھٹلایا
تاں لوکاں دے سمجھاون کارن غضب الٰہی آیا

ہر مرسل دے وقت زمانے اللہ قادر باری
ہن مسیح موعود دے ناہیں منکر ہو کے بیٹھے
شکھ وسکھ دے پنجاب اُتے چڑھیا غضب قہاری
بحر غضب طوفانی چڑھیا ماریاں داہڈیاں چھاٹاں
بیحد خلقت مار مکائی وچ شمار ناں آئی
گورنمنٹ نے رعایا اُتے اکثر رحم کمایا
ڈاکٹراں نے علمی عقلی سارا زور لگایا
آٹے وچ دوائیاں پا کے چوہیاں نوں کھلوایا
فینائل وچ پانی پایا وچ گھراں چھڑکایا
مرن لگن جس گھر وچ چوہے لوکاں نوں سمجھایا
باہر بستیوں کھلی ہوا وچ جا کے کرو بسیرا
دے پر اکثر جاہل لوکاں الٹا مت پکایا
کھوہواں وچ دوائیاں پا کے کر دے نے ویرانی
نہ کوئی چوہا مار اساں نے پاپ سراں پر لینا
جاہل لوکاں وچ بستیاں بدظنی پھیلائی!
ہے انہاں وچ کھوہواں پائی ایسی سخت دوائی!
وطنی بھائیو ڈاکٹراں دی گل نہ منوں کائی!
بدظنی تھیں جاہل خلقت تلخی دے وچ آئی
جان جاہلاں دی پاک مسیح نے سمجھی کار روائی
کشتی نوح اس نام رکھایا تے جلدی چھپوائی
ایہ طاعون خدا دی بھیجی ہے دنیاں تے آئی
کرن رعیت دی رکھوالی عادل شاہ ہمیشہ
نہیں کردی سرکار انگریزی کسی دی بدخواہی
مسلمانوں کرو نہ بھائیو رب دی حکم عدولی
جدوں وبا کوئی ظاہر ہووے موجب امر الٰہی

لوکاں دے سدھاون کارن سنت رکھی جاری
پیئے اوہناں دیاں بیڑیاں اتار غضب آکھوں سٹے
آیائی طاعون تباہی بنی مصیبت بھاری
مغروراں دے بیڑے ڈبے لاڑے سنے براتاں
اے پر غضب الٰہی اگے پیش نہ چلے کائی
خاص محکمہ ڈاکٹراں دا کوشش کرن لگایا
پائیاں کھوہاں وچ دوائیاں پانی صاف کرایا
تاراں والے رکھ پنجرے عام چوہا پکڑایا
بدبو مول نہ پھیلے گھر وچ نسخہ خوب بتایا
چھوڑ دیو اس گھر وچ رہناں عمدہ راز بتایا
تا طاعون نہ پاوے آ کے گرد تساڈے گھیرا
آکھن نے ایہ ڈاکٹراں نے الٹ گیان چلایا
ہرگز ایسے کھوہاں توں جیوں اساں نہ پینیاں پانی
نہ اساں گھر بار چھڈ کے وچ اجاڑاں رہنا
ڈاکٹراں دے کہنے اوتے عمل نہ کرناں رائی
جس پانی نوں پی کے پاسن اکثر لوگ تباہی
جے مجبور کرن اوہ آ کے تاں پھر کرو لڑائی
ڈاکٹراں اُتے حملے کیتے شورش کر دکھلائی
جاہلاں دے سمجھاون کارن تُرت کتاب بنائی
وچ کتاب دے پاک ہدایت لکھ شائع کروائی
شاہاں اُتے بدظن نہ ہرگز ہونا میرے بھائی
عقلمند کوئی یار نہ سکے چڑھائی تے تشر
ایہ بدظنی جاہل لوکاں ناحق ہے پھیلائی
وچ حدیثاں پڑھ کے دیکھو ہے حکم رسولی
مومن روحانی جسمانی فوراً کرن معذولی

ہور گراں وچ گلی کوچیاں کرن صفائی پوری
وچ نمازاں کرو دعائیں کر کر گریہ زاری ہو ہو
اللہ اتے رسول اللہ دی سچی تابعداری
حفظ صحت دی بابت جو ہے انتظام سرکاری
وفضل الٰہی سمجھو بھائی ایہہ شاہی انگریزی
کل نبیاں رشیاں منیاں ہے ایہ حکم سنایا
پر بھائیو بیماری والی بستی دے باشندے
بالکل وچ پنجاب دے نہیں جدوں طاعون سدھائی
تابعدار محمدؐ دی ہو کے ربی حکم سنایا
خاص نشان عیاں الٰہوں اکثر گئے وکھائے
چند تے سورج گرہن پائے وچ رمضان مہینے
میری امت تھیں اک ہادی حضرت مہدی آسی
اوہ فرمان رسول اللہؐ دا حق نے کیتا پورا
خاص شہادت قادر والی منن وچہ نہ آئی
دین ولوں کر لاپرواہی لوکاں حرص ودھائی
ات سببوں جگ وچہ ہویا نازل غضب الٰہی
قادیاں وچ آرام رہیگا عام جگت دی نسبت
وچ طاعون اگر کجھ مومن جگ تھیں رحلت پاسن
ہے آفت دروازیاں اوراں عجز دوں دور ہٹاؤ
مفسد لوکاں سن کے خبراں نور نہ کیتی ذرہ!
تاں دنیا اُتے نازل ہویا آ کے قہر قہاری
ہن بھی لابھہ دعا کجھ ناہیں زیادہ اساں غریباں
فضل خدا ہے سچی توبہ بدیاں تھیں ہٹ جاناں
کشتی نوح جہاں شائع ہوئی پڑھو منصف لوکاں
مہدی موعود مسیح نے کشتی نوح بنائی

سچی توبہ کراں گناہاں تھیں ہوسی فضل غفوری
زاری زباناں جاری رکھو کلمہ استغفاری
کرو کھلاؤ نہ چیر لاؤ ہوسی فضل غفاری
اس تے عمل کماؤ سب شتاب کر کے برخورداری
ناحق بدظنی کر کے نہ دکھلاؤ تیزی
وچ وباواں کھلی ہوا وچ رہنا ہے فرمایا
دوجی بستی وچ نہ جاون لیکے عنصر گندے
میں لوکاں نوں امر الٰہوں سی ایہ خبر پہنچائی
پر لوکاں نے منکر ہو کے قدر نہ ہرگز پایا
پر منکر بدقسمت لوکاں اوہ بھی سب جھٹلائے
پاک محمدؐ سی فرمایا کامل نال یقینے
چن سورج نوں وچ رمضانے تاں گرہن لگاسی
پر مغروراں باہجھ شعوراں اوہ بھی سمجھیا کوڑا
ہنسی ٹھٹھے وچ گنوائی حق دی صاف گواہی
ظلم ستم دن رات کماون ذرا خوف نہ کائی
زلزلے تے طاعون وبا نے کیتی بہت تباہی
تے میری وچہ چار دیواری رہسی ربدی رحمت
خاص شہید اوہ سمجھے جاسن جنت وچہ بسدا ہاسن
ورنہ ویلے گذر گئے نوں پھر ناحق پچھتاؤ
لاپرواہی کر دکھلائی منکر ہے مقررہ
بیماری بربادی کیتی بنی مصیبت بھاری
حفظ صحت بھی لازم جانو منوں حکم طبیباں
پھر تدبیراں شاہی اُتے چاہیئے عمل کماناں
فوراً اوہناں نے عمل کمایا دور ہٹایاں روکاں
بچ گئے اس وچ جو ہٹنے والے ہویا فضل الٰہی

بد باطن مفسد لوگوں کی طرف سے مذہبی آڑ میں ناحق حکام وقت کی بیجا شکایات اور حضرت مسیح موعود کی طرف سے مفسدونکو فسادات سے باز رکھنے کی ہدایات مگر مفسدونکی لاپرواہی۔ پھر اجراء پریس ایکٹ حسب ضرورت احسن انتظام شاہی قائم ہونا

لیکچرار طرار جو آہے فتنے پاون شالے
اوہ مذہب نوں آڑ بنا کے کرن کوتے چالے

جو جاہل بد باطن آہے ہر مذہب دے اندر
انہاں نوں بھڑکاون مفسد بن کے شکل قلندر

اکثر غیر مذاہب دے حق کردے سخت کلامی
ہر مرسل ربانی دی اوہ ہتک کردے رہن مدامی

کل رسولاں مقبولاں نوں آکھن جھوٹے ظالم
گندے مضموناں تھیں بھردے اخباراں دے کالم

جب کوئی مومن دکھیا ہو کے سچ جواب سناوے
نقص اونہاں دے اونہاں تائیں لکھ پڑھ کے جتلاوے

تاں بھی باز نہ آون مفسد الٹی رہن دوہائی
کہن حکومت انگریزاں دی ساڈی شان گھٹائی

جاہل سن سن سخن اونہاں دے ناحق جوش دکھاون
بد اخلاقی آپ کماون شاہی نقص بتاون

رت سبیوں ملک ہند وچہ شورش بھڑی ترقی
پاک مسیح موعود نے جاتا ایہہ شورش نہیں اچھی

تاں حضرت نے عرضی لکھ کے لاٹ صاحب ول گھلی
اس وچ صاحب بہادر تائیں لکھی خوب تسلی

ایہہ شورش جو ملک ہند وچہ ہے لوکاں پھیلائی
مذہب نوں اک آڑ بنا کے ناحق شورش پائی

اس شورش دے دور کرن نوں اک قانون بناؤ
جس بھتیں ملک امن وچ وسے اس تے عمل کماؤ

ہر مذہب دے لیکچراراں نوں شاہی حکم سناؤ
دل آزاراں تقریراں تھیں تاں دل کسے دکھاؤ

اس عرضی وچہ تن تجویزاں کیتیاں عرض ضروری
تاں چوں جیکوئی آوے وچہ پسند حضوری

اوّل ایہ تجویز ہے بہتر جے منظوری پاوے
تحریراں تے تقریراں دے اندر لازم رکھیا جاوے

ہراک مذہب خوبی اپنی بیشک کھول سناوے
بر غیراں پر سخت کلامی مول نہ کرنی پاوے

جیکر ایہ تجویز نہ اچھی تاں پھر عرض ہے دوجی
ہر مذہب دی ملک ہند وچہ ہے اتھیں بہبودی

لفظ جو اپنے مذہب دے لو جیہ اظہر پایا جاوے
او ہاجے وانج غیر مذاہب نظر کسے نوں آوے

تاں اوہ کھول زبان طعن دی نال کسی دکھاوے
اپنا حال سمجھ کے پہلے فیر زبان ہلاوے

ایہ تجویز سمجھ کے بہتر جے احسان کراؤ!
انشاءاللہ اس تجویزوں امن زیادہ پاؤ!

ایہ بھی جے کر غور کرن تھیں وچہ پسند نہ آوے
تاں فر ساں تجویز تریجی جے کر تساں نوں بھاوے

بعد پستا تمام ہند وچ جاری کیتی جاوے
ہر مذہب سرکاری حکموں اس تے عمل کماوے

ہر مذہب دے پیروکاراں نوں ایہہ حکم سناؤ
اپنی اپنی کتب مسلمہ دی فہرست بناؤ

اوہ فہرست درست بنا کے سرکارے بھجواؤ
پھر تحریراں تقریراں وچ اس تھیں باہر نہ جاؤ

ایہہ تنے تجویزاں لکھ کے لاٹ صاحب ول پایاں
شوخ پریس تے تیز اخباراں وچہ ضمانت آیاں

۱۸۹۸ء میں ایک عیسائی مرتد کیطرف سے حضرت محمد مصطفی صلعم کے ازواج مطہرات کیخلاف ایک مصنفہ کتاب اور ایک لاہوری انجمن اسلامی کی طرف سے بحضور گورنمنٹ انگریزی کتاب مذکور کی ضبطی کیلئے درخواست و فریاد۔ مگر حضرت مسیح موعود علیہ السلام کی طرف سے اس کتاب کی تردید میں ایک پختہ اور مکمل جواب

اسلاموں کوئی ہو برگشتہ سی بنیاں عیسائی
تاں اس نے عیسائی ہو کے اک کتاب بنائی

پاک محمد عربی بابت طعنیوں قلم چلائی
نال ہی اس دے ازواجاں تے تہمت بہت لگائی

نادانی تھیں سخت کلامی شائع اوس کرائی
اکثر مسلماناں تائیں پڑھ کے غیرت آئی

انجمن اک اسلامی نامی وچہ لاہور جو آہی
اس نے وچہ سرکار انگریزی عرضی لکھ بھجائی

اس انجمن اس عرضی دے وچہ غرض ایہا جتلائی
اس کتاب تھیں مسلماناں نے ہے تکلیف اٹھائی

ناحق ہتک دیکھ نہ سکن اسلامی شیدائی
ایہ کتاب ہن حکم حضوروں چاہیئے ضبط کرائی

قادیاں وچہ پاک مسیح نے جاں ایہ گل سن پائی
انجمن والی کارروائی وانج پسند نہ آئی

تاں حضرت نے لکھ کے عرضی پہلی ڈاک چلائی
گورنمنٹ نوں اس عرضی وانگ سچی راہ سمجھائی

اس کتاب دے ضبط کرن نوں جو عرضی سی آئی
ہے اسلام مکمل مذہب سچا دین الٰہی!
ہاں تردید ہے لکھنی لازم چاہیئے فضل الٰہی
آسی سچ جھوٹ ٹلنس جاسی ہوسی فضل الٰہی
ایہ تجویز مدلل اکمل گورنمنٹ نوں بھائی
انجمن لاہور دی عرضی واپس موڑ ہٹائی
حضرت نے تردید لکھن نوں فوراً قلم اٹھائی
نال ہی حضرت نورالدین نے فصل خطاب بنائی

اس وچ کمزوری اسلامی ناحق ہے وکھلائی
اس کتاب نوں ضبط کرائیے اساں نہ حاجت کائی
انشاء اللہ جلدی ہوسی اظہر نور صفائی
فضل الٰہوں سچ دے اگے جھوٹ نہ اڑسی رائی
خوش ہو کے پھر اس عرضی دی منظوری فرمائی
تے درخواست حضرت جی دی النسب سمجھ رکھائی
ہر صورت تثلیث تے غالب کر توحید دکھائی
جواب جس دا لکھ سکے نہ ہن تک لوگ عیسائی

جماعت احمدیہ کی شیرازہ بندی اور آپس میں رشتے ناطے کرنے میں سچی خورسندی کا نمونہ

حضرت احمدؑ وعظ سنایا سنو جماعت ساری
احمدیاں سنگ غیر احمدی دلوں نہ الفت کردے
ہے لازم سب رشتے داراں نال محبت رہناں
کیوں غیراں نوں لڑکیاں دیکے وچہ مصیبت پینا
غیر احمدی لڑکی جے کر احمدیاں گھر آسی
پر جے لڑکی احمدیاں دی غیراں دے گھر جاسی

بہتر ہے آپس دیو وچ کرنا ناطے رشتے داری
ظاہر مٹھیاں کردے باتاں اصلی وچوں سڑدے
پر غیراں نے اک دوجے نوں چنگا مول نہ کہناں
ویلا گذر گیا جد بہتوں لینوں ہوگیا دینا
اوہ رہ کے وچ احمدیاں دے نور ہدایت پاسی
بیگانے نت کرسن طعنے اوہ آرام نہ پاسی

حضرت مسیح موعود علیہ السلام پر خدا کے فضل سے نزول برکات و رحمت اور گورنمنٹ انگریزی کو نشان بینی کی دعوت!

حضرت نے لکھ کے خوش خبری گورنمنٹ نوں بھیجی
دیس راج وچہ سکھ زیادہ کل رعایا پائے
مجھ عاجز نوں قادر نے مرسل ہے فرمایا

فضل خدا تھیں ملک ہند وچہ راج ہویا انگریزی
ہر مذہب نوں ہے آزادی کر کر وعظ سنائے
پاک محمد عربی دا اتباع بنایا

اس زمانے امت وچوں ہے مینوں وڈیایا
اک ضلع گورداسپور نہ وچ ہے تحصیل بٹالہ
قادیاں مینوں ہادی کر کے بھیجیا حق تعالےٰ
غلام احمدؐ ہے نام عاجز دا نہ الدین رکھوایا
میں مہدی اسلامی والا رتبہ رب تھیں پایا
عیسےٰ مہدی اکو ہادی جو سی آنے والا
قرآن پاک کلام خدا دی سبھنوں لکھوں سناواں
نہیں ضرورت دین دے کارن تیر تفنگاں والی
سویں قلم لوہے دی پھڑ کے لکھی براہین کامل
دس ہزار پھر نقد روپیہ سچ انعام لکھایا
جو کوئی شخص کتاب میری دی کر تردید دکھاوے
عالماں حق لیسناں تائیں پھر منصف ٹھہراوے
اس رحمٰن احسان میرے تے کیتے بے حد شماراں
پیشینگوئیاں امر الٰہوں جو میں آکھ سنایاں
اوہ سب میرے قادر مالک پوریاں کر دکھلایاں
میں قرآن کلام الٰہی ہر زم پڑھ پڑھ بتلاواں
نال نشان عیاں دکھلاواں جو قادر تھیں پاواں
ہے مینوں رب میرے کیتا کل جگت دا ہادی
جو چشمہ روحانی رب نے فضلوں کیتا جاری
فضل الٰہوں اس چشمے تھیں جیکر پانی پیوے
روحانی نعمت نہیں ہوندی حاصل باہجھ نصیبوں

امتی نبی بروزی مرسل ہے مینوں فرمایا!
ہے تحصیل بٹالہ دے وچہ قادیاں گراں اجالا
نہیں نویں کتاب لیایا ناں کوئی دین نرالا
میں احمدؐ دی وچہ غلامی تن من گھول گھمایا
پاک الہاموں شرف کلاموں بخشیا عالی پایہ
اوہ رتبے رب مینوں بخشے کیتے بھاگ اجالا
نال مسائل اتے دلائل قائل کر دکھلاواں
ہے حاجت بس حسب ضرورت قلمی جنگاں والی
دین محمدؐ دی سچا ثابت کیتا نال دلائل
ہے ایہ اشتہار چھپوا کے نال کتاب لگایا
بالنصف یا تریجا حصہ یا چوتھا جھٹلاوے
جے اسنوں ڈگری مل جاوے لے انعام سدھاوے
رحمت تے اکرام دمادم بھیجے وانگوں باراں
لکھ وکھایاں تے چھپوائیاں شائع خوب کرایاں
جن تے سورج آسماناں تھیں دتیاں صاف گواہیاں
ہے مذہب اسلام ہی سچا ثابت کر دکھلاواں
گورنمنٹ دا راج ہے رحمت رہے سدا چاہاں
تاں بھیجی ہے گورنمنٹ ول ایہ خوشخبری تازی
نال غور دے پرکھے اس نوں گورنمنٹ سرکاری
ایتھے اوتھے دوہیں جہانیں شاداں فرحاں ہووے
بس ایہ خوشخبری لکھ کے فارغ ہاں تبلیغوں

۱۸۹۸ء میں حضرت جی کا قادیان میں ایک پرائمری سکول کا جاری فرمانا اور فضل خدا سے حضورؑ کی زندگی ہی میں ہائی سکول تک ترقی و برکت پانا

حضرت پاک مسیح موعود نے دل وچ بات دِچاری
دنیا دی تعلیم انہاں وچ آہی جاری ساری
قادیاں دے وچہ اک مدرسہ ایسا کھولیا جاوے
دینی تے دنیاوی کورس پڑھ کے فیض اُٹھاوے
جاں حضرت ارشاد سُنایا مکتب ہوگیا جاری
بیکس عام یتیم زیادہ علمی فیض اُٹھاندے!
جو طالب اس مدرسے تھیں کامیاب ہوجاندے

جاری ہین جو کل مُلک وچ مدرسے سرکاری
ات سبتھوں دینی علموں نیچے رہندے ساری
احمدیاں دا جو جو بچہ اس وچ پڑھنے آوے
انشاءاللہ دین دنی وچ اعلےٰ عزت پاوے
پڑھاون نوں ہوئے مقرر عالم فاضل ساری
دوہیں جہانیں عزت پاندے دین اسلام سکھاندے
میٹرعلم وچ دین تے دنیاں اعلےٰ منصب پاندے

سنہ ۱۸۹۹ء میں بعض مخالفین کی طرف سے حفظ امن کے متعلق حضرت اقدس پر ناحق شکایت مگر خدا تعالیٰ کے فضل سے حضور کی بریت اور اعدا کی ذلت

کجھ مخالف لوکاں ناحق دعویٰ کردکھلایا
تحقیقات ہوئی سرکاری کجھ ثبوت نہ پائیا

آکھن مرزا حفظ امن وچ چاہے شور کرایا
تاں اوہ دعویٰ خارج ہو یا دشمن جھڑک ہٹایا

سنہ ۱۹۰۰ء میں عیسائی مذہب پر پھر ایکبار اتمام حجت اور بشپ صاحب لاہور کو خدائی فیصلہ کیطرف دعوت بشپ صاحب کی بیتابی اور مسیح موعود کی کامیابی

سی لاہور شہر وچ وڈا پادریاں دا افسر
اوہیں صاحب دِل حضرت احمد نے کے چھٹی پائی
سی لکھیا اس صاحب دِل حضرت احمد مرسل
یا لتیں بلوالومیںوں جتھے لکھو آساں!
صاحب بہادر پڑھ کے چٹھی جرأت مول نہ کیتی

بشپ صاحب سی عہدہ اس دا سی مشہور مناظر
ناں ہی نامی اخباراں وچہ اوہ چٹھی چھپوائی
آؤ ثابت کر دکھلاؤ اپناں مذہب کامل
ہیں اسلام نوں کامل مذہب ثابت کر دکھلاساں
سمجھ لیئی اُس حالت اپنی مٹھی رہ گئی میٹی!

اکثر اخباراں بھی لکھیا صاحب بہادر تائیں
پر صاحب خاموشی پکڑی ہرگز بولے ناہیں

بموجب حکم سرکاری سنہ ۱۹۰۱ء کی مردم شماری اور حضرت اقدس علیہ السلام کی طرف سے جماعت کے نام احمدی مسلمان لکھوانے کا اعلان جاری

گوشمار تمام رعایا حکم ہویا سرکاری
خادم میرے رہندے آہے جیہڑی جیہڑی تھائیں
حضرت دا اعلان مریداں جاں سبھ نے سُن پایا
میٹرعلم اس خاص حکم دے وچ سی ایہ مقصد اعلیٰ

تاں حضرت اعلان کرایا وچ جماعت ساری
احمدی مسلمان لکھاؤن اوہ سب اپنے تائیں
کاغذات سرکاری دے وچ احمدی درج کرایا
نبی محمدؐ تے احمدؐ دی ہووے شان اوجالا

حضرت مسیح موعود کے جدی مخالف رشتہ داروں کا مسجد کے دروازہ کے راستہ کے آگے ایک دیوار بنانا۔ اور حضور کو مع جماعت تکلیف پہنچانا۔ بحالت مجبوری حضور کا سرکار میں نالش کرکے مخالفین پر فتح پانا۔ اور دیوار کا گرایا جانا۔ خرچہ مقدمہ کی رقم وصول نہ کرنا بلکہ مخالفین کو معاف کر دینا

رحمت تھیں رب عظمت بخشے جاں مقبولاں تائیں
جاں احمد دی دین دُنی وچ دیکھی نیک نصیبی
راج انگریزی دے وچہ تیزی پیش نہ چلے کائی
اوکھی ہوئی جماعت احمدی بند ہویا جاں رستہ
رشتے داراں نوں تاں حضرت نرمی تھیں سمجھایا
پاک خدا دے گھر دا رستہ بند تساں کروایا
مومن لوکاں اُتے ناحق ایہ ناں ظلم کماؤ
تدوں مخالف رشتے داراں صاف جواب سُنایا
مسجد آون جاون والیاں ساڈوں بہت ستایا

تاں حاسد مقبولاں تائیں ناحق دیہن ایذائیں
تاں حضرت دے بنے مخالف رشتے دار قریبی
مسجد اگے رستے دے وچہ اک دیوار بنائی
دُوروں چکر کھا کھا آون مومن پاک سرشتہ
ہے ایہ تساں اساڈے تائیں ناحق دکھ پہنچایا
مومنین نوں اوکھیاں کر کے ہتھ تساں کی آیا
کھول دیہو راہ مسجد والا اجر الاہوں پاؤ
ایہہ رستہ ہے حق اساڈا حقے دے وچ آیا
نے نے بانگاں مارن سانگاں رب بھی نظر نہ آیا

اور ڈک سب کجھ سوچ سمجھ کے رستہ بند کرایا
تاں حضرت نے وچ عدالت دعوٰی کر دکھلایا
دیکھ موقع اس حاکم نے فیصلہ ایہ سنایا
بس ایہ ہن دیوار نکمی ترت گرائی جاوے
رستے وچ دیوار بنا کے گھتیا جنہاں پواڑا
ڈگ پئی کندھ مخالف رون آکھن ہن کیہ کریئے
میر عالم تاں حضرت جی نے سن کے گریہ زاری

نالش بے شک کرو اساں پرچے چاہو کھلوایا
تے پھر موقع دیکھن کارن حاکم قادیاں آیا
اس دیوار نے بیشک ناحق رستہ بند کرایا
تاں رستہ کولائی گھر دا جلد صفائی پاوے
کرو وصول انہاں دے پاسوں خرچہ ہرجہ سارا
ہرجہ خرچہ پیا جو ساڈوں ایہ ہن کتھوں بھریئے
رقم جو ہرجے خرچے والی بخش دتی اوہ ساری

سنہ ۱۹۰۲ء میں برائے تبلیغ یورپ و امریکہ وغیرہ رسالہ ریویو آف ریلیجنز کا اجراء اور اس میں کامیابی بفضل خدا

سن انی سو دو (۱۹۰۲) وچہ حضرت احمد مرسل باری
ریویو آف ریلیجنز اُس دا حضرت نام رکھایا
خود بھی اس وچ مضمون لکھدے آپے حضرت اقدس
اکثر قائل دل تھیں مائل ہووے فرنگستانی
آکھن جنہوں پسر خدا دا منے رہے قدیمی
یعنی جس نوں اسیں سمجھدے رہے خدا دا بیٹا
اسیں سمجھدے ساں اوہ زندہ اسماناں پر رہندا
اکثر دانشمند عیسائی پڑھ پڑھ ایہ رسالہ
اوہ رسالہ نور اوجالا ہے ہن تک بھی جاری

کیتا اردو تے انگریزی اک رسالہ جاری
ماہواری وچ ملکاں شہراں شایع کر پہنچایا
یورپ تے امریکہ والے پڑھ مضمون مقدس
پایاں اوس رسالے دے وچ برکاتاں روحانی
فقط نبی ہن ہویا ثابت کھل گئے کرم کریمی
اوہ انسان ہویا ہن ثابت تے نہ رہیا بھلیکھا
احمد اس نوں اکو زمیں وچ دفن ہویا ہے کہندا
لگ پئے سوچن وچ دلاں دے رستہ بخشش والا
انشاء اللہ جاری رہسی فضل کریسی باری

سنہ ۱۹۰۲ء میں عید اضحٰی کے موقعہ پر حضرت مسیح موعود کا خطبہ الہامیہ عربی زبان میں فرمانا اور اس خطبہ کو سنتے سنتے مومنین کا دل خدا کے خوف سے لرزنا

سن انی سو دو (۱۹۰۲) وچ بھائی عید الضحٰے جو آئی
خطبے وچ تقریر معلٰی حضرت نے فرمائی

اوہ تقریر معلٰی ساری عربی دے وچہ آہی
خطبہ پڑھدیاں شکل مسیح دی ایسی رب سجائی
ایہ تقریر ہوئی جاں شایع جگ وچ دھم مچائی
کل مخالف لوکاں اُتے ایسی ہیبت چھائی
ہے کردا ماموراں والی قادر پشت پناہی
وچ اس سال موعود مسیح دے ایہی دلنوں بھائی
چھوٹے چھوٹے جملے عربی لکھیے نال صفائی
نام انہاں دے عربی دے وچ لکھیے کر چتائی
اصلی ایہ گل سوچی دل وچ اس مرسل مولائی
حضرت نوں وچ دینی کاراں فرصت بہت نہ آہی

محویت وچہ مجلس ساری ہوئی سن شیدائی!
چشماں وچ غنودگی آہی چہرے نورانی!
پڑھن مخالف نادم ہوون پیش نہ چلے کائی
ہن تک کسے جواب لکھن دی جرأت مول نہ پائی
تے دشمن ماموراں والے پاون سدا تباہی
عربی بولی کل جماعت نوں چاہیئے سکھلائی
ہر ویلے جو چیزاں آون اندر کارروائی
ہر ویلے جو بولن مومن دقت ہوگ نہ کائی
عربی بولی قرآں والی سمجھ سکن سب بھائی
اے پر عربی احمدیاں نوں خوب طرح سمجھائی

بر بنائے احادیث صحیح دمشق کے مشرقی جانب پر کہ عین قادیان ہے بنیاد منارۃ المسیح

ہے جو بعض حدیثاں دے وچ ایہ بھی اک اشارہ
خوب بلند سفید رنگ تھیں اوہ والگ سی پیارا
علم جو ہے تعبیر الرؤیا جو اس نوں ہے پڑھدا
اوہ دلیلاں سن کے منصف چوں چرا نہیں کردے
مشرق تھیں اوہ مطلب لیندے ایہی خاص ترقی
سوا ایہ ساریاں صفتاں بنیاں مسیح وچ پایاں
پیشگوئی حدیثاں والی ہووے ظاہر پوری
رکھی سی بنیاد منارہ احمدیت دے بانی

شہر دمشقوں مشرق جانب ہوسی اک منارہ
کرسی اوس منارہ دے اوپر عیسٰے آن اتارا
اوہ ہے منارہ دے معنے خاص دلائل کردا
اتے بلندی دا اوہ مقصد عام مظاہرہ پڑھدے
کیتی دشمن مل جنہوں روکن مول نہ جاوے ڈکی
پر اوہ مورکھ انساناں دی سمجھ وچہ نہ آئیاں
قادیاں وچ پھر منارے دی رکھی نینہ ضروری
پر منار مکمل ہویا وچہ خلافت ثانی!

حضرت مسیح موعود علیہ السلام پر ایک شخص مسمی کرم الدین سکنہ بھین ضلع جہلم کی طرف سے عدالت میں دعوٰے ازالہ حیثیت عرفی

مگر بفضل خدا انجام پر باطل کو شکست اور حق کی نصرت و فتح یابی

کرم الدین اک جھوٹ جو لکھیا حضرت دا دل گھیا
ہے کذاب لئیم کرم دین تاں حضرت نے لکھیا

کرم دین خود لکھ کے جھوٹھی ہو گیا پھر انکاری
تاں کذاب لئیم دا جملہ ہویا اس تے جاری

کرم دین نے اس جملے نوں جاتا اکثر مندا
آکھے مرزے لکھیا مینوں جھوٹا بہت تے گندا

کرم دین نے ہتک عزت دی پھر نالش کیتی
جہلم نالش دائر کیتی سن لو پھر جو بیتی

حسب ضابطہ حضرت جی دل سمن ہویا جاری
ہوئی قادیاں تھیں دل جہلم حضرت دی تیاری

سفر اندر پھر احمدیت دی ہوئی بہت ترقی
جس اسٹیشن ٹھہرے گاڈی خلقت آوے لتی!

ماموراں دے چہرے اوپر برسے نور الٰہی
اکثر بندے زیارت کر کے پاون نور صفائی

جہلم دے اسٹیشن اوتے جس دم پہنچی گاڈی
زیارت کارن پاک مسیح دی مجمع ہویا بھاری

زیارت کارن خلقت آہی محویت وچ چلدی
پلیٹ فارم پر کھلوون کارن جگہ نہ ہرگز ملدی

اتنی بھیڑ کہ خلق اللہ دا انت حساب نہ آوے
گھوڑے گاڈی دی اسواری بھی چلنے نہ پاوے

صاحب ضلع نے اک افسر دی ڈیوٹی سی لگوائی
اس افسر نے کوشش کر کے خلقت ذرا ہٹائی

ہچ ہچ سی چلدی گاڈی خلقت کرے زیارت
اسٹیشن تھیں شہر تلک سی اکو جیہی حالت!

شہری اتے دیہاتی خلقت جھک گئی نال پریتی
اک ہزار انسان نے اُس دن بیعت آہی کیتی!

ول کچہری سبھے اوہ گاڈی سدھائی
حال مقدمہ سننے کارن اتنی خلقت آہی!

افسراں تائیں انتظام دا کرناں ہو گیا مشکل
خلقت وہندی ڈگ ڈگ پیندی آہی ہل چل

حاکم سی اوہ عاقل عادل اعلیٰ فہم اجالا
بری کیتا اس حضرت جی نوں سن کے سارا حالا

مڑ حضرت جی سن ہمراہیاں واپس قادیاں آئے
دشمن وچ دلاں دے بجھدے یاراں حمد بجائے

سنہ ۱۹۰۳ء کا آغاز اور احمدیت کی ترقی بفضل رب غریب نواز

سنہ ۱۹۰۳ سن اُنّی سو تن وچ بھائی سلسلے برکت پائی
پنج پنج سو وچ اک اک دن دے چٹھی قادیاں آئی

اعلے ادنے خلق خدائی جو جو رب نے چاہی
لکھ لکھ چٹھیاں کر کر بیعت پاک مسیح دل دعائی

خبر مسیح موعود دی پھیلی اندر براں بحراں!
بہت لوگ گئے بن احمدی اندر ملکاں شہراں

اس تھیں پہلے احمدی آہے کئی سو تک وچ گنتی
ہن اوہ کئی ہزاروں ودھ کے لکھاں تک جا پہنچی

حضرت شہزادہ سید عبداللطیف صاحب کا افغانستان سے حضرت مسیح موعود علیہ السلام کی خدمت میں قادیان آنا اور حضرت مسیح موعود کی بیعت کر کے واپس وطن کو تشریف لیجانا۔ وہاں کے مولویوں کی ناحق عداوت اور مولنا موصوف کی کابل میں سنگساری سے شہادت

ہے کابل دے راج اندر اک خوست نامی قصبہ
عبداللطیف سی بزرگ سید اس وچ نیک سرشتہ

آہا اس دا ادب کریندا خاندان سب شاہی
وچ دربار ہمیشہ اس نوں کرسی ملدی آہی

شاہ کابل دی تاجپوشی دا جشن جدوں سی ہویا
سید عبداللطیف دے ہتھیں شاہ سر تاج رکھویا

شاہی علماواں وچ اس دا اعلیٰ درجہ آہا
تاں حضرت سر تاج شاہاں دے ہتھیں دھردا آہا!

عالم فاضل پیر مکمل عابد زاہد پورا
کئی ملاں نوں لکھن نہ دیندا فتوے بے دستورا!

مولویاں نوں ات سببوں اکثر رنجش آہی
لے پر عالم کامل اگے پیش نہ چلے کائی!

سن تیراں سو گیارہ ہجری آہا جس زمانے
گرہن لگے چن سورج تائیں اندر ماہ رمضانے

پیشنگوئی محمد صلعم سی ایہہ ظاہر کریندی
ایہہ نشان جو ہوسی اظہر سمجھو آ گیا مہدی

عبداللطیف نشان ویکھ کے دل وچ فکر دوڑایا
آکھے یارب گرہن تے لگ گئے مہدی کیوں نہ آیا

نو دس سالاں فکر تے غم وچ اس دا وقت ونجایا
اوڑک شاہ تھیں لئی اجازت حج کرن سدھایا

کابل تھیں آ گیا پشاور پھر اگے ول چلیا
اتفاقاً اک احمدی اسنوں رستے دے وچ ملیا

جاں مہدی دیاں باتاں چھیڑیاں احمدی آکھ سنایا
اوہ مہدی ہے حضرت احمد جو وچ قادیاں آیا

غلام احمد ہے اسم مبارک قادیاں دا باشندہ
قوم مغل تے عابد زاہد رب دا مخلص بندہ

جس نے اپنے دعوے بابت لکھیاں بہت کتاباں
نور ظہور جنہاں تھیں ہووے مانند ماہ تاباں

اُسے اُتے قادر رب نے اعلیٰ افضل کمائے
جو الہام اس شائع کیتے وچ ظہور اوہ آئے

قادیاں خاص تے گرد نواحی دیون لوگ گواہی
بچپن تھیں ہے عابد زاہد اوہ مرزا مولائی

احمد لکھنیا میں ہاں مہدی تے عیسیٰ بھی جانوں
صورت سیرت خاص نبیاں کیہ دلاں نوں لیاوے
اس جیسا اج جگ وچہ ناہیں مددگار اسلامی
احمدیت دیاں کجھ کتاباں پاسوں کڈھ دکھایاں
عبداللطیف تے ایہہ خوشخبری تن من وچ سمائی
مہدی والی کرکے زیارت آکھے تکے جاساں
اڑتالیوں گڈی چھڈی ٹم ٹم وچہ سدھایا
آ مہدی دی زیارت کیتی ٹھنڈ پئی وچہ سینے
ویکھن جاچن پرکھن کارن ٹھہریا کجھ مہینے
حج دا وقت گذر گیا ایتھے پہنچ نہ سکیا مکے
صحبت مہدی دی وچ رہ کے راز کھلے عرفانی
مہدی نال محبت کرکے ہوگیا علم زیادہ
اوہ چاہے ہن دیس اپنے وچ جلدی واپس جاواں
اس تبلیغ تھیں مولا میرا ایں پر ہوسی راضی
پھر مہدی دی خدمت وچ عجزوں عرض گذاری
قادیاں وچ آ گیا مہدی جا خوشخبر سناواں
سن کے عرض رہے چپ حضرت تے کجھ ناں فرمایا
فرمایا جو وطن ٹرن دی تیں ہو خواہش کردے
ہے مشہور حکومت وچ عامی سخت طبع افغانی
جنہاں ہن تک سنی ناں سمجھی ایہہ عظمت قرآنی
اپنی حالت ظاہر کرسو اپنی جدوں زبانی
جو قائل نہیں اس مہدی دے جس تلوار چلانی
بیشک اک دن سب دنیا وچ احمدیت ہی چھانی
تدوں لطیف گذارش کیتی اے مرسل سبحانی
خوش ہوکے ہن رخصت کیجے اے رہبر روحانی

تے لا مہدی الا عیسیٰ اک شخص ہے مانوں
قرآن خوانی طرز بیانی نور عجب برساوے
ہیں بھی ہاں اک ادنیٰ خادم شامل وچ غلامی!
جاں اس پڑھیاں بیتیاں وچ تکیں واہ وا دلنوں بھایاں
ریل گڈی وچ چڑھ کے ہویا قادیاں ول راہی
جے کر ہاں جیہ زیارت جاساں دلوچہ چین نہ پاساں
شوقوں پینڈا جلد مکایا فوراً قادیاں آیا
صورت سیرت پاک مسیح دی تکی دلدے نال آئینے
بعد تسلی بیعت کیتی کامل نال یقینے!
پاک مسیح دی صورت سیرت ہر دم پیار رکھے
تن من خوب منور کیتا پاک علم قرآنی
ہن ہویا تبلیغ کرن دا دل وچ خاص ارادہ
تے مہدی دی آمد والی خوشخبری پہنچاواں
سارا ملک کریسی بیعت کرکے عجز نیازی
جے ارشاد کرو یا حضرت وطن ٹراں اک واری
تے انعام خداوند کولوں رہیں جیہا نہیں پاواں
پھر جو کجھ قدرت سمجھایا اوہا آکھ سنایا
نظر آون تکلیفاں بلکہ اندر ایس سفر دے
جو تساں تبلیغ ہے کرنی اونہاں بری منانی
سن خوشخبری مہدی والی قدر انہاں کی پائی
تاں پھر ظالم ختم کریسن ظلموں ایہہ زندگانی
لا اکراہ فی الدین دی آیت کیونکر جاسی مانی
پر اوہ اجے وقت نہیں آیا اے میرے لجانی
ہیں تبلیغ حقانی اوپر جان کرساں قربانی
کرو دعائیں وچ قسمت ہووے پاک شہادت پانی

کر اصرار گزارش کیتی اوڑک حضرت مانی!
السلام علیکم کہہ کے مل مل وچھڑے جانی
سید صاحب کجھ دن ٹھہرے رستے وچہ پشاور
اوہ خط لکھکے پہلی ڈاک شاہ کابل ول پایا
جو خط لکھے خوست جاکے اوہ جا پہنچے شاہ نوں
مولوی جی نہیں مکے پہنچیا قادیاں تھیں مڑ آیا
قادیاں تھیں اوہ کرکے بیعت آگیا وچہ خوست
جو جو لکھے دلائل خط وچ معلم ہوندے سچے
ملاں لوکاں ایہہ گل سن کے شاہ نوں آکھ سنایا
اوہ کہندا ہے کافراں اُتے نہ تلوار چلاؤ
کافر آپ کرن جے حملہ مسلماناں دے اُتے
ایسا مہدی نرم طبیعت سانوں بھلا نہ بھاوے
ہے بہتر جے مولوی تائیں پکڑ حضور لے آوے
جے کر سچی توبہ کرسی دیناں بخش ضروری
شاہ کابل نے مولوی جی نوں تاں پھر پکڑ منگائیا
شاہ آکھے اس مولوی دلوں ہنوں بدبو آوے
سن کے شاہی حکم سپاہی لیگئے بندیخانے
ملاں لوکاں اُس صادق نوں ڈاہڈے دکھ پہنچائے
بندیخانے در در خانے حالا سید والا
مولوی نوں پھر شاہ کابل نے وچہ قلعے منگوا کے
گھر دے نیڑے قید کرایا دور ہٹا کے رکھے
شاہ آکھے اے مولی صاحب کیوں تکلیف ہویاند
شاہ آکھے تسیں حج کرن نوں سی ساتھیں سدھارے
مولوی آکھے قادیاں جاکے زیارت مہدی کیتی
جیکر رہی حیاتی باقی حج کرن نوں جاساں

وقت وداع طرفین دی چشموں جاری ہویا پانی
عبداللطیف صاحب اج پائی قادیاں تھیں روانی
نے حالا سب قادیاں والا خط وچہ لکھیا ظاہر
جس دا کجھ جواب ناں آیا سمجھے گیا دبائیا
شاہ پڑھ کے متحیر ہویا پچھیا پھر علماں نوں
خود مرزا دی کرکے بیعت ایہہ خط ہیں ولی پایا
تسیں دسو اوہ دین نبیؐ دا دشمن ہے یا دوست
تسیں دسو ہن فتوے شرعی مولویاں دے نیچے
کفاراں سنگ جنگ کرناں ہے مرزے نے تلایا
جب لگ کافر کرن نہ حملہ تسیں نہ ہتھ اٹھاؤ
تاں پھر حملہ روکن کارن چاہیئے کافر کٹھے
جوش جہادی ٹھنڈا ہوسی ملک تباہی پاوے
تے اس نوں اس مہدی دلوں توبہ جلد کراؤ
تے جیکر کجھ عذر کریسی سمجھو سخت قصوری
جاں اوہ وچہ کچہری آیا شاہ نے مکھ بھنوایا
آکھو بیعت قادیاں والی توڑ کے منہ دکھاوے
مولویاں دے آکھے لگ کے قید کرایا شاہ نے
آکھن چھڈ مرزے دی بیعت جان تری سکھ پاوے
جدوں وڈھ عذاباں دلوچ گذرے سخت کوسالا
سخت زنجیر کٹی ہن بختہ سر پیراں تک لا کے
حال تکھے نت مولوی والا خود شاہ کابل آکے
مولوی آکھے ربدے عاشق دکھ ہمیش اٹھاندے
پھر کیونکر وچہ قادیاں جاکے اتنے ماہ گذارے
صحبت پاک نبی دی وچ جو دی مدت بیتی
تے جیکر مل گئی شہادت پوری بخشش پاسیاں

شاہ آکھے دربار میں بیٹھے سارے مُلّاں قاضی!
جے او ہ اس دا دعویٰ سچا پاؤن وچہ کتاباں!
سُن کے آکھیا مولوی جی نے سن ای شاہ کابل
مہدی بابت نال انہاں دے بیری بحث کراؤ
سچا جھوٹا ثابت کر کے فیر انصاف کماؤ
تاں پھر ایہہ گل مولوی جی دی شاہ کابل من لیتی
یعنی آکھیا قاضیاں تائیں وچ قلعے دے جاؤ
جے اوہ ہووے سچا ثابت ایماں اُس تے لیاؤ
سُن ایہ حکم روانہ ہویا قاضیاں دا اِک ٹولہ
جا چوفیرے مولوی جی نے قاضیاں جھُرمٹ پایا
مولوی نے قرآنی حالے فوراً کڈھ دکھلائے
ہے عیسےٰ مریم دا بیٹا نبی خُدا دا سچا
جو وعدہ موعود مسیح داسی قادر فرمایا
احمدؐ پر بطفیل محمدؐ فضل کیتا رب باری
احمدؐ پیروی تن من دہن تھیں پاک نبیؐ دی کیتی
چن سورج نوں لگے گرہن اشد لوچہ زمانے
سن تیرہ سو گیارہ ہجری لوچہ گرہن ستی لاگے
حج رُکے طاعون بھی پھیلی گئے پہاڑ اوڈائے
ثابت ہوگیا کل زمیں پر بھی غلبہ دجالی
نال دلائل مہدی کیتی اظہر کسر صلیبی
قاضی بولے احمدؐ مرزا ہے جے سچا مہدی
کیوں نہیں احمدؐ تیغ پکڑ کے کافر قتل کریندا
کیوں نہ ختم کیتے اس سنگر کل جگت وچ بھڑ کے
ویہو جواب پا چھڈو بیعت قید دل ملے خلاصی
مولوی جی نے آکھہ سنایا تجھہ کرو سب قاضی

اس مہدی دے نال تساں کیوں رکھدے نا راضی
تاں کیوں یاد کریون اُس نوں بُریاں نال خطاباں
وچ دربار تساڈے جو جو ہوون عالم کامل!
اوّل قرآن بعد حدیثاں سُن لو تے سُنواؤ!
سچ اُوتے ایمان لے آؤ جھوٹوں بچ بچاؤ
وقت فجر دے وچ کچہری شاہ نے ایہ گل کیتی
مولوی نال مکمل فیصلہ کر کے حال سُناؤ
جیکر ہووے جھوٹا ثابت شرعی حکم لگاؤ
آتش حسد دلاں وچ بھڑکے ہوون اگ بگولہ
آکھن زندہ ہے یا ناہیں عیسےٰ مریمؑ جایا
آسماناں اُتے سنے جسم کوئی کدی نہ ہرگز جائے
پر اوہ فوت ہویا دتح دنیاں وچ زمین دبنا
احمدؐ نے طفیل محمدؐ او ہا رتبہ پایا
حدیث اِمَامُکُمْ مِنْکُمْ والی پڑھلو کھول بخاری
احمدؐ کیتی سچے دل تھیں اللہ نال پریتی
جو تاریخاں وچ رمضانے دسیاں نبیؐ یگانے
قادر پاک منادی کیتی اے پرتیں نہ جاگے
چیرے بحر وگایاں نہراں دریا گئے سکائے
اے پر بیعقلاں لے سمجھاں ہوش نہ مول سنبھالی
جنہاں حق نہ اج پچھاتا سمجھو کور نصیبی!
کافر اندے سنگ اس مرزا دی جنگ نہیں کیوں ڈھنڈی
کیوں نہیں لُٹ کے مال اُنہاندے مولویاں نوں دیندا
کیوں نہ اس خنزیر بھی مارے وچہ اجاڑاں جا کے
ورنہ فتوے کفر لگیسی جان تساڈی جاسی
جیہڑا دین مناون کارن رب تھیوے راضی

لَا اِکْرَاہَ فِی الدِّیْن نوں پڑھ کے پورا عمل کماؤ
حق مسائل سچ دلائل نرم آنوں سمجھاؤ
اوہ مذہب کیوں ہوسی سچا ظلمے نال جو پھیلے
اج دنیاں وچ حضرت احمد پڑھ قرآن سمجھاندے
اس حامی اسلام نے لکھیاں برحق بہت کتاباں
قلمی جنگ ہے کرنا مہدی ایہا برحق جانو
تیغ دا کم قلم تھیں کیتا مہدی فضل الٰہوں
بولیا اس تقریر نوں سن کے جو سی قاضی مہتر
اس قاضی نے شاہ کابل نوں فیصلہ آن سُنایا
اوہ تے حضرت عیسےٰ نوں بھی فوت شدہ ہی کہندا
اس کافر نوں مارن کارن ہرگز دیر نہ لاؤ
شاہ کابل تے فتوی سُن کے آکھیا کرو شتابی
نڈھا بڈھا۔ نکا وڈا مقتل ول سد ہا دے
مولوی دے نک رسی پا کے سارے شہر پھراؤ
شاہ کیتا جاں حکم زبانی ترت منادی ہوئی
مولوی جی نوں شہر پھرا کے وچ میدان لے آئے
جیوں منصور انا الحق کہندیاں ناحق دِتا سُولی
گڈ زمین وچ مولوی جی نوں گردن رکھ لئی ننگی
بناں قاضیاں سخت نظارہ دیکھ نہ سکدا کوئی
ہُن کجھ شاہ بھی خوف تھیں دیکھ نظارہ ڈریا
ایہ نئیوں سنگسار کرن دا فتوی دِتا قاضی
خلعت فاخرہ پہن تے کر چل گھوڑے دی اسواری
اس ویلے بھی کرن جے توبہ پڑے مراتب پاویں
مولوی آکھیا سُن لے شاہا مڑ ایہ بات نہ کہنا
توں قاضی دا فتوی من کے کر جاری سنگساری

دنیا اندر دین دی خاطر ظلم ستم نہ ڈھاؤ
حق چمکا کے نور دکھا کے کھچ دلاں نوں لاؤ
سچ سناؤ حق منواؤ نال کلام رسیلے!
توحید دی عرفانی گوہر دنیاں وچ لٹاوے
جنہاں کیتے غیر مذاہب گھائل با ہجہ جواباں
دین دی خاطر ظلم کسی پر کرناں منع پچھانو
ناحق ظلم ستم جو کردے پھر گئے سچے راہوں
ہے ایہ شخص جہادوں منکر بے شک ہوگیا کافر
مولوی منع جہادوں کردا تاں کافر ٹھہرایا
ہن اس وچ ایمانی حصہ سانوں نہیں دسیندا
گردن تاک زمیں وچ دب کے پھر پتھر مرواؤ
جلد کرو اس سنگساری دی کابل وچ منادی
اج اوتھے اک مولوی کافر جانوں ماریا جاوے
پھر اُس نوں وچ مقتل گاہ دے گردن تک گڈاؤ
مقتل گاہ ول عام آبادی رواں شتابی ہوئی
دیکھ نظارہ دردمنداں دے دل درد دوں بھر آئے
تیوں اج پاک مسیح دے خادم سر تے موت قبولی
دردمنداں نوں دیکھ نظارہ بہت گذری تنگی
اے پر شاہی حکم تھیں فردی خلقت حاضر ہوئی
جا کے آکھیا مولوی جی نوں کیوں ہیں ضد پر اڑیا
اجے بھی چھڈ مرزے دی بیعت کر قاضی نور احمی
وچہ دربار ملے گی کرسی ویساں منصب بھاری
کیوں مرزے دی بیعت کر کے اپنی جان گنواویں
دنیاں بدلے دین گنوا کے کب لگ جگو جیر دسا
انشاء اللہ مرے اُتے ہوسی خاص فضل ستاری

ظاہر مُردہ باطن زندہ فضل الٰہوں تھیواں! — پی کے جام شہادت والا دوجے جہانیں جیواں
اٹھو کرو نساں جو کرناں جھگڑے ہور نہ چھیڑو — میرا اوائی ہے ربّ عالی اپنی جیبیں نبیڑو
جو چاہو سو ظلم کماؤ چھڈو کوڑ بکھیڑا — روز قیامت ہوسی معلوم سچا جھوٹا کیہڑا
عاشق صادق دی گل سُنکے شاہ قاضی ول آیا — آکھہ سُنایا ظلم انصاف نہیں توں چاہیں کروایا
پر جیکر ایہہ شوق ہے تیرا اٹھیاں ہے شرعی سچّا — مارا ٹھاکے اس بیکس پر توں ہی پہلاں وٹّا
ہوسی اندر درگاہ باری تیری ذمہ واری — جھوٹے دیو وچ دوہاں جہاناں ہوسی بہت خواری
ایہہ گل سن کے اس قاضی نے پتھر مار وگائیا — پچھے اُس دے حاضر خلقت پتھر مینہ برسائیا
اتنے پتھر برسے اوپر بن گیا ڈھیرا اوچیرا — تے کوئی لاش نکال نہ سکے اگ گیا شاہی پہرا
اس دنیا تھیں پاک شہادت پا کے ٹُریا پیارا — جا جنت وچ داخل ہویا پیر لطیف دُلارا
دن اگلے اس ناحق خونوں جب حکم قہاری — لے گئی کابل ہر گھر دے وچ ہیضے دی بیماری
نکا وڈا ادنیٰ اعلیٰ نہ کوئی رہ گیا خالی — ہر ہر گھر وچ سخت وبا نے کیتی خستہ حالی
کوئی کسے دی ذات نہ پچھے لے گئی آپا دھاپی — شہر تمام تباہ ہو جاسی ایہہ گل لوکاں جاپی
بہرے داراں وچ مصیبت خبر نہ رکھی کائی! — لاش شہیداں تدوں مریداں نال ادب فنائی
خوشبو لاش مبارک وچوں ایسی پھیلی آہی! — گویا عطر معطر دے وچ سی فضلوں نہلائی
حامی سدا شہیداں والا ہے خود حق تعالیٰ — عالم ہن ہور سناؤ حال مہدی والا

مقدمات کا سلسلہ جو جہلم میں شروع ہو کر بظاہر ختم ہو گیا تھا۔ اب گورداسپور میں پھر بڑے زور سے شروع ہوا۔

سی جو دعوے کرم دین دا جہلم خارج ہویا — اوہا وچ گورداسپور دے پھر مڑ اُس نے چھوہیا
اس جھگڑے وچ جرح نکمّی گذریا وقت لوھیرا — یعنی عرصہ دو سالاں تھیں بیتیا وقت گھنیرا
ہر پیشی تاریخ سُنائے حاکم کل یا پرسوں — وچ جرح کئی کاغذ کالے ہوون اک اک لفظوں
ہم مذہب کجھ اُس حاکم نوں آ دیہن صلاحیں — مرزا نوں خواہ اک دن ہووے قیدی کر دکھلائیں
حضرت جی نوں قید کرن دے جا وی لڈے پائے — یاراں غمخواراں نے سن کے حضرت نوں بتلائے
حضرت جی سن لیٹے ہوئے جوش نال اُٹھ بیٹھے — فرمایا اوہ شیر خدا نوں ہتھ لگا کے ویکھے

۱۹۰۷ء کے مختصر حالات اور بعض واقعات کے اختصاراً ارشادات

سن اُنّی سو سات عیسوی اندر ماہ ستمبر — ہوگیا فوت مبارک احمد پسر مسیح انور
سی ایہہ حضرت پاک مسیح دا چھوٹا صاحبزادہ — اٹھ سال تے چھٹے مہینوں عمر نہ ہوئی زیادہ
اٹھ برس تے چھٹے مہینے ایہہ فرزند مسیح دا — جا جنت وچ داخل ہویا پایا فرزند مجیدہ
ایسے برس وچ صدر انجمن شاخاں کیتیاں جاری — مرکز سب دا قادیاں آہا جتھے دفتر بھاری
پھر نذر صاحب اک عورت امریکہ تھیں آئے — حضرت نے سب قصے اُسدے ایہہ ثابت کر دکھلائے
ایسے سال پنجاب دے اندر شورش پھیلی آہی — فضل الٰہوں کسی احمدی نے شور نہ کیتا کائی
شاہ وقت دی سچے دل تھیں کیتی تابعداری — کل جماعت بیعت والے جیوں آہی اقراری
ایسی سال وچ ماہ دسمبر جلسہ آریاں کیتا — حضرت نوں لاہور شہر وچ سد بلایا میتا!
ہور بھی مذہبیاں ساریاں تائیں آریاں سد بلایا — حضرت نے خط سارا اُردو دے فرمکھ تھیں فرمایا
گو ہے آریاں دعوت کیتی کل مذاہب تائیں — لکھیا ہے ہر مذہب والے لیکچر کردا تھائیں
آریاں دی ایہہ جرأت سُنکے ہر مذہب ہے راضی — پر معلوم ہوندی ہے ایہہ گل کر سن دھوکہ بازی
پھر بھی حضرت نے لکھ مضمون جلسے وچ پہنچایا — پنج سو احمدی نت جلسے وچ ٹکٹاں لے آیا
اس مضمون وچ سی حضرت نے آریاں نوں سمجھایا — کل دنیا سنگ صلح کرن نوں جیکر قدم اُٹھایا
تاں پھر خوب مہذب ہو کے کرنی لیکچر خوانی — نہ ہووے دل تنگ کسے دا سن کے تلخ بیانی
سن کے آریاں پند نصیحت عمل ناں کیتا کائی — بلکہ خود پرچار کرن دی باری جس دم پائی
کجھ الفاظ کہے وچ نرمی پھر چڑھ گئی سرگرمی — لگ گئے کرنے سخت کلامی بہت جہالت بھرمی
پاک محمد صلی علیٰ نوں ذلون لگ گئے گالی — ساتھ ہی بہت کرن بے ادبی حضرت احمد والی
حضرت دے ارشاد مطابق احمدی کجھ نہ بولے — اے پر آریاں کن گن دکھا کے تولے پولے چھولے

۱۲ مارچ ۱۹۰۸ء کو سر ولسن صاحب بہادر فنانشل کمشنر صوبہ پنجاب کی قادیان میں تشریف آوری اور حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام کی ملاقات و خوش اخلاقی

سن اُنی سو اٹھ عیسوی مارچ دے دن آہے
حضرت جی نے کل جماعت استقبال نوں گھلتی
صاحب بہادر دی سن عرضے حضرت کیتی دعوت
ملنے صاحب بہادر تائیں جاں حضرت سدھائے
صاحب بہادر واہ وا عزت حضرت جی دی کیتی
حسب مراتب کرسیاں اُتے بیٹھے صاحب عزت
حضرت جی نے سلسلے والے حالے سب سمجھائے

جاں سر رلسن صاحب بہادر قادیاں دورے آئے
تنبو وچہ اسکول گڈایا کیتی دل لستی!
ملاقات پھر خود جا کیتی حضرت صاحب فراست
اٹھ ست دوست خاص عزیز حضرت دے سنگ آئے
خیمے دے دروازے اگے مل پئے نال پریتی
صاحب بہادر نے کجھ حالے پُچھے سلسلے بابت
صاحب بہادر نوں خوش آئے سنائے بھرم مٹائے

۲۶ ماہ اپریل ۱۹۰۸ء کو بوجہ جنابہ حضرت اُم المومنین کی بیماری حضرت اقدس کی معہ اہل و عیال لاہور کو تیاری سفر کیواسطے صبح کا انتظار مگر رات کو الہام ہوا (مباش ایمن از بازیٔ روزگار) آخر کار لاہور میں تشریف لیجانا اور حسب العادت ملانوں کا شور مچانا

حضرت اُم المومنین نوں آہی کجھ بیماری
یا حضرت لاہور چل کے کر داؤ کجھ کاری
سن کے عرض موعود مسیح نے منظوری فرمائی
مت ہو کھیل زمانے وچوں بے ڈر اے مولائی
ہے الہام ایہ خطرے والا صاف اشارہ کردا
نال ہی اُسدن پاک مسیح دے چھوٹے صاحبزادے
اس باعث دن اگلے اُتے سفر ملتوی ہو یا
دانے پانی کھچ لگائی حکمت نال الٰہی
قادیاں تھیں اسواری کر کے اُترے آن بٹالے
سرحدی شور فتن دی باعث گاڑیاں تھوڑیاں آہیاں

بی بی خدمت وچ مسیح دے ادبوں عرض گذاری
آب و ہوا تبدیل ہووے گی فضل کرے رب باری
رات ہویا پھر حضرت جی نوں ایہہ الہام الٰہی
ایہہ الہامی خبر تمامی حضرت کھول سنائی!
اللہ جانے خاص نتیجہ کی ہے ایس سفر دا
سی بیمار ہوئے اک پل وچ رب دے نال ارادے
زحمت ہور ودھی وچ گھر دے قدرت نے ہو ڈھویا
ایسے حال سوار ہو چلے کر تقوے مولائی
جس اگے سامان ٹرین دے ریلے چڑھنے والے
تھوڑیاں تھیں ریز رو نہ ہوون بابو عذر سنادن

حضرت جی نے سب کیفیت گھر اندر بتلائی
لے پر قدرت قادر والی وچ شمار نہ آئے
تیاری لاہور نوں ہوئی چڑھ بیٹھے وچ گاڑی
شور پیا لاہور شہر وچ آکھن مرزا آئیا
آ بنت مخالف آہاں لیکچر شروع کریندے
رستے دے وچ گالیاں دیندے اودا عظ ہتو آلے
اون جاون کاراں دو جا رستہ ہرگز مول نہ آہا
حضرت نے فرمایا بھائیو کیوں ہو تپدے کھپ
سن کے گالی کرو نہ خفگی النسب ہے چپ رہنا
جیوں جیوں لوکاں سنیاں خبراں کجھ ان حضرت آہن

تے الہامی حالت ساری پھر مڑ کے دُہرائی
آ ڈ وقف کرالو گاڑی بابو عرض سنادے
جا لاہور مقام جو کیتا ویکھو قدرت باری
مولویاں نے گھر دے نیڑے آن اکھاڑا لایا
ہر لیکچر وچ گندی گالی حضرت جی نوں دیندے
حضرت جی نوں ملنے والے پاون دکھ نرالے
گالیاں الے باز نہ آون لوگ نہ پاون راہ!
ایہہ بکواسی جو کجھ بکدے کجھ بگاڑ نہ سکدے
جیہڑے لے دھر در گاہ دے مارے اساں لتاں کی کہنا
تیوں تیوں لوگ زیادہ آون حضرت جی نوں ویکھن

ایک خوش عقیدت غیر احمدی امیر کی طرف سے پیسان لاہور کو پیغام دعوت اور دعوتِ طعام سے پہلے حضرت مسیح موعود کی تقریر پر فصاحت و بلاغت

اک امیر سی غیر احمدی لاہور دا امیر نیک ارادت
جاں لاہوری امراواں دا مجمع ہوگیا بھاری
میزبان نے عرض گذاری دیکھ دلاں دے چاؤ
حضرت نے بسم اللہ پڑھ کے کیتی قرآں خوانی
آہی ایسی قرآں خوانی نالے حق بیانی!
کانبے پھڑکن تے دل دھڑکن سُن کے ذکر قیامت
اک شخص اُس مجلس وچ ایسا کجھ سستا ئیا
مانند مجلس کل امیراں اس نوں دک ہٹایا
ہور نعمتاں نت گھراں وچ اسیں تسیں ہاں کھاندے
دُنائی گھنٹے تھیں کجھ زیادہ حضرت وعظ سنایا

مسلماں امیراں تائیں کیتی اُس نے ضیافت
یا حضرت تقریر سناؤ سب نے عرض گذاری
یا حضرت کجھ اس مجلس نوں ربی خوف جتاؤ
پھر اعلیٰ تفسیر سنائی پُر معنے روحانی!
ہو گیا خوف خدا اکھیں جاری سبھ چشماں تھیں پانی
آکھن یارب بخشیں نہ لائیں اعمالاں دی شامت
آکھیا اُس ہے وقت وہایا کھانا کیوں نہیں آئیا
آکھن تینوں خیال شکم دا بھولن وچ نہ آئیا
ایہہ نعمت روحانی برکت قسمت والے کھاندے
تے پھر دستر خوان بچھا کے کھانا گیا کھلایا

اس تقریر وں بعض سامعین نے مقصد معلم کیتا
سی جاری لاہور دے اندر اک عام اخبار پرانا
حضرت جی نے پرچہ پڑھکے نزرہ دیرناں لائی
دعوٰی جیہڑیں نبوت میرا ہے اوہ بنا بنا گیا
میں ہاں نبی طفیل محمدؐ نیا نبی کوئی ناہیں
میں غلام محمدؐ آقا اوہ سرور میں چاکر
آکھن والے سچ ہی آکھن خطرہ نہیں کوئی بھی
کہ محمدؐ ختم نبیاں جو ہے وچ قرآنے

دعوے اج نبوت والا حضرت واپس لیتا!
اس نے بھی ایہ مضمون چھپایا وچ پرچے روزانہ
اخباراں وچ غلط خبر دی جھٹ تردید کرائی
جس نے ایسا معلم کیتا غلط بیان چھپایا
نبی کتاب یاں نئی شریعت سچی نہیں کہ ہیں
میں ہاں نبی بروز محمدؐ اس تھیں ہور نہ وافر
جیوں رب میرے فرمایا اُمتی اتے نبی بھی
یعنی باہجوں مہر محمدؐ ہی نبی نہ کوئی مانے

(۱) اَلرَّحِیلُ ثُمَّ الرَّحِیلُ یعنی کوچ کرنیکا وقت آگیا
(۲) مکن تکیہ بر عمرِ ناپائدار یعنی رہنے والی عمر پر بھروسہ نہ کرنا کے
دونوں الہامات اور شہر لاہور میں آپ کی وفات

شامل حال سی حضرت جی نوں اسہالی بیماری
کھاون سدا اوہ ایاں تاں کجھ رہے طبیعت اچھی
حضرت جی نوں ملنے کارن لوگ ہمیشہ آون
اس حالت وچ حضرت جی نوں رب الہام سنایا
ایہ الہام جماعت سن کے آہی وچہ بے تابی
انا للہ پڑھکے سمجھی ایہ گل اکثر بھایاں
جاں پھر پچھیا حضرت جی نوں تاں حضرت فرمایا
حضرت ام المومنین نوں ہن کجھ سوچاں پیاں
حضرت آکھیا قادیں جاناں وس نہیں ہن ساڈے
الہامات تے بیماری نوں لکھ کے رب حوالے
الیا اعلی لیکچر لکھیا حضرت جی مولائی!

یعنی رہندے ضعف ہضم تھیں دست ہمیشہ جاری
اے پر اس سفر وچہ کیتی دستاں بہت ترقی
تے حضرت آرام کرن دی فرصت مول نہ پاون
کوچ کرن دا کوچ کرن دا ویلا نیڑے آیا
فوت ہویا اک قادیاں مخلص پہونچی خبر شتابی
ایہ الہام سی اس متعلق جس دیاں خبراں آیاں
ایہ الہام ہے اس دی بابت جسنوں رب ودیایا
عرض کیتی مڑ قادیاں جاویں راضی ہوگئیاں
لیجاوے یا نہ لیجاوے ہے سب وس خدا دے
حضرت جی نے لیکچر لکھیا وچ انوار اوجالے
پڑھ سن کر سب ہندو مسلم پاون دلیں صفائی

حضرت جی نے لکھ کے لیکچر پڑھ کے ٹھیک بنایا
رات نوں وچ الہام نبی نے سنیاں ربی ہوکا
ایہ الہام اپنے متعلق گھر دے وچ سنایا
حضرت ام المومنین نوں کر آواز جگائیا
پچھیا یا حضرت فرمانو ہن حالت ہے کیسی
یعنی جو کجھ تاں میرے بہت دفعہ فرمایا
ایہ الفاظ زباں پر آہے پھر اجابت ہوئی
حضرت مولوی نور الدین نوں فرمایا۔ بلواؤ!
پھر حضرت محمود احمدؐ تے ناصر سیر بلائے
ڈاکٹراں انجیکشن سینے کیتیاں کجھ دوائیں
پڑھی نماز فجر دی اے پر چارپائی پر بیٹھے
نال اشارے لعد نماز دے قلم دوات منگائی
پیارے اللہ پیارے اللہ کثرت ذکر الٰہی
اس نیندر تھیں اس دنیا وچہ مڑ کے جاگ نہ آئی
جس مولا دے حکم مطابق دینی خدمت چائی
پڑھنے سننے والے پڑھیو انا للہ بھائی

نام پیغام صلح خود رکھیا مطبع وچ بھجوایا
اس فانی زندگانی اُتے ناں کر کجھ بھروسا
رات پئی تاں دست بڑا اک حضرت جی نوں آیا
بی بی صاحبہ نے گھبرا کے اوہنوں سخن الایا
فرمایا جو میں سی کہندا ایہہ حالت ہے دسی
اج اوہ تاں میرے کوچ کرن دا ویلا سر تے آیا
جس تھیں بہت ہوئی کمزوری چارہ چلیا نہ کوئی
مولوی صاحب ہو گئے حاضر جلدی تیتے تائیں
اے پر نبض گئی ہو مدھم چارہ پیش نہ جائے
حضرت جی نوں نیندر آگئی جاگے وقت صبا جیں
گلا زیادہ بیٹھا آہا بات نہ دس کہہ سکے
کنبیا ہتھ قلم چھٹ ڈگی کار کسی ناں آئی
کر دے کر دے لیٹے حضرت کجھ نیندر سی آئی
روح مبارک پاک مسیح دی اس مولا ول دھائی
ایسی جائی کر دکھلائی سر دے نال نبھائی
پاک محمدؐ تے احمدؐ پر منگو فضل الٰہی

لاہور میں حضرت مسیح موعود علیہ السلام کی وفات اور مخالفین لوگوں کی طرف سے بیہودہ بکواس و خرافات پھر قادیان میں لاش مبارک کا لانا اور تمام جماعت احمدیہ کا حضرت مولوی نور الدین صاحب کے ہاتھ پر بیعت کر کے حضرت مسیح موعود علیہ السلام کی لاش مبارک کو بہشتی مقبرہ میں دفنانا

موت مسیح دی شہر شہر وچ بجلی وانگوں پھیلی
ہو گئی جمع مخالف خلقت کم کار جنہیں نہ ہلی

عام خبیث اکٹھے ہو کے اس مکان ول آئے
ہسن خوشی مناون جاہل لوگ کمینے
اکٹھے رون نالے گاون سو سو سوانگ بناون
احمدیاں نے احمدیاں نوں شہریں دتیاں تاراں
اج عظیم الشان موت ہے شہر اساڈے ہوئی
جس دیاں تحریراں تے تقریراں علمی وچ زمانے
پھڑ شمشیر قلم دی جس نے علمی جنگ مچائی
دعوے دار ہو کے مسیح دا نالے کرشن مہدی

جس کمرے وچ حضرت آہے دنیا چھوڑ سدہائے
نال اوہناں کجھ ملاں آہے علم عقل تھیں ہیلنے!
رب رسولوں ناں شرماون دکھیاں لان لعاون
ہور ملک وچ خبراں لکھیاں لاہوری اخباراں
فوت ہویا اوہ مرزا صاحب جس دی پھیری ہرتی
سب دنیاں وچ غلبہ پایا جانن کل سیانے
تے جس شیر دلیر بہادر فتح ہمیشہ پائی
شامل حال الٰہی نصرت آہی جس دے رہندی

اوہ حضرت اج فوت ہویا ہے وچ لاہور شہر دے
لاش مبارک خاص قادیاں لیجاسن اج گھر دے

حضرت جی دے یار پیارے لاش مبارک دیکھن
یعنی پیارے پاک مسیح دے سی ایسے شیدائی
جب تک پیارے زندہ رہن مڑ اوہ خوشی نہ آئی
۱۹۰۸ء سن آئی سو اٹھ عیسوی مئی گئی دن چھبی
پنج بجے دل محکم کر کے لاش مبارک چائی
اترے لاش مبارک لے کے سبھا مخلص بھائی
ذکر کریندیاں کلمہ طیب پالکی ترت اٹھائی
فجر ہوئی تاں ماہ مئی دی سی تاریخ ستائی
نال ادب دے کل جماعت لوکے عرض گذاری

اے پر ابلیاں عقلاں تائیں اکٹھ مختل سمجھن
سمجھن بساں تھیں کیونکر سی حضرت سدا جدائی
جیونکہ شفقت کردا آہا اوہ مرسل ربانی
دس بج کے سن تیئیں منٹ جد حضرت دنیا چھڈی
خاص گڈی وچ لاش مبارک جلد بٹالے آئی
نال ادب پڑھ کلمہ طیب پالکی وچ رکھائی
موڈھے بہندیاں وار نہ آئی قادیاں لاہنجائی
حاضر کل جماعت جو آہی نور دین ول آئی!
یا حضرت اج مہجوراں دی لئیں کر غم خواری

کرنے بیعت کل جماعت چل تساں ول آئی!
لیو بیعت ہور حکایت ذرہ نہ سنی کائی!

ابوبکر نوں ملی خلافت جیئوں کر بعد محمدؐ
نوردین نوں بخشی رب نے ایویں خلافت احمدؐ

اے پر حضرت نور دین نے آکھیا نال صفائی
انہاں تھیں رب کرے خلیفہ ہیں کجھ عذر نہ ساں
حاضرین نے عرض گذاری حضرت گلے لگاؤ
رب دی بھیجی حاضر ہوئی خدمت وچ جماعت
نور دین پھیر عذر نہ کیتا بخشش سمجھ الٰہی
پختہ ہو گیا فضل الٰہوں جاں قومی شیرازہ
تیئیں الہام مسیح دے پورے کیتے اج الٰہی
دوروں نالے گرد نواحوں اتنی خلقت آئی
لاش بہشتی مقبرے دے وچ پڑھ کلمہ دفنائی
سی او عزوز مسیح فرمایا ایہہ ارشاد زبانی!
شروع شروع وچ خاص عمارت اُپر قبر سہاوے
عیب علم سر صدقہ احمد کرم کریم کماوے

میرے ناؤں وچ جماعت بہت چنگیر کر بھائی!
نال خوشی دے سبھ تھیں اول اُسدی بیعت کرساں
انشاء اللہ عذر نہ کرساں جو کجھ حکم سناؤ
لے لو بیعت کرو خلافت کیتی رب عنایت
کل جماعت نال صداقت بیعت نوں وچ آئی
پاک خلیفے پاک مسیح دا پڑھیا پاک جنازہ
حاشیے وچ تفصیل انہاندی پڑھ لو گر بھائی
کرن زیارت آوے جاوے پر نشان لگائی
کوئی عمارت نشاندار نہیں قبر اتے بنوائی
قبر میری پر خاص عمارت ہرگز ناں بنوائی
کسی زمانے مجھو لاندی سجدہ گاہ بنجاوے
پاک مسیح دیاں قدماں نوں وچ لے مرگ دفناوے

نبی محمدؐ تے احمدؐ دوالا تابعدار بناوے
ہر حالت وچ نال رسولاں جنت وچ لے جاوے

مصنف ... ضلع گجرات
مہاجر قادیان

اللّٰھم صل علیٰ محمد و علیٰ ال محمد و علیٰ
خلفاء محمد و علیٰ ذریات محمد و بارک و سلم انک حمید مجید

حاشیہ

الہام (۱) اُن کی لاش کفن میں لپیٹ کر لائے ہیں۔ یہ الہام بہت عرصہ پہلے اخبارات میں شائع ہو چکا تھا۔
الہام (۲) ستائیس کو ایک واقعہ ہمارے متعلق (یہ الہام دسمبر ۱۹۰۲ء کو ہوا تھا اور مختلف اخباروں میں شائع ہوا)
الہام (۳) (وقت رسید) یعنی تیری وفات کا وقت آ گیا ہے۔

سورہ بنی اسرائیل کی تفسیر لطیف دستور التفسیر

یہ تفسیر جو اس کتاب کے ساتھ ... مشتمل ہے ایک مبشر رویا کے بعد (جو مصنف کی احمدیت کا باعث ہوئی) حضرت اقدس مسیح موعود کے روحانی افاضہ سے لکھی گئی ہے۔ جس کا مفصل بیان کتاب کے دیباچہ (عرض حال) میں موجود ہے ... میں اور اس کے بعد دعا کے نتیجہ میں مؤلف کو اس کی قبولیت ... بشارتیں مل چکی ہیں۔

یہ کتاب

ہر احمدی۔ غیر احمدی ... سکھ۔ عیسائی۔ برہمو۔ دہریہ وغیرہ کے لئے بہت مفید ثابت ہوئی ہے اس میں اسلام۔ قرآن کریم۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ حضرت اقدس مسیح موعود علیہ السلام کی صداقت کو بیسیوں عقلی و نقلی دلائل سے بہت دلکش و دلنشین پیرایہ میں ثابت کیا گیا ہے اس کتاب پر سلسلہ کے علماء اور بزرگوں نے زبردست ریویو کئے ہیں جنکو آپ اخبار الفضل و رسالہ تعلیم الدین میں ملاحظہ فرما سکتے ہیں سورہ بنی اسرائیل کی مکمل تفسیر و ترجمہ محمود کی مفصل تشریح کے علاوہ قرآن کریم کی متفرق پانچسو آیات اور متعدد احادیث کا ترجمہ و تشریح بھی اسی میں ہے اور تین سو (۳۰۰) عنوانات کے ماتحت اکثر اہم مسائل کو حل کر دیا گیا ہے احمدی احباب کو چاہیئے کہ اس کتاب کو خرید کر غیر احمدی اور غیر مذاہب کو تحفہ پڑھنے کو دیں اور خود مطالعہ کرنیکے بعد دوسروں کو پڑھوائیں اور اس طرح خدمت قرآن کریم و تبلیغ اسلام و احمدیت کا ثواب حاصل کریں قیمت تبلیغ علوم قرآن کی خاطر صرف ۱۲ آنہ رکھی ہے

کتاب کے مصنف مولانا مولوی عبد اللطیف صاحب احمدی فاضل دیوبند حال مدرس عربی ہائی سکول خانپور ہیں

ملنے کا پتہ

حکیم عبد اللطیف گجراتی مالک کتبخانہ ایشیائی قادیان

(حافظ محمد ... کاتب)

۱۹۰۷ء کے مختصر حالات اور بعض واقعات کے مختصر اشعار

۱۹۰۷

سن انی سو سات عیسوی اندر ماہ ستمبر
سی ایہہ حضرت پاک مسیح دا چھوٹا صاحبزادہ
آٹھ برس تے چھٹے مہینے ایہ فرزند مسیح دا
ایسے برس وچ صدر انجمن شناخاں کیتیاں جاری
پھر ڈو صاحب اک عورت امریکہ تھیں آئے
اسے سال پنجاب دے اندر شورش پھیلی آہی
شاہ وقت دی سچے دل تھیں کیتی تابعداری
اسی سال وچ ماہ دسمبر جلسہ آریاں کیتا
ہور بھی مذہباں ساریاں تائیں آریاں سد بلایا
گو ہے آریاں دعوت کیتی کل مذاہب تائیں
آریاں دی ایہ جرأت سنکے ہر مذہب ہے راضی
پھر بھی حضرت نے لکھ مضمون جلسے وچ پہنچایا
اس مضمون وچ سی حضرت نے آریاں نوں سمجھایا
تاں پھر خوب مہذب ہو کے کردی لیکچر خوانی
سن کے آریاں پند نصیحت عمل ناں کیتا کائی
کجھ الفاظ کہے وچ نرمی پھر چڑھ گئی ہر گرمی
پاک محمد صلی علی نوں زلون لگ گئے گالی
حضرت دے ارشاد مطابق احمدی نہ کجھ بولے

ہو گیا فوت مبارک احمد لیکر مسیح انور
اٹھ سال تے چھٹے مہینوں عمر نہ ہوئی زیادہ
جا جنت وچ داخل ہویا پایا قدر مجیدہ
مرکز سب دا قادیاں آکا جتھے دفتر بھاری
حضرت نے سب دعوے اپنے ثابت کر وکھائے
فضل الٰہی کسی احمدی نے شور نہ کیتا کائی
کل جماعت بیعت ویلے جیوں آہی اقراری
حضرت نوں لاہور شہر وچ سد بلایا میتا
حضرت نے خط سارا پڑھ کے فیر منہو تھیں فرمایا
لکھیا ہے ہر مذہب والے لیکچر کرواتائیں
پر معلوم ہوندی ہے ایہہ گل کرسن نہ ہو کہ بازی
پنج سو احمدی نت جلسے وچ ٹکٹاں لے آیا
کل دنیا سنگ صلح کرن نوں جیہے قدم اٹھایا
نہ ہووے دل تنگ کسے دا سن کے تلخ بیانی
بلکہ خود پرچار کرن دی باری جس دم پائی
لگ گئے کرنے سخت کلامی بہت تہاں تھیں جھرمی
ساتھ ہی بہت کرن بے ادبی حضرت احمد والی
اے پر آریاں گنگ دکھاکے تولے پولے چھولے

۱۲ مارچ ۱۹۰۸ء کو سر ولسن صاحب بہادر فنانشل کمشنر صوبہ پنجاب کی قادیان میں تشریف آوری اور حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام کی ملاقات و خوش اخلاقی